

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та консалтингу

Затверджено
вчена рада факультету,
від «08» 02 2023 р. № 6

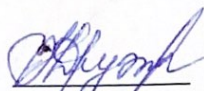
Голова вченої ради факультету
В. М. КРАЄВСЬКИЙ

Конспект лекцій
з навчальної дисципліни
«Облік зовнішньоекономічної діяльності»
для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 073 «Менеджмент»
освітня програма «Менеджмент митної справи»

Ірпінь 2023

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Облік зовнішньоекономічної діяльності» складений на основі робочої програми, затвердженої Науково-методичною радою Університету 18.08.22 р., № 7.

Укладач:

(підпис)

Н. С. Дружинська, к.е.н,
доцент кафедри обліку та
консалтингу
(Ініціали, прізвище, вчене звання, науковий ступінь, посада)

Розглянуто і схвалено кафедрою обліку та консалтингу від 06.02.2023 р. № 12.

Завідувач кафедри

(підпис)

О. П. Колісник, доцент, к.е.н.

Змістовний модуль 1. Теоретичні та методичні основи бухгалтерського обліку у сфері ЗЕД

Тема 1. Теоретико-правові основи зовнішньоекономічної діяльності

Мета: ознайомитись із змістом зовнішньоекономічної діяльності, засвоїти види і характеристику окремих зовнішньоекономічних операцій та їх державне регулювання.

План лекції

1. Сутність зовнішньоекономічної діяльності, предмет і мета дисципліни.
2. Види, суб'єкти та об'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
3. Види та характеристика валютних операцій.
4. Тарифне та нетарифне регулювання ЗЕД. Режим ліцензування і квотування для окремих видів товарів.

1. Сутність зовнішньоекономічної діяльності, предмет і мета дисципліни

Основним законодавчим актом, який визначає правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Цей Закон визначає основні правові та організаційні засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в Україні і спрямований на удосконалення правового регулювання усіх видів ЗЕД, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загальноновизнаних засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод. У сучасних умовах господарювання практично всі підприємства здійснюють операції з іноземними партнерами. Ці різноманітні за складом операції бухгалтерська служба повинна відобразити в бухгалтерському обліку.

Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" встановлене наступне визначення зовнішньоекономічної діяльності: **Зовнішньоекономічна діяльність** - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

При цьому у Господарському кодексі України зазначено, що зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою. Майном у цьому Кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Необхідно виділити наступні **ознаки зовнішньоекономічної діяльності**:

- за своєю сутністю вона є господарською діяльністю, тобто діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованою на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність ;
- ця діяльність побудована на відносинах між суб'єктами господарювання, що перебувають під юрисдикцією різних держав;
- вона може здійснюватися як на території України, так і за її межами, як з перетином митного кордону України, так і без такого перетину.

Однак останньому суперечить визначення зовнішньоекономічної діяльності у Господарському кодексу, згідно до якого кваліфікуючою ознакою зовнішньоекономічної діяльності є перетин митного кордону.

Предметом дисципліни є облікові операції та процедури у зовнішньоекономічної діяльності.

Метою дисципліни є надання достатніх знань з організації проведення зовнішньоекономічних операцій та їх подальшого бухгалтерського обліку.

2. Види, суб'єкти та об'єкти зовнішньоекономічної діяльності

За своїм складом види зовнішньоекономічної діяльності значно різняться між собою. Перелік видів зовнішньоекономічної діяльності визначається Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Зовнішньоекономічна діяльність - поняття багатогранне. До **видів зовнішньоекономічної діяльності**, які здійснюють в Україні суб'єкти цієї діяльності, належать:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;
- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;
- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;
- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, регульованих грошових ринках та на міжбанківському валютному ринку;
- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;
- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Посередницькі операції, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та інших), здійснюються без обмежень.

Кожен з видів зовнішньоекономічної діяльності проводиться у певних **формах**.

Так, *формами зовнішньої торгівлі* є: експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт товарів і послуг. Разом з тим зовнішня торгівля використовує практично всі форми ЗЕД. Наприклад, одна з форм міжнародного науково-технічного співробітництва - спільне дослідження, результат якого патентується, потім патент продається і представляє собою експорт послуги.

Інноваційне співробітництво реалізується в формах кредитних угод, міжнародного фінансового лізингу, підприємств з іноземними інвестиціями.

Формами виробничої кооперації по класифікації Європейської економічної комісії ООН є:

- - надання ліцензій з оплатою продукцією, яка випускається по цих ліцензіях;
- - поставка виробничих ліній і заводів з оплатою продукцією, що виробляється на них;
- - спільне виробництво на основі спеціалізації;
- - спільне підприємство двох та більше іноземних партнерів.

Одна з форм виробничої кооперації, що одержала розвиток в Україні, - франчайзинг, це коли компанія однієї країни дозволяє компанії (фірмі) іншої країни виробляти продукцію під своєю фірмовою назвою, надає технологію, комплектуючі вироби, допомогу, консультації.

Науково-технічне співробітництво проявляється в формах технологічного обміну, тобто взаємопроникнення науково-технічних знань і виробничого досвіду як результату спільних досліджень, які виконуються різними країнами. Ефективна форма науково-технічного співробітництва - передача технологій на основі ліцензійних угод.

Як показує практика, підприємства, що виконують ЗЕД в одній формі, з часом включають і інші форми. Наприклад, спочатку експорт якого-будь товару, потім придбання ліцензії на виробництво нового товару, потім створення спільного підприємства. Це, в свою чергу, сприяє росту зовнішньоторгового обороту.

Умовами успішного розвитку зовнішньоекономічної діяльності є:

- зміцнення і нарощування експортного потенціалу;
- активна участь в різних формах міжнародного спільного підприємництва;
- підвищення конкурентоздатності підприємств і виробничого господарського комплексу;
- розширення самостійної діяльності підприємств, фірм регіонів країни у проведенні зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність здійснюється **суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності**. Всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати будь-які її види, прямо не заборонені законами України.

Склад суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності наведений на рис. 1.1

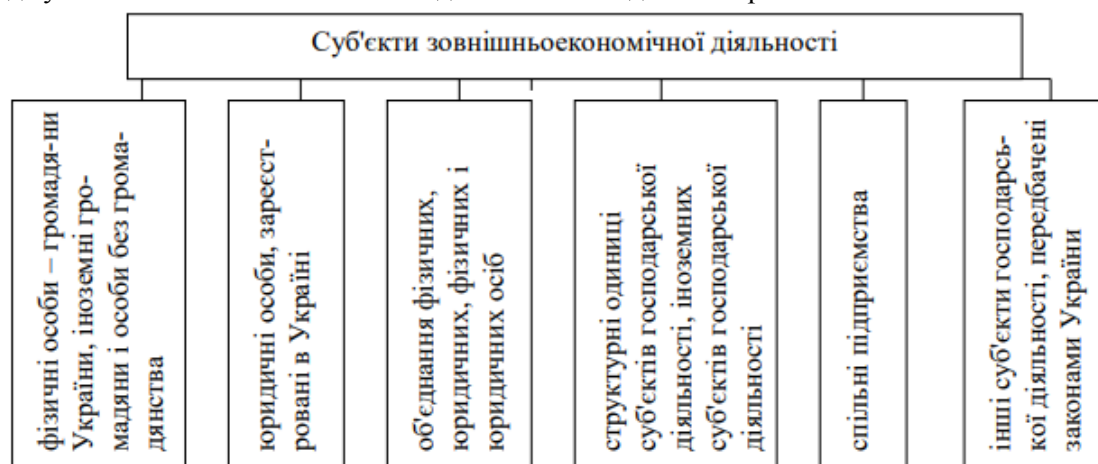

Рис. 1.1 –Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

державні замовники у сфері оборони;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з законами України.

Вимоги, які ставляться до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності:

- фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, якщо вони зареєстровані як підприємці;

- юридичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність в тому випадку, якщо це передбачено їх статутними документами. Тобто не закріплено спеціальних вимог, які б дозволяли надалі здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.

Об'єкти зовнішньоекономічної діяльності:

• товари, визначені Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), складеною на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів, що затверджено Законом України «Про Митний тариф України»;

• послуги, зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженій наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013 (у редакції наказу Державної служби статистики від 22 лютого 2022 року № 51);

• конвертована валюта, зазначена в Класифікаторі іноземних валют та банківських металів, затвердженому Постановою Правління НБУ від 04.02.98 № 34.

3. Види та характеристика валютних операцій.

Валютна операція відповідно до ЗУ «Про валюту і валютні операції» це - операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

Валютні цінності - національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Торгівля валютними цінностями здійснюється на валютному ринку України та на міжнародних валютних ринках і здійснюється виключно через уповноважені установи, які отримали ліцензію на таку діяльність відповідно до статті 9 цього Закону.

Транскордонний переказ валютних цінностей здійснюється виключно через уповноважені установи. Порядок проведення переказу валютних цінностей визначається Національним банком України.

Транскордонне переміщення фізичними особами валютних цінностей у сумі, що дорівнює або перевищує еквівалент 10 тисяч євро за офіційним курсом валют, встановленим Національним банком України на день переміщення через митний кордон України, підлягає письмовому декларуванню митним органам, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Транскордонне переміщення валютних цінностей шляхом поштових відправлень здійснюється лише шляхом поштових відправлень з оголошеною вартістю.

Банки надають банківські та інші фінансові послуги, якщо вони є валютними операціями, на підставі банківської ліцензії.

Небанківські фінансові установи на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій здійснюють такі валютні операції:

- 1) торгівля валютними цінностями в готівковій формі;
- 2) здійснення платіжних операцій;
- 3) здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя;
- 4) факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента);
- 5) інші валютні операції, визначені Національним банком України.

У ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій зазначаються валютні операції, які дозволяється здійснювати небанківській фінансовій установі на підставі цієї ліцензії.

Оператори поштового зв'язку надають фінансові платіжні послуги, якщо вони є валютними операціями, та (або) фінансові послуги з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій. Оператори поштового зв'язку здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими операторами, без отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених Національним банком України.

Ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій діють безстроково.

Національний банк України у визначеному ним порядку веде реєстр осіб, яким видано ліцензії на здійснення валютних операцій, та розміщує інформацію про видані ліцензії на сторінках офіційного інтернет-представництва Національного банку України.

Несвоєчасна видача Національним банком України ліцензії, відмова Національного банку України у видачі, переоформленні або поновленні ліцензії, або рішення Національного банку України щодо відкликання (анулювання), зупинення дії ліцензії можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Надання інформації про валютні операції.

Уповноважені установи зобов'язані надавати Національному банку України інформацію про валютні операції, що здійснюються суб'єктами валютних операцій через ці установи, а також про власні валютні операції.

Суб'єкти валютних операцій - *резиденти* зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції. *Суб'єкти валютних операцій* - *нерезиденти* зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні.

З метою збору статистичної інформації Національний банк України має право здійснювати збір статистичних даних про валютні операції.

Національний банк України визначає зміст, форму, періодичність, строки, спосіб та порядок надання інформації про валютні операції та зобов'язань України щодо обміну інформацією,

передбачених міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Національний банк України співпрацює з іншими органами державної влади щодо обміну інформацією, пов'язаною із здійсненням валютних операцій, з урахуванням положень законодавства про банківську таємницю.

Національний банк України співпрацює з органами суб'єктів міжнародного права щодо обміну інформацією, пов'язаною з проведенням валютних операцій, відповідно до міжнародних угод, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з урахуванням положень законодавства про банківську таємницю.

Рис. 1.2. Види валютних операцій

Види валютних операцій наведено в Положенні про здійснення операцій із валютними цінностями, затвердженому постановою Правління НБУ від 02.01.19 р. № 2.

До **поточних валютних операцій** належать:

1) розрахунки за експорт та імпорт товару (уключаючи сплату штрафів, пені, бонусів, відшкодування супутніх витрат у зв'язку із виконанням зовнішньоекономічного договору, відшкодування збитків у зв'язку із невиконанням зовнішньоекономічного договору), уключаючи такі розрахунки на території України;

2) платежі у вигляді процентів за кредитами (позиками);

3) платежі у вигляді дивідендів за корпоративним правами, процентних доходів за цінними паперами та інших доходів (прибутків) за об'єктами інвестиційної діяльності, що не пов'язані з їх відчуженням, продажем, ліквідацією, зменшенням статутного капіталу;

4) платіж у вигляді процентів, нарахованих за коштами на поточних, вкладних (деPOSITНИХ) рахунках;

5) операції з оплати праці, виплати стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної та гуманітарної допомоги, виплат і компенсацій, уключаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної працівникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, пов'язаних із виконанням ними трудових обов'язків, жертвам політичних репресій, жертвам нацистських переслідувань, членам їхніх родин і спадкоємцям, відшкодування за страховими випадками, виплати премій, призів, успадкованих коштів, коштів за договорами дарування;

6) виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових органів, а також слідчих та інших правоохоронних органів;

7) оплата витрат, пов'язаних зі смертю фізичних осіб за кордоном (транспортні витрати і витрати на поховання);

8) операції з оплати платежів, що мають обов'язковий характер, іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (уключаючи сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів) в іноземних державах, витрат іноземних адвокатів у разі порушення судових або кримінальних справ за кордоном;

9) оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, уключаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;

10) оплата фізичними особами лікування в медичних закладах в іноземній державі, а також оплата транспортування хворих на лікування за кордоном;

11) оплата фізичними особами навчання і стажування в навчальних закладах в іноземній державі, витрат пов'язаних із ними;

12) оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних держав;

13) оплата фізичними особами літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;

14) оплата витрат, пов'язаних із відрядженням за кордон;

15) платежі, пов'язані з прийняттям спадщини;

16) платежі на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій, представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб-нерезидентів в Україні, які не займаються підприємницькою діяльністю (інші операції, пов'язані з функціонуванням цих установ);

17) операції з виплати авторських гонорарів, премій, призів та інших виплат за використання об'єктів права інтелектуальної власності фізичних осіб;

18) оплата фізичними особами продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності, що набуваються в нерезидентів за кордоном для власного споживання;

19) операції фізичних осіб у разі оформлення виїзду таких осіб за кордон на постійне місце проживання;

20) платежі на виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань таких витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних із виконанням ними професійних обов'язків;

21) оплата вступних, членських внесків до міжнародних організацій або інших юридичних осіб-нерезидентів.

До поточних торговельних операцій належать операції, зазначені у підпункті 1. До поточних неторговельних операцій належать операції, зазначені у підпунктах 2 - 21.

До **валютних операцій, пов'язаних із рухом капіталу**, належать:

1) операції, пов'язані з наданням та отриманням резидентами позик і кредитів;

2) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та заставою;

3) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами оренди, найму, лізингу;

4) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами факторингу;

5) операції зі здійснення іноземних інвестицій в Україну;

6) операції зі здійснення резидентами інвестицій за кордон;

7) операції, пов'язані з поверненням іноземних інвестицій/інвестицій за кордон, а також інших коштів, одержаних інвестором від інвестиційної діяльності в Україні/за кордоном (крім операцій, визначених підпунктом 3);

8) операції з розміщення коштів на поточних, вкладних (депозитних) рахунках;

9) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами страхування життя;

10) інші валютні операції, які не належать до валютних операцій, визначених у пункті 4 розділу I «Положення про здійснення операцій із валютними цінностями».

Валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду.

Валютний нагляд здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу.

Органами валютного нагляду відповідно до цього Закону є Національний банк України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику. Органи

валютного нагляду в межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням резидентами та нерезидентами валютного законодавства.

Уповноважені установи є агентами валютного нагляду, підзвітними Національному банку України.

Уповноважені установи під час проведення ними валютних операцій, крім валютних операцій, пов'язаних з експортом та імпортом товару на суму, що є меншою за розмір, передбачений статтею 20 «Порогові фінансові операції» Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", здійснюють безпосередній нагляд за виконанням вимог валютного законодавства резидентами (крім інших уповноважених установ) та нерезидентами, що здійснюють валютні операції через ці уповноважені установи.

Фінансові операції є пороговими (також називають «незначний розмір валютної операції»), якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, - 55 тисяч гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, - 55 тисяч гривень), за наявності однієї або більше таких ознак:

1) фінансові операції, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції має реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої держави), або якщо однією із сторін - учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції);

2) фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

3) платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

4) фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів).

Уповноважені установи на безоплатній основі обмінюються інформацією про належність рахунків клієнтів або користувачів, відкритих у цих установах, до банківських рахунків, платіжних рахунків, власниками яких є нерезиденти, з метою здійснення валютного нагляду за валютними операціями, що здійснюються через ці уповноважені установи. Національний банк України встановлює порядок ведення та використання уповноваженими установами записів реєстру рахунків інформаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, зберігання, доступ та використання уповноваженими установами інформації про належність рахунків до банківських рахунків, платіжних рахунків, власниками яких є нерезиденти.

Порядок здійснення валютного нагляду агентами валютного нагляду встановлюється Національним банком України.

Агенти валютного нагляду мають право вимагати у суб'єктів валютних операцій документи, пов'язані із здійсненням валютних операцій, а суб'єкти валютних операцій зобов'язані надавати такі документи на вимогу агентів валютного нагляду у визначений ними строк.

Органи валютного нагляду мають право проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства визначеними частинами 5 і 6 статті 11 «Валютний нагляд» ЗУ «Про валюту і валютні операції» суб'єктами здійснення таких операцій. Під час проведення перевірок з питань дотримання вимог валютного законодавства органи валютного нагляду мають право вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є об'єктом таких перевірок, надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, підтвердних документів та іншої інформації

про валютні операції, а також пояснень щодо проведених валютних операцій, а агенти валютного нагляду та інші особи, які є об'єктом таких перевірок, зобов'язані безоплатно надавати відповідний доступ, пояснення, документи та іншу інформацію.

Інформація про банки та (або) клієнтів банків, що збирається під час здійснення валютного нагляду за банками, становить банківську таємницю.

Інформація про небанківські фінансові установи та операторів поштового зв'язку, а також їхніх клієнтів, що збирається під час здійснення валютного нагляду за небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, є інформацією з обмеженим доступом.

У разі виявлення порушень валютного законодавства органи валютного нагляду мають право вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є об'єктом таких перевірок і допустили такі порушення, дотримання вимог валютного законодавства та застосовувати заходи впливу, передбачені законом.

Органи валютного нагляду та агенти валютного нагляду, їх посадові особи зобов'язані в порядку, передбаченому законодавством України, запобігати розголошенню комерційної таємниці та іншої інформації, доступ до якої відповідно до законодавства України є обмеженим та яка стала їм відомою під час здійснення ними своїх повноважень. За розголошення такої інформації органи валютного нагляду та агенти валютного нагляду, їх посадові особи несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

Національний банк України має право застосувати до уповноважених установ (крім банків) заходи впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі не більш як 20 % суми власного капіталу відповідної уповноваженої установи.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, має право адекватно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі до 100 % суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства.

4. Тарифне та нетарифне регулювання ЗЕД. Режим ліцензування і квотування для окремих видів товарів

Для окремих видів товарів встановлені кількісні й вартісні обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України – режим ліцензування і квотування.

Квота експортна (імпортна) – граничний обсяг товарів певної категорії, визначений в натуральних і вартісних одиницях, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого терміну.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій – комплекс дій органу виконавчої влади з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів.

Ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування.

Автоматичне ліцензування - комплекс дій органу виконавчої влади з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких не встановлюються квоти (кількісні або інші обмеження). Автоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії не має обмежувального впливу на товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню.

Неавтоматичне ліцензування - комплекс дій органу виконавчої влади з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких встановлюються певні квоти (кількісні або інші обмеження). Неавтоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії використовується в разі встановлення квот (кількісних або інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів.

Ліцензування експорту/імпорту товарів запроваджується в Україні в разі:

- значного порушення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку, що мають вагомe значення для життєдіяльності в Україні, особливо сільськогосподарської продукції, продуктів рибальства, продукції харчової промисловості та промислових товарів широкого вжитку першої необхідності або інших товарів. Таке ліцензування має тимчасовий характер і застосовується до моменту відновлення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку;
- різкого погіршення стану платіжного балансу та зовнішніх платежів (якщо інші заходи є неефективними);
- різкого скорочення або мінімального розміру золотовалютних резервів;
- необхідності забезпечення захисту життя, здоров'я людини, тварин або рослин, навколишнього природного середовища, громадської моралі, національного багатства художнього, історичного чи археологічного значення або захисту прав інтелектуальної власності, а також відповідно до вимог державної безпеки;
- експорту /імпорту золота та срібла, крім банківських металів;
- необхідності застосування заходів щодо захисту вітчизняного товаровиробника в разі обмеження експорту вітчизняних матеріалів, необхідних для забезпечення достатньою кількістю таких матеріалів вітчизняної переробної промисловості протягом періодів, коли внутрішня ціна на такі матеріали тримається на рівні, нижчому за світову ціну, за умови впровадження Кабінетом Міністрів України плану стабілізації та за умови, що такі обмеження не повинні призводити до зростання експорту товарів такої галузі вітчизняної промисловості;
- необхідності забезпечення захисту патентів, торгових марок та авторських прав;
- необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України.

Рішення про застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) товарів, у тому числі встановлення квот (кількісних або інших обмежень), приймається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики з визначенням списку конкретних товарів, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування, періоду дії цього режиму та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару.

Митне оформлення товарів здійснюється за умови подання митному органу оригіналу ліцензії, яку одержав суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Копія ліцензії додається до митної декларації під час декларування товарів, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування, і є однією з підстав для пропуску таких товарів через митний кордон України.

Рішення про введення режиму ліцензування і квотування експорту (імпорту) приймає Кабінет Міністрів України з щорічним визначенням списку конкретних товарів, які підпадають під режим ліцензування і квотування.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття зовнішньоекономічна діяльність.
2. Які завдання бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій ?
3. Принципи здійснення і нормативна база зовнішньоекономічної діяльності.
4. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні щодо ЗЕД.
5. Перерахуйте основні види зовнішньоторговельних операцій.
6. Які господарські операції відносяться до торгово-посередницьких?
7. Якими державними органами регулюється зовнішньоекономічна діяльність підприємства?
8. Види валютних операцій.
9. Характеристика поточних валютних операцій.
10. Характеристика валютних операцій, пов'язаних із рухом капіталу

Рекомендована література: основна [1, 24, 28, 29, 31], допоміжна [1, 2, 5, 6, 7, 8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 2. Предмет, об'єкти бухгалтерського обліку та методи їх відображення при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності

Лекція 2.1. Предмет і об'єкти бухгалтерського обліку

Мета: ознайомитись із предметом бухгалтерського обліку та засвоїти характеристики об'єктів бухгалтерського обліку.

План лекції:

1. Предмет бухгалтерського обліку та його об'єкти.
2. Характеристика активів підприємства (господарських засобів).
3. Характеристика власного капіталу та зобов'язань підприємства (джерел формування господарських засобів).
4. Господарські операції та процеси.
5. Вплив господарських операцій на зміни в бухгалтерському балансі.

1. Предмет бухгалтерського обліку та його об'єкти.

Бухгалтерський облік, як і будь-яка інша економічна наука, має свої предмет, об'єкти, суб'єкти і метод (методологію). Наукове дослідження бухгалтерського обліку — це процес цілеспрямованого вивчення об'єкта з використанням наукових методів. Об'єкт — це те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника, а предмет — власне те, що вивчається і досліджується.

Предмет бухгалтерського обліку в широкому розумінні — все те, що пов'язане з отриманням необхідної інформації про суб'єкт господарювання, його господарську діяльність та ресурси. У вузькому розумінні, предметом обліку є сукупність процедур, пов'язаних з виявленням, вимірюванням, реєстрацією, накопиченням, узагальненням, зберіганням та передачею інформації про господарську діяльність користувачам для прийняття рішень. Таке визначення предмета відповідає сутності бухгалтерського обліку, задеклароване і законодавчо закріплене та відображає технологічний процес інформаційного забезпечення, метою якого є надання користувачам правдивої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства.

У вітчизняній економічній літературі трактування предмета бухгалтерського обліку різне. Таке розмаїття викликано тим, що господарську діяльність підприємства, його ресурси, факти, дії і події, що відбуваються в його межах, вивчають і досліджують представники різних наук, зокрема економісти, юристи, управлінці, статистики, фінансисти, але кожен зі свого боку. Бухгалтерський облік і фахівці, які його здійснюють, забезпечують важливий процес отримання достовірних даних і складання звітності для потреб управління, що є, безперечно, і предметом цієї науки.

Суб'єкт бухгалтерського обліку — це суб'єкт господарювання в особі підприємства, організації, установи, особи тощо. Варто зазначити, що предмет і об'єкти обліку обмежуються рамками суб'єкта господарювання, бухгалтерський облік є локальним процесом продукування інформації про об'єкти обліку, її використання в управлінні підприємством.

Таким чином, предмет бухгалтерського обліку - це господарська діяльність підприємства, що складається з окремих господарських операцій, у результаті яких змінюються склад активів, власного капіталу і зобов'язань.

Складовими предмета бухгалтерського обліку є окремі об'єкти, які поділяють на 3 групи: активи (господарські засоби);

власний капітал і зобов'язання (джерела формування господарських засобів);

господарські операції та процеси.

Об'єкти обліку зображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Об'єкти бухгалтерського обліку

Отже, вивчення того, як здійснюється бухгалтерський облік як процес послідовного отримання і використання інформації на підприємстві для потреб управління, розкриває зміст бухгалтерського обліку, його предмет, а вивчення питань ведення обліку, способів і прийомів його здійснення розкриває його метод. Методологія бухгалтерського обліку включає сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних, притаманних лише цій науці методів, що застосовуються для здійснення процедури обліку і розкриваються в окремих методиках.

2. Характеристика активів підприємства (господарських засобів).

Суб'єкт господарювання, як правило, наділений засобами, майном, здійснює господарську діяльність, направлену на отримання фінансового результату і зобов'язаний відповідно до чинного законодавства вести бухгалтерський облік і складати звітність.

Майно підприємства — це основні й оборотні засоби, що належать підприємству, розмір яких відображають у бухгалтерському балансі. Оскільки майно відображають в активі балансу, то прийнято майно називати активами.

Активи (від лат. *activus* — діяльний, активний) — це ресурси, отримані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до збільшення економічних вигід у майбутньому. Вони поділяються за багатьма класифікаційними ознаками, серед яких, з погляду бухгалтерського обліку, основними є такі:

- за формами функціонування;
- за характером участі у процесі обороту;
- за ступенем ліквідності.

Класифікацію активів підприємства наведено на рис. 2.2.

За формами функціонування господарські активи поділяють на такі групи: матеріальні, нематеріальні, фінансові активи.

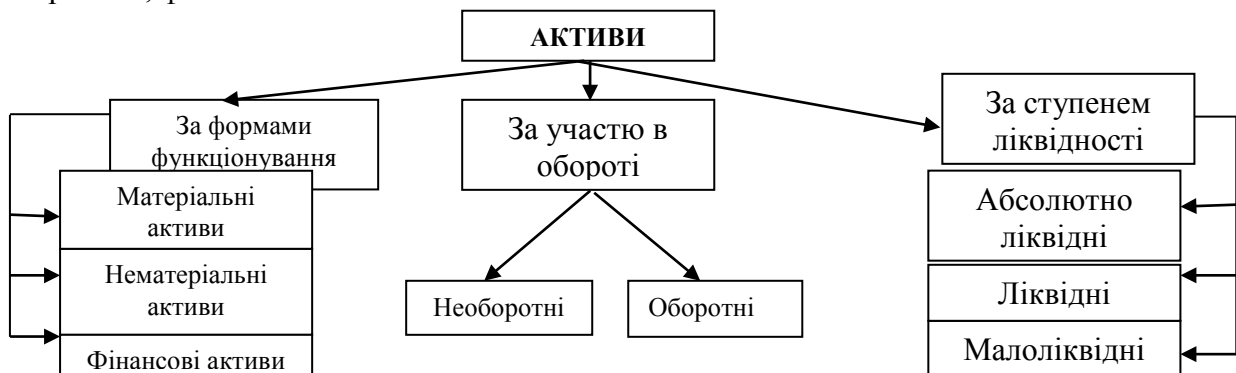

Рис. 2.2. Класифікація активів підприємства

За формами функціонування господарські активи поділяють на такі групи: матеріальні, нематеріальні, фінансові активи.

Матеріальні активи — це засоби підприємства, які мають матеріально-речову форму. До групи матеріальних активів підприємства включають: основні засоби, незавершене будівництво, запаси.

Нематеріальні активи — це об'єкти довгострокового вкладення (більше року), що мають вартісну оцінку, але не є речовими цінностями (права користування природними ресурсами, майном, права на знаки для товарів і послуг, об'єкти промислової власності, авторські права, гудвіл тощо). Нематеріальні активи, як і основні засоби переносять свою вартість на витрати виробництва протягом строку їх функціонування шляхом нарахування амортизації за встановленими нормами.

Фінансові активи — це група господарських засобів підприємства у формі готівкових коштів та інших фінансових інструментів, які належать підприємству. До цієї групи належать готівкові кошти в національній та іноземній валютах, фінансові інвестиції підприємства в цінні папери та статутні капітали інших підприємств, дебіторська заборгованість різних фізичних і юридичних осіб перед конкретним підприємством за відвантажену їм продукцію, товари чи надані послуги. Фінансові інвестиції та дебіторська заборгованість можуть бути довгостроковими (з терміном повернення понад рік) і поточними (з терміном повернення до року). Фізичних та юридичних осіб, які мають заборгованість перед цим підприємством, називають його дебіторами.

За характером участі у процесі обороту господарські засоби (активи) поділяють на необоротні та оборотні активи.

Необоротні активи — це сукупність майнових цінностей, які багаторазово беруть участь у процесі господарської діяльності підприємства. Як правило, до них належать засоби тривалістю використання більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). До необоротних господарських засобів підприємства належать: основні засоби, капітальні інвестиції, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, інші необоротні активи.

Оборотні активи — це сукупність майнових цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу, якщо він менший року, тому всю свою вартість одразу переносять на виготовлену з них продукцію. Як правило, до них належать виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари, дебіторська заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти в касі й на рахунках у банку.

За ступенем ліквідності господарські засоби (активи) підприємства поділяють на абсолютно ліквідні, ліквідні й малоліквідні.

Ліквідність активів підприємства — це ступінь можливості конвертування їх у грошову форму з метою своєчасного забезпечення платежів підприємства за поточними фінансовими зобов'язаннями. Розрізняють ступінь ліквідності за строками: якщо конкретний актив підприємства може набути грошової форми протягом місяця, то такий актив високоліквідний або абсолютно ліквідний, протягом 2—3 місяців — ліквідний, протягом 3—6 місяців — малоліквідний.

До абсолютно ліквідних активів належать кошти та їх еквіваленти, зокрема грошові кошти в національній та іноземній валютах в банках і касі, цінні папери тощо.

До ліквідних активів належать поточні фінансові вкладення та дебіторська заборгованість, виробничі запаси, готова продукція, товари.

До мало ліквідних активів належать основні засоби, незавершене будівництво, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, витрати майбутніх періодів.

Поняття ліквідності активів широко використовують при оцінці фінансового стану підприємства та фінансовому аналізі. Форма балансу підприємств в Україні, де відображаються активи, побудована за ступенем зростання ліквідності.

Розглянута класифікація активів підприємства за різними ознаками характеризує передусім

їх склад, структуру, а також їх розміщення, тобто вказує на те, куди і в що їх вкладено. Всебічна інформація про активи, представлені в класифікації, є важливим об'єктом бухгалтерського обліку й економічного аналізу, оскільки показує, куди і в що було вкладено кошти підприємства.

Отже, для поглибленого вивчення об'єктів бухгалтерського обліку, якими є господарські засоби підприємства використовують групування господарських засобів за двома ознаками:
за складом і розміщенням;
за джерелами утворення (формування).

3. Характеристика власного капіталу та зобов'язань підприємства (джерел формування господарських засобів).

За міжнародними стандартами (та національними теж) такого терміна не визначено. На превеликий жаль, незважаючи на те, що уже декілька століть в економічній літературі, в бухгалтерському обліку, фінансах тощо використовується термін «Пасив», ані міжнародні, ні національні стандарти його визначення не приводять.

Дивно, але факт, що цей термін використовується і в юридичній літературі, у законодавчих актах (Постановах Верховної Ради України, Указах Президента, Постановах Кабінету Міністрів — до цього часу цей термін не визначено), отже, як його розуміти.

Термін «Пасив» провідні економісти людства Ж. Б. Сей, А. Смітт, Д. Рікардо, К. Маркс та інші використовували у значенні «Капіталу» — як визначення власності. В окремих роботах прямо підкреслено, що право власності на майно означає термін «Капітал» і тому якщо під терміном пасив у всьому світі визначають перш за все «Власний капітал», то термін «Зобов'язання» має означати «Чужий капітал», тобто позичений у тимчасове користування капітал.

Вищенаведене означає також, що використання терміна «Капітал» до «Активів» несумісно, бо якщо термін «Капітал» означає право власності, то цей же термін не може означати речовий елемент, наприклад «Оборотний капітал» чи «Основний капітал» тощо.

Використані К. Марксом терміни «Основний капітал» чи «Оборотний капітал» тощо означали варіанти (умови) використання власником («капіталістом») найманої робочої сили, тобто форму її використання для визначення «моменту експлуатації».

Тому погоджуємось із В.Сопко, що термін «Пасив» у бухгалтерському обліку потрібно тлумачити, на нашу думку, так. Пасив — це капітал — власність відповідної фізичної або юридичної особи на активи — майно і об'єкти (ресурси), які є на підприємстві, які контролюються підприємством в результаті попередніх (минулих) подій, та використання яких, як очікується, призведе до збільшення капіталу.

Що стосується терміна «Зобов'язання», то підприємство як юридична особа (особливо це проявляється у колективних підприємствах) зобов'язане і по відношенню до власників, акціонерів тощо. Про це свідчать такі елементи, як виплата дивідендів, право виходу зі складу акціонерів, засновників тощо.

Власний капітал і зобов'язання відображають у балансі з правої сторони і називають пасивами.

Отже, наявні господарські засоби (активи) підприємства формуються за рахунок як власних, так і залучених коштів, або, як прийнято говорити, джерел. Тому господарські засоби підприємства за джерелами їх формування та цільовим призначенням класифікують на:

- джерела власних засобів;
- джерела залучених засобів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Класифікація джерел господарських засобів (пасивів)

До власних джерел формування господарських засобів належать кошти статутного та пайового капіталу (кошти, внесені засновниками на час реєстрації підприємства), додаткового та резервного капіталу, прибутку (одержаного за результатами діяльності). Власний капітал підприємства визначається вартістю його майна — тобто чистими активами, що обчислюються як різниця між вартістю майна (активів) і залучених коштів.

У практиці бухгалтерського обліку до власних джерел відносять власний капітал та забезпечення.

До власного капіталу належать: статутний капітал, пайовий та додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, забезпечення та цільове фінансування, доходи майбутніх періодів.

Статутний капітал формується за рахунок сукупності вкладів засновників (власників) у майно підприємства для забезпечення його діяльності в розмірах, визначених установчими документами (статутом). Розмір статутного капіталу може змінюватися лише за рішенням засновників (акціонерів) за рахунок додаткових вкладень засновників або за рахунок частини прибутку підприємства. Аналогічно формується і пайовий капітал, наприклад у кооперативах.

Резервний капітал є джерелом коштів, призначених для покриття передбачуваних у майбутньому можливих видатків, резервів на списання прострочених боргів, гарантійних зобов'язань, збитків тощо.

Додатковий капітал формується за рахунок емісійного доходу, дооцінки активів, безоплатно одержаного майна тощо.

Фінансування є джерелом коштів за рахунок державного бюджету та інших фізичних і юридичних осіб. Фінансування діяльності підприємства з державного бюджету називають бюджетним фінансуванням. Якщо кошти підприємству з тією чи іншою спеціальною метою (науково-дослідні роботи, підготовка кадрів, соціальні потреби) надає організація, установа чи спонсор, то таке фінансування називають цільовим.

Прибуток підприємства є безпосереднім джерелом поповнення господарських засобів і відповідних резервів. У бухгалтерському обліку відображають не тільки формування прибутку, а й розподіл прибутку між власниками (нарахування дивідендів), виплати за облігаціями, відрахування в резервний капітал та інше використання.

До залучених джерел формування господарських засобів належать ті, що тимчасово надаються в користування підприємству, а потім повертаються їх власникам на узгоджених між ними і підприємством умовах. До таких джерел відносять: кредити банків, позикові кошти під зобов'язання, кредиторську заборгованість. Залучені кошти можуть бути довгостроковими і поточними (короткостроковими). У балансі підприємства джерела залучених коштів називають зобов'язаннями.

Зобов'язання — це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Фізичні та юридичні особи, перед якими дане підприємство має кредиторську заборгованість, називаються кредиторами.

Кредиторська заборгованість — це тимчасово залучені підприємством кошти від фізичних та юридичних осіб, тобто заборгованість підприємства перед іншими фізичними та юридичними особами за отриману від них продукцію, надані ними послуги чи виконані роботи, заборгованість за нарахованими але не сплаченими податками та іншими платежами. Кредиторську заборгованість у межах нормативних термінів оплати рахунків чи зобов'язань вважають нормальною, а в разі порушення термінів платежів — простроченою.

Отже, власний капітал і зобов'язання є важливими об'єктами бухгалтерського обліку.

4. Господарські операції та процеси.

У процесі господарської діяльності господарські засоби перебувають у постійному русі, здійснюють постійний кругообіг, змінюючи при цьому форму і вартість, тобто проходять операційний цикл. Операційний цикл — це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Господарський процес як частина кругообігу господарських засобів складається з первинних елементів — господарських операцій. Під терміном господарська операція розуміють дію або подію, яка викликає зміни у структурі активів, зобов'язань та власному капіталі підприємства. Більшість господарських операцій є наслідком вольових дій юридичних та фізичних осіб, які укладають угоди, здійснюють технологічні операції. Разом із тим господарські операції можуть мати місце в результаті певних подій, скажімо явищ реальної дійсності, що трапляються незалежно від волі людини (стихійне лихо, моральний знос, інфляційний вплив тощо).

Кожна господарська операція має певні ознаки, які характеризують її сутність. Характеристику ознак господарських операцій подано на рис. 2.4.

Ознакою господарської операції є те, що якісно відрізняє її від інших операцій і разом з тим дає можливість групувати однорідні господарські операції, наприклад, операції з реалізації продукції можуть відрізнятися залежно від умов поставок і покупців. Показники господарської операції забезпечують кількісну характеристику операції з допомогою відповідних вимірників (натуральних, трудових, грошових).

Сукупність господарських операцій в різних видах господарської діяльності називається господарським процесом. На виробничих підприємствах основними господарськими процесами є процес постачання, процес виробництва та процес реалізації (Рис. 2.5).

Процес постачання - сукупність операцій по забезпеченню підприємства необхідними для виробництва предметами праці.

Процес виробництва - сукупність господарських операцій, пов'язаних з виготовленням продукції (виконанням робіт, послуг).

Процес реалізації – сукупність операцій, пов'язаних із збутом готової продукції (робіт, послуг).

Отже, господарські операції в сукупності складають господарські процеси, які в цілому

формують кругообіг засобів (капіталу) і також є до об'єктами бухгалтерського обліку.

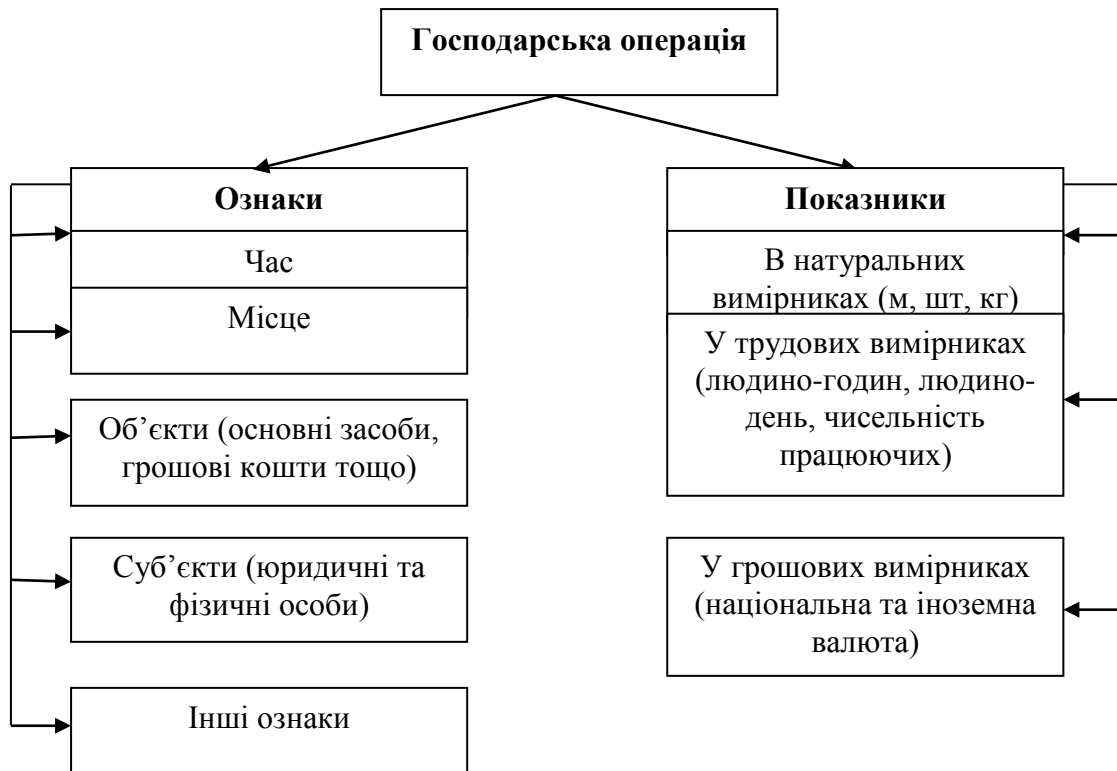

Рис. 2.4. Характеристика господарських операцій

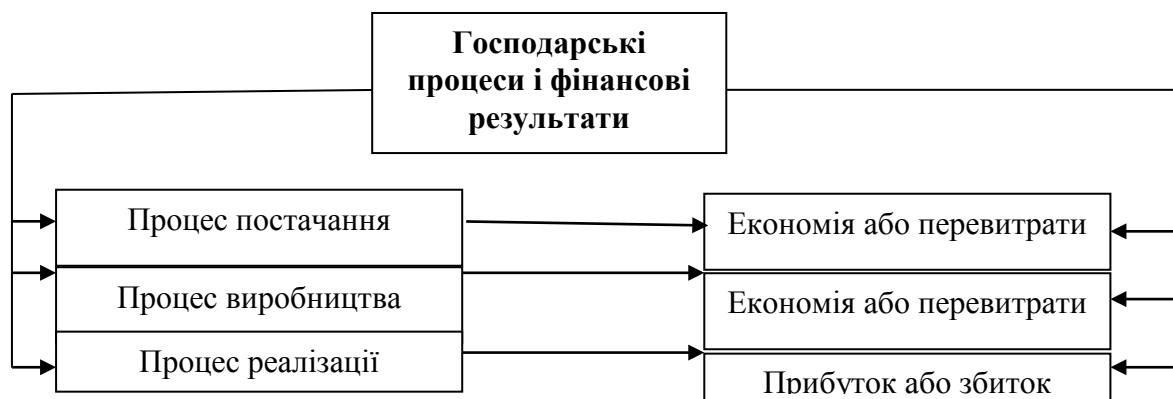

Рис. 2.5. Характеристика господарських процесів і їх результатів

5. Вплив господарських операцій на зміни в бухгалтерському балансі.

Господарські операції, які відбуваються на підприємстві призводять до змін в структурі активів та зобов'язань чи власному капіталі підприємства. Залежно від характеру цих змін господарські операції поділяють на 4 типи:

Господарські операції першого типу

Це операції, під впливом яких зміни відбуваються тільки в активах. При цьому одна стаття

активу балансу збільшується, а інша зменшується на одну й ту саму суму. Підсумок активу і пасиву не змінюється.

Наприклад.

Одержані кошти в касу з поточного рахунку в сумі – 5 000грн. Під впливом даної операції гроші в касі (актив) збільшуються, на поточному рахунку (також актив) – зменшуються.

Позначимо підсумок активу літерою А, пасиву – літерою – П, суму за операцією літерою –

З. Зміни, які відбулись під впливом операції можна відобразити у вигляді формули:

$$A + Z - Z = P$$

$$A + 5\,000\text{грн.} - 5\,000\text{грн.} = P$$

Господарські операції другого типу

Це операції, під впливом яких зміни відбуваються тільки в зобов'язаннях чи власному капіталі підприємства (пасивах). При цьому одна стаття пасиву балансу збільшується, а інша зменшується на одну й ту саму суму. Підсумок активу і пасиву не змінюється.

Наприклад.

За рахунок прибутку збільшено резервний капітал на 3 000 грн. Під впливом даної операції резервний капітал (пасив) збільшується, розмір прибутку (також пасив) – зменшуються.

Позначимо підсумок активу літерою А, пасиву – літерою – П, суму за операцією літерою –

З. Зміни, які відбулись під впливом операції можна відобразити у вигляді формули:

$$A = P + Z - Z$$

$$A = P + 3\,000\text{грн.} - 3\,000\text{грн.}$$

Господарські операції третього типу

Це операції, під впливом яких зміни відбуваються і в активі і в зобов'язаннях чи власному капіталі підприємства (пасивах). При цьому збільшується на одну й ту саму суму одна стаття активу балансу та одна стаття пасиву. Підсумок активу і пасиву також збільшується на одну й ту саму суму.

Наприклад.

На поточний рахунок зараховано позику банку в сумі 20 000 грн. Під впливом даної операції кошти на поточному рахунку (актив) збільшились, розмір позики (пасив) – також збільшився на одну й ту саму суму.

Позначимо підсумок активу літерою А, пасиву – літерою – П, суму за операцією літерою –

З. Зміни, які відбулись під впливом операції можна відобразити у вигляді формули:

$$A + Z = P + Z$$

$$A + 20\,000\text{ грн.} = P + 20\,000\text{ грн.}$$

Господарські операції четвертого типу

Це операції, під впливом яких зміни відбуваються і в активі і в зобов'язаннях чи власному капіталі підприємства (пасивах). При цьому зменшується на одну й ту саму суму одна стаття активу балансу та одна стаття пасиву. Підсумок активу і пасиву також зменшується на одну й ту саму суму.

Наприклад.

Видано з каси заробітну плату в сумі 15 000 грн. Під впливом даної операції кошти в касі (актив) зменшились, заборгованість перед працюючими по заробітній платі (пасив) – також зменшилась на одну й ту саму суму.

Позначимо підсумок активу літерою А, пасиву – літерою – П, суму за операцією літерою –

З. Зміни, які відбулись під впливом операції можна відобразити у вигляді формули:

$$A - Z = P - Z$$

$$A - 15\,000\text{ грн.} = P - 15\,000\text{ грн.}$$

Схематично зміни на балансі під впливом чотирьох типів операцій можна зобразити так (рис. 2.6).

Рис.2.6. Типи змін у балансі

Отже, будь-яка господарська операція завжди стосується 2-х об'єктів обліку.

Залежно від того, які зміни відбуваються з даними об'єктами під впливом операції, всі господарські операції розділяють на 4 типи.

Не залежно від змін, які відбуваються під впливом операцій, рівність активу і пасиву ніколи не порушується.

Лекція 2.2. Методичні прийоми бухгалтерського обліку та їх використання на підприємствах

Мета: ознайомитись із методами, які використовує бухгалтерський облік як прикладна економічна наука та засвоїти склад, суть і практичне значення його специфічних методичних прийомів.

План лекції:

1. Метод та методичні прийоми бухгалтерського обліку.
2. Документація та інвентаризація.
3. Поняття про рахунки бухгалтерського обліку, їх будова та подвійний запис операцій на рахунках.
4. Суть бухгалтерського балансу та його структура як форми фінансової звітності.
5. Монетарні та немонетарні статті балансу відповідно до НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

1. Метод та методичні прийоми бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік, як і кожна наука, має свій метод. Слово метод (від гр. *methodos* — дослідження) означає спосіб дослідження явищ, підхід до вивчення явищ, планомірний шлях встановлення істини, взагалі — прийом, спосіб дії. У своїй основі метод є інструментом вирішення головного завдання науки — пізнання об'єктивних законів дійсності з метою використання їх у практичній діяльності людей. Отже, методологія — це вчення про методи, за допомогою яких пізнають об'єкт дослідження або предмет науки, яким є для нас бухгалтерський облік.

Для розкриття сутності бухгалтерського обліку широко використовують загальнонаукові методи: діалектичний, історичний та системний підходи, метод індукції і дедукції.

Діалектичний метод дає змогу вивчати облік у сукупності процесів, що видозмінюються та взаємозалежні; історичний підхід розглядає облік як продукт історичного становлення і розвитку потреб людини і суспільства; системний підхід визначає облік як внутрішньо структурований і організований об'єкт. У процесі відображення господарської діяльності економічного суб'єкта використовують методи індукції (від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнення) та дедукції від загального до часткового, від загальних суджень до окремих або інших висновків). У практиці бухгалтерського обліку більше прикладів індукції, оскільки господарські операції спочатку розкривають зміст мікропроцесів і лише потім відбувається їх групування й узагальнення у звітності. Взагалі методи індукції і дедукції тісно пов'язані з методичними прийомами: синтезом та аналізом, які безпосередньо виявляються в синтетичному та аналітичному обліках.

Теоретичною основою бухгалтерського обліку є економічна теорія з її політичною економією, мікро- та макроекономією, історією економічної думки. Господарські факти (явища і

процеси) вивчають у бухгалтерському обліку за економічними законами і категоріями.

Поряд із загальнонауковими методами та теоретичною основою бухгалтерський облік є самостійною економічною прикладною наукою і має свої специфічні методи (прийоми), обумовлені сутністю самого предмета, технологією обліку, завданнями та вимогами.

Метод бухгалтерського обліку — це сукупність спеціальних прийомів, за допомогою яких вивчають його предмет.

Бухгалтерський облік вивчає свій предмет за допомогою таких **методів**:
хронологічного і систематичного спостереження;
вимірювання господарських засобів і процесів;
реєстрації та класифікації даних з метою їх систематизації (групування);
узагальнення інформації з метою складання звітності (узагальнення).

Перелічені методи дають змогу формувати бухгалтерську інформацію для зовнішніх і внутрішніх користувачів. Облікові дані формуються за допомогою таких інструментів — **елементів методу** (табл. 2.1.):

документування;
інвентаризація;
оцінка;
калькулювання;
рахунки;
подвійний запис;
бухгалтерський баланс;
бухгалтерська звітність.

Таблиця 2.1.

Методи бухгалтерського обліку та його елементи

Елементи методу	Метод бухгалтерського обліку
1. Документація	Хронологічного і систематичного спостереження
2. Інвентаризація	
3. Оцінка	
4. Калькуляція	Вимірювання господарських засобів і процесів
5. Рахунки	
6. Подвійний запис	Реєстрації та класифікації даних з метою їх систематизації (групування)
7. Баланс	
8. Звітність	Узагальнення інформації з метою складання звітності (узагальнення)

Методу спостереження відповідають прийоми документування та інвентаризації; вимірювання здійснюють шляхом оцінки і калькулювання; реєстрація та класифікація (поточне групування) проводяться на рахунках за допомогою подвійного запису; узагальнення інформації з метою звітності відбувається у бухгалтерському балансі та фінансовій звітності.

Дані інструменти забезпечують технологію облікового процесу — трансформацію даних про окремі господарські операції в різноманітну інформацію для управління.

Документування — спосіб первинного спостереження і відображення господарських операцій у первинних бухгалтерських документах (рахунках, накладних, чеках, ордерах тощо). Це початок і основа облікового процесу, без якого бухгалтерський облік неможливий. Кожна господарська операція фіксується за допомогою документа, заповненого з дотриманням певних вимог, що надають йому юридичної сили.

Інвентаризація — метод підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку. Проводиться шляхом описування, підрахунку, виміру, зважування й оцінки всіх залишків засобів і коштів у натурі, виявлення фактичної наявності й стану залишків майна підприємства і зіставлення їх з даними бухгалтерського обліку. Це метод контролю наявності та руху майна, заборгованості, роботи матеріально відповідальних осіб.

Оцінка — спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку. За допомогою оцінки натуральні й трудові вимірники (характеристики) господарських засобів перераховують у

вартісні. У бухгалтерському обліку оцінка об'єктів обліку ґрунтується переважно на показнику фактичних витрат на їх створення чи придбання (історичної собівартості). Майно та господарські операції оцінюють у національній валюті України шляхом підсумовування проведених витрат.

Калькулювання — це метод обчислення собівартості виготовлення продукції або виконаних робіт, наданих послуг. Суть методу полягає в тому, що обґрунтовують, визначають і розподіляють витрати, які належать до того чи іншого об'єкта калькулювання (виробу, процесу, замовлення тощо).

Бухгалтерські рахунки — спосіб поточного групування у встановленому порядку. Рахунок — це локальна інформаційна система для групування економічно однорідних об'єктів обліку. Рахунок відображає стан та рух засобів, їх джерел і господарських процесів.

Подвійний запис — метод відображення господарської операції на рахунках; техніка бухгалтерського обліку. Суть його полягає у подвійному відображенні в бухгалтерському обліку кожної господарської операції: за дебетом одного і кредитом іншого рахунка однієї і тієї ж суми. Подвійний запис не тільки важливий технічний, а й контрольний прийом.

Взаємозв'язок між об'єктами і методичними прийомами бухгалтерського обліку показано на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Взаємозв'язок між об'єктами і методичними прийомами бухгалтерського обліку

Бухгалтерський баланс — метод узагальнення даних через рахунки і подвійний запис. Баланс показує склад майна суб'єкта діяльності за видами (складом і використанням) і джерелами утворення на певну дату в узагальненому вартісному вимірнику. Містить дані для аналізу фінансового стану його активів та ліквідності підприємства. Бухгалтерський баланс показує залишки на рахунках, які характеризують, з одного боку, майно суб'єкта господарювання, а з другого — його власний і залучений капітал. Бухгалтерський баланс є однією з основних форм бухгалтерської звітності.

Бухгалтерська звітність — метод підсумкового узагальнення й одержання підсумкових показників за звітний період. Це впорядкована система взаємопов'язаних економічних показників господарської діяльності підприємства за звітний період. Звітність складається за певними правилами і стандартами на підставі даних рахунків бухгалтерського обліку з певною системою їх

групування.

Методичні прийоми бухгалтерського обліку взаємопов'язані, доповнюють один одного і в сукупності становлять одне ціле — метод бухгалтерського обліку.

2. Документація та інвентаризація.

Технологічно бухгалтерський облік як процес розпочинається з виявлення, вимірювання і реєстрації фактів, дій і подій з метою отримання інформації про господарські операції. Суцільне і безперервне спостереження за всіма господарськими операціями на підприємстві здійснюється за допомогою *документування*.

Документування є важливою ланкою в ланцюгу функціонування бухгалтерського обліку. Це початок і основа бухгалтерського обліку. Без належно оформленого документа не може бути бухгалтерського запису, від нього залежать повнота і достовірність облікової інформації для користувачів.

Документ (лат. *dokumentum*) буквально означає свідоцтво, доказ. У широкому значенні під документом розуміють матеріальний носій, що його використовують у процесі спілкування, на якому за допомогою різних засобів і способів зафіксовано в доцільній для сприйняття формі інформацію. Документи складають у різних сферах людської діяльності (науці, освіті, медицині, техніці, економіці тощо).

Бухгалтерський документ — письмове свідоцтво певної форми і змісту, яке містить відомості про господарську операцію і є доказом її здійснення.

Спосіб оформлення господарських операцій документами називається документацією. *Документація* є важливим елементом методу бухгалтерського обліку, оскільки служить для первинного спостереження за господарськими операціями, і обов'язковою умовою для відображення їх в обліку.

Первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій, є підставою для бухгалтерського обліку цих операцій. Первинні документи мають бути складені під час господарської операції.

Документи, що є підставою для записів у бухгалтерському обліку і складені іноземною мовою, повинні мати впорядкований аутентичний переклад на зазначену мову. Порядок документального оформлення господарських операцій та вимоги щодо складання документів регламентуються статтею 9 («Первинні облікові документи та реєстри бухгалтерського обліку») Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність України» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV та Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України 24.05.1995 № 88.

Первинні документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов'язкові реквізити:

назву документа (форми);

дату складання;

назву підприємства, від імені якого складено документ;

зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;

посади і прізвища (крім первинних документів, вимоги до яких встановлюються Національним банком України) осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;

особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Залежно від характеру господарської операції та технології обробки облікової інформації до первинних документів можуть включатися додаткові реквізити (печатка, номер документа, підстава для здійснення операції тощо).

Первинні документи, створені автоматично в електронній формі програмним забезпеченням інформаційно-комунікаційної системи, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови

наявності накладеного електронного підпису чи печатки з дотриманням вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг.

Первинні документи, складені в електронній формі, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг.

Неістотні недоліки в документах, що містять відомості про господарську операцію, не є підставою для невизнання господарської операції, за умови, що такі недоліки не перешкоджають можливості ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції, та містять відомості про дату складання документа, назву підприємства, від імені якого складено документ, зміст та обсяг господарської операції тощо.

Документи класифікують за місцем складання, за призначенням, за порядком складання, за способом використання, за змістом.

За місцем складання бухгалтерські документи поділяють на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні документи оформляють (виписують) на підприємстві й тут же застосовують. До них належать: авансові звіти підзвітних осіб, таблиці обліку використання робочого часу, інвентарні картки основних засобів, прибуткові ордери тощо.

Зовнішні документи складають на стороні, їх отримують від інших підприємств і організацій. На вході обов'язково реєструють, оформляють, як правило, на бланках уніфікованих форм. До них належать: рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки банків, постанови, листи, угоди тощо.

За призначенням документи поділяють на розпорядчі, виконавчі, бухгалтерського оформлення та комбіновані.

Розпорядчими є документи, які містять розпорядження (наказ, завдання) на здійснення певної господарської операції. До них належать: накази про прийняття та звільнення з роботи, чеки на отримання готівки в касі банку, платіжні доручення банку на перерахування коштів, довіреність на отримання матеріальних цінностей тощо.

Виконавчими є документи, де підтверджується факт здійснення господарської операції, її виконання певною особою, що подала документ. До них належать: авансові звіти, виписки банків, касові прибуткові й видаткові ордери, акти, квитанції та ін.

Документи бухгалтерського оформлення складаються на основі виконавчих та розпорядчих документів самими працівниками бухгалтерії. Самостійного значення не мають, але необхідні в обліковому процесі. До таких документів належать: меморіальні ордери, бухгалтерські довідки, різні розрахунки (амортизації, розподілу витрат, звітні калькуляції) та ін.

Документи комбіновані поєднують функції перелічених вище документів (розпорядчих, виконавчих, бухгалтерського оформлення). До них належать: авансові звіти, вимоги, наряди та ін. Прикладом комбінованого документа може бути і видатковий касовий ордер, в якому міститься розпорядження керівника про видачу готівки та підтвердження про її фактичну видачу та отримання підписами касира та отримувача грошей.

За порядком складання документи поділяють на первинні й зведені.

Первинні документи складають у момент здійснення господарської операції (прибуткові та видаткові касові ордери, накладні, акти прийому робіт та ін.).

Зведені документи складають на підставі однорідних первинних документів шляхом групування і узагальнення та балансової ув'язки їх показників (звіти касира, авансові звіти, товарні звіти, платіжні відомості та ін.).

За способом використання документи поділяють на разові та накопичувальні.

Разові документи фіксують одномоментно одну або декілька господарських операцій (ордери, вимоги, акти та ін.).

Накопичувальні документи формують інформацію про однорідні господарські операції за певний відрізок часу (день, декаду, місяць). Такі документи використовують багаторазово. До них належать: таблиць обліку робочого часу, лімітно-забірна картка, відомість випуску готової продукції, багатоденні наряди та ін. На відміну від разових, накопичувальні документи використовують з метою обліку після того, як у них записано останню операцію і підбито

підсумок всіх записів.

За змістом документи поділяють на грошові, розрахункові, матеріальні.

Грошовими документами оформляють операції, пов'язані з грошовими коштами. До них належать видаткові й прибуткові касові ордери, банківські чеки та ін.

Розрахунковими документами оформляють розрахунки між фізичними і юридичними особами (рахунок-фактура, платіжне доручення, квитанції та ін.).

Матеріальними документами оформляються операції пов'язані з рухом матеріальних цінностей (прибутковий ордер, вимога-накладна, лімітно-забірна картка та ін.).

Розглянуту класифікацію можна узагальнити схемою, наведеною на рис. 2.8.

Рис.2.8. Класифікація документів

Із загальної характеристики документів видно, що кожен документ належить водночас до різних класифікаційних груп. Так, акт приймання-передачі основних засобів є одночасно матеріальним, виконавчим, первинним, разовим і внутрішнім документом; рахунок-фактура постачальника — виконавчий, разовий, зовнішній; видатковий касовий ордер — комбінований, первинний, разовий і внутрішній та ін.

Класифікація документів за розглянутими ознаками дає змогу правильно зрозуміти їх зміст, призначення і використання для відображення господарських операцій підприємства.

Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом

подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.

Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на кінець останнього дня кожного місяця.

Права і обов'язки сторін, які виникають за результатами здійснення господарської операції, оформленої первинним документом відповідно до вимог цього Закону, не залежать від факту відображення її в регістрах та на рахунках бухгалтерського обліку.

Регістри бухгалтерського обліку повинні мати назву, період реєстрації господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

Господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

У разі складання та зберігання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку з використанням електронних засобів оброблення інформації підприємство зобов'язане за свій рахунок виготовити їх копії на паперових носіях на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних органів та відповідних органів у межах їх повноважень, передбачених законами.

Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.

Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

Копії первинних документів та регістрів бухгалтерського обліку можуть бути вилучені у підприємства лише за рішенням відповідних органів, прийнятим у межах їх повноважень, передбачених законами. Обов'язковим є складання реєстру документів, що вилучаються у порядку, встановленому законодавством.

Вилучення оригіналів таких документів та регістрів забороняється, крім випадків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

Документи з моменту їх складання або одержання від інших підприємств до передачі в архів на зберігання проходять певний шлях. Відомо, що первинні документи містять інформацію про факти господарського життя, і ця інформація належним чином опрацьовується, узагальнюється й накопичується з метою одержання підсумкових даних у балансі та звітності. Своєчасний і якісний облік забезпечується певним порядком організації складання й опрацювання документів, або документооборотом.

Документооборотом називаються порядок і шляхи руху документів з моменту їх складання або надходження до моменту здачі в архів.

Головне завдання документообороту — прискорення руху документів, і чим коротше і швидше буде організовано цей процес, тим він буде ефективнішим, і користувачі зможуть вчасно отримати інформацію для прийняття рішень.

Кожне підприємство, враховуючи специфіку своєї господарської діяльності та структури управління, визначає напрями й обсяги документів. Організує документооборот на підприємстві головний бухгалтер чи бухгалтер, який розробляє правила і технологію обробки облікової інформації. Ця технологія визначає основні етапи проходження документів: складання первинних документів або реєстрація тих, що надійшли зі сторони, облікова обробка та реєстрація документів; передача документів на зберігання до архіву.

Організаційно перелічені етапи документопотоку відображаються у спеціальному документі, який називається *план (графік) документообороту*. Він має визначати здійснення систематичного контролю складання і строків проходження первинних, зведених документів між окремими структурними підрозділами, передачі їх у бухгалтерію. План (графік) документообороту

розробляється головним бухгалтером і затверджується керівником. Вимоги головного бухгалтера щодо порядку складання і подання до бухгалтерії та опрацювання документів є обов'язковими для всіх підрозділів і служб підприємства.

Документи, як правило, складаються оперативними працівниками підприємства (касирами, рахівниками цехів, комірниками, майстрами та ін.) або надходять зі сторони через канцелярію з обов'язковою реєстрацією (рахунки, акти, листи, повідомлення тощо). Кожному виконавцю видають виписку з плану (графіка) документообороту, в якій наводиться перелік документів, що відносяться до функціональних обов'язків виконавця, термін їх подання і перелік служб (підрозділів) підприємства, в які передаються ці документи. Витяг із графіка документообороту підприємства наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Графік документообороту

Назва документа	Створення та оформлення документа		Перевірка документа		Обробка документа		Передача на зберігання в архів	
	Виконавець	Термін виконання	Виконавець	Термін виконання	Виконавець	Термін виконання	Виконавець	Термін виконання
Вимога-накладна	Завідувач складу	Понеділок Середа	Бухгалтер цеху	День надходження документа	Бухгалтер матеріального сектору бухгалтерії	Протягом трьох днів 3 ДНЯ приймання	Заступник головного бухгалтера	Протягом десяти днів після складання річного звіту

При надходженні документів до бухгалтерії проводять їх *перевірку*:

- *за формою* (формальна перевірка заповнення всіх реквізитів, відповідності стандарту і формі документа, своєчасності складання документа і подання до бухгалтерії);
- *за змістом* (змістовна перевірка правильності відображення господарської операції, її відповідність законодавчим та нормативним вимогам, інтересам власника чи підприємства);
- *арифметична* (перевірка правильності проставлених цін і тарифів, розрахованих сум і підсумків).

Перевірені бухгалтерією документи проходять *облікову реєстрацію*. Процес обробки в бухгалтерії прийнятих від виконавців бухгалтерських документів включає *три етапи*: розцінка (таксування), групування і бухгалтерське проведення (проводка).

Розцінка (таксування) документів полягає у проставленні у відповідних графах документа ціни і суми, тобто переведення натуральних і трудових вимірників у грошовий здійснюється в самому документі шляхом множення показника на ціну. Ця операція характерна для документів, якими оформлюють рух матеріальних цінностей (вимоги-накладні, лімітно-забірні карти тощо), оскільки в момент їх складання записують тільки кількісні показники. Документи, в яких проставлено ціну та суму, не підлягають розцінці. У результаті розцінки здійснюється оцінка господарської операції у грошовому вимірнику.

Групування документів полягає в об'єднанні однорідних за змістом первинних документів у групи з метою підготовки зведених даних (за складами, цехами, замовленнями, касами тощо) і спрощення ведення первинного обліку. Документи, згруповані за певними ознаками однорідності в накопичувальні та групувальні відомості, істотно скорочують подальші реєстраційні операції.

Бухгалтерське проведення (проводка) передбачає вказування у первинних або згрупованих документах (відомостях) бухгалтерської проводки (кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку), яку в майбутньому буде відображено в реєстрах бухгалтерського обліку, а потім у звітності. Здебільшого первинні документи, накопичувальні та групувальні відомості, меморіальні ордери містять для зазначення кореспондуючих рахунків спеціальні графи.

Оформлені бухгалтерськими кореспонденціями документи обліку використовують для подальшого відображення господарських операцій, що в них містяться, у реєстрах синтетичного й аналітичного обліку. На цьому практично завершується облікова робота з первинними

бухгалтерськими документами. Первинні документи, виконавши свою обліково-аналітичну функцію, підлягають передачі в архів.

Для зберігання документів призначені архіви. Розрізняють поточні й постійні архіви. *Поточний архів* організовують безпосередньо в бухгалтерії для зберігання документів звітного року, оскільки в поточному році часто є потреба звертатися до нього за довідками й інформацією. Поточний архів міститься у спеціальних закритих шафах. *Постійний архів* розміщується у спеціально обладнаному приміщенні й призначений для зберігання не тільки бухгалтерських документів і звітів, а й справ інших підрозділів і служб підприємства. Всі прийняті на зберігання справи реєструють в архівній книзі, що полегшує пошук документів чи справу в разі необхідності.

Відповідно опрацьовані: систематизовані у хронологічному порядку, прошиті й марковані ярликами (рубриками) документи з поточного архіву передають у постійний після закінчення звітного року. Первинна документація зберігається в архіві окремо від облікових реєстрів.

Терміни зберігання документів у постійному архіві визначено Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

Так, для первинних документів, що фіксують факт виконання господарських операцій і є підставою для бухгалтерських і податкових записів, встановлено термін зберігання 3 роки; розрахунково-платіжних відомостей, актів документальних ревізій, податкових та інших перевірок — 5 років; особових рахунків робітників та службовців, студентів — 75 років; статuti та положення, бухгалтерські звіти і баланси, передавальні, розділювальні та ліквідаційні баланси зберігаються постійно.

Після закінчення встановлених термінів зберігання документи, що мають особливо важливе значення, передають на безстрокове зберігання до *державного архіву*, а інші документи підлягають знищенню спеціальною комісією за актом з відповідною відміткою в архівній книзі.

Інвентаризація: її значення і види. Первинна документація не завжди може охопити всі господарські явища в момент їх здійснення (природні втрати, викликані усушкою, утрускою, використанням при зберіганні, транспортуванні, відпуску, стихійні лиха, невідповідність фактичних даних обліку через помилки, розкрадання, псування, зловживання тощо). У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у такому способі, який би забезпечив можливість взяти на облік перелічені явища і процеси. Цього досягають за допомогою інвентаризації.

Отже, інвентаризація є способом спостереження наступної реєстрації господарських операцій, що не охоплюються в момент їх звершення; це спосіб підтвердження правильності й достовірності бухгалтерського обліку та звітності.

Інвентаризація проводиться шляхом перевірки в натурі наявності майна (господарських засобів) підприємства шляхом описування, перерахунку, зважування, вимірювання й оцінювання їх залишків і порівняння одержаних результатів з даними бухгалтерського обліку. Це дає змогу встановити розходження між даними обліку і фактичною наявністю засобів, тобто лишки або нестачі, які оформляють відповідними документами і відображають в обліку.

Слід розрізнити інвентаризацію як елемент методу бухгалтерського обліку і як технічний прийом перевірки даних бухгалтерського обліку. Основними завданнями інвентаризації є:

- виявлення фактичної наявності господарських засобів, зокрема матеріальних цінностей у натурі;
- встановлення лишку або нестачі цінностей і їх регулювання та відображення в обліку;
- виявлення товарно-матеріальних цінностей, які втратили свою первісну якість, застаріли і не використовуються;
- перевірка дотримання умов і порядку зберігання господарських засобів;
- перевірка достовірності й реальності вартості зарахованих на баланс активів і пасивів підприємства.

Інвентаризації підлягають основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності, грошові кошти, документи та розрахунки.

За повнотою охоплення перевіркою засобів, коштів і розрахунків, інвентаризацію поділяють на повну і часткову.

Повна інвентаризація передбачає суцільну перевірку всіх засобів та джерел підприємства. *Часткова* інвентаризація охоплює визначену частину засобів і джерел, наприклад, наявність грошей у касі, готової продукції на складі, незавершеного виробництва тощо. Повна інвентаризація, звісно, дає широку інформацію, проте не завжди доцільна через свою трудомісткість.

Залежно від характеру інвентаризацію поділяють на планову і позапланову. *Планова* інвентаризація здійснюється за раніше складеним планом відповідно до розробленого і затвердженого графіка її проведення (наприклад, перед складанням річного звіту). *Позапланову* інвентаризацію проводять за розпорядженням керівника підприємства, на вимогу слідчих або контролюючих органів, у разі ревізії або зміни матеріально відповідальних осіб. Найбільш ефективними є *раптові часткові* інвентаризації, оскільки вони підвищують відповідальність матеріально відповідальних осіб щодо своєчасного оприбуткування й списання матеріальних цінностей, правильності їх зберігання, запобігають зловживанням.

Порядок і терміни проведення інвентаризації на підприємствах, в організаціях і установах регламентуються статтею 10 («Інвентаризація активів і зобов'язань») Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV, Порядком подання фінансової звітності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419, та Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженим наказом Міністерства фінансів України 02.09.2014 № 879.

Відповідно до цих нормативних актів об'єкти і терміни проведення інвентаризації визначає власник (керівник) підприємства, крім випадків, коли їх проведення обов'язкове, а саме:

- перед складанням річної фінансової звітності;
- при передачі майна державного підприємства в оренду, у разі приватизації державного підприємства, перетворення державного підприємства в акціонерне товариство;
- у випадку зміни матеріально відповідальних осіб (на день приймання-передачі справ);
- у разі встановлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей, а також за приписом судово-слідчих органів;
- у разі пожежі, стихійного лиха або техногенної аварії;
- у разі переходу на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами (на дату такого переходу);
- у разі ліквідації підприємства, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Для проведення інвентаризаційної роботи на підприємствах за наказом керівника створюють *постійно діючі інвентаризаційні комісії* у складі керівників структурних підрозділів, головного бухгалтера, матеріально відповідальних осіб. Очолює комісію керівник підприємства або його заступник. На підприємствах з великим обсягом інвентаризаційних робіт та розгалуженою структурою за наказом керівника можуть створюватися *робочі інвентаризаційні комісії*, які проводять інвентаризацію безпосередньо в місцях зберігання та виробництва матеріальних цінностей і у структурних підрозділах підприємства.

Інвентаризацію проводять, як правило, на перше число місяця, що полегшує наступне порівняння її результатів з показниками обліку. До початку інвентаризації матеріально відповідальні особи проводять певну роботу щодо відображення всіх первинних документів з вибуття й оприбуткування цінностей і коштів у книгах і регістрах.

У процесі інвентаризації, яка відбувається шляхом підрахунку, зважування, обмірювання, визначають фактичну наявність об'єктів інвентаризації, дані про які записують в *інвентаризаційному описі*, який підписують усі члени комісії. При проведенні інвентаризації неодмінно повинна бути присутня матеріально відповідальна особа. Вона дає розписку, що всі прибуткові й видаткові документи стосовно обліку матеріальних цінностей здано до бухгалтерії.

На час проведення інвентаризації діяльність підрозділу (комори, складу, сховища), як правило, припиняється. Інвентаризаційні описи складають у декількох примірниках, один з яких передають матеріально відповідальній особі, при цьому матеріально відповідальна особа на кожному описі ставить свій підпис про матеріальну відповідальність за перелічені в ньому цінності. Дані інвентаризаційних описів порівнюють з даними бухгалтерського обліку і складають

порівняльні відомості, де визначають результат інвентаризації. Внаслідок такого порівняння встановлюють відповідність або невідповідність облікових і фактичних даних, тобто:

- а) фактичний і бухгалтерський запис збігаються;
- б) фактичний залишок менше облікового — нестача;
- в) фактичний залишок більше облікового — надлишок.

Матеріально відповідальні особи повинні дати інвентаризаційній комісії письмові пояснення щодо причин нестач та надлишків.

Свої висновки і пропозиції щодо врегулювання інвентаризаційних різниць комісія оформляє *протоколом* і подає на затвердження керівнику підприємства, який у 5-денний термін розглядає і затверджує протокол.

Затверджені результати інвентаризації відображають у бухгалтерському обліку в тому місяці, в якому закінчено інвентаризацію, але не пізніше грудня звітного року.

Результати інвентаризації відображають в обліку в такому порядку:

- надлишки основних засобів, товарів і матеріалів, цінних паперів, коштів, іншого майна підлягають оприбуткуванню та зарахуванню відповідно до доходів діяльності або збільшення фінансування;

- нестачу цінностей у межах затверджених норм природного убутку списують за рішенням керівника підприємства на валові витрати або на зменшення фінансування;

- понаднормові нестачі цінностей, а також втрати від псування відносять на винних осіб за цінами, за якими розраховують розмір шкоди;

- понаднормові втрати і нестачі матеріальних цінностей та готової продукції, якщо винних не встановлено, зараховують на збитки або зменшення фінансування.

Виявлені при інвентаризації лишки матеріальних цінностей (або грошових коштів у касі) прибуткують і зараховують на доходи підприємства записом:

Д-т 20-28, 30

К-т 718

Нестача матеріальних цінностей, виявлена при інвентаризації, незалежно від причин виникнення, оформляється записом:

Д-т 947

К-т 20-28, 30

На вартість нестачі товарно-матеріальних цінностей, що підлягає відшкодуванню винними особами, в бухгалтерському обліку роблять запис:

Д-т 375

К-т 716

При цьому слід мати на увазі, що розмір збитку, нанесеного господарству внаслідок нестач і псування матеріальних цінностей, що підлягає відшкодуванню матеріально відповідальними особами, визначається відповідно до Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116 (з наступними змінами і доповненнями). Згідно з цим Порядком розмір збитку від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки. У разі визначення розміру збитків, що призвели до завдання майнової шкоди державі, територіальній громаді або суб'єкту господарювання з державною (комунальною) часткою в статутному (складеному) капіталі, розмір збитків визначається відповідно до методики оцінки майна, затвердженої Кабінетом Міністрів України.

Сума відшкодованого збитку оформляється записом:

Д-т 30

К-т 375

З відшкодованої суми покриваються збитки господарства по нестачах і псуванню цінностей, решта суми підлягає перерахуванню до бюджету.

Під час інвентаризації можуть бути виявлені випадки пересортиці, тобто лишки одних і нестачі інших матеріальних цінностей, як результат заміни одного сорту іншим при відпуску

цінностей. Взаємний залік лишків і нестач матеріальних цінностей, що виникли в результаті пересортиці, може бути допущений, як виняток, якщо пересортиця виникла в однієї і тієї ж матеріально відповідальної особи, за один і той же період, по матеріальних цінностях одного і того ж найменування. Проте, якщо при заліку вартість нестачі матеріальних цінностей перевищить вартість лишку, то різниця у вартості підлягає відшкодуванню особами, що допустили пересортицю.

Результати інвентаризації відображаються в бухгалтерському обліку в 10-денний строк, після чого його показники приводяться у повну відповідність з фактичною наявністю господарських засобів й стану розрахункових відносин.

3. Поняття про рахунки бухгалтерського обліку, їх будова та подвійний запис операцій на рахунках.

В бухгалтерському балансі відображають стан об'єктів обліку (активів та пасивів) на відповідну дату. Але протягом звітного періоду під впливом господарських операцій в активах та пасивах постійно відбуваються зміни, які фіксуються в документах. Документи складають по кожній окремій операції і вони не дають цілісної картини змін в активах і пасивах. Тому виникає потреба узагальнювати дані за документами. Для цього призначені такі елементи методу бухгалтерського обліку, як рахунки і подвійний запис.

В бухгалтерському обліку кожен економічно однорідну групу активів, власного капіталу чи зобов'язань позначають відповідним рахунком (наприклад: 10 “Основні засоби”, 30 “Готівка” і т.д.).

В обліку застосовують не довільно вибрані рахунки, а систему рахунків, яка дозволяє охопити всі об'єкти обліку.

Отже, **рахунки бухгалтерського обліку** – це спосіб групування об'єктів обліку за економічно однорідними ознаками, поточного їх обліку і контролю.

Якщо підсумувати залишки всіх рахунків, на яких відображені господарські факти, що належать до активу, одержимо суму, що дорівнює активу. Аналогічно, якщо підсумувати залишки всіх рахунків, на яких обліковані господарські факти, що належать до джерел їх формування, пасив, знову матимемо суму, що дорівнює балансу. Це означає, що між балансом і рахунками бухгалтерського обліку існує прямий зв'язок.

Таким чином, рахунки, на яких обліковуються господарські факти (явища і процеси), що належать до активу, називаються активними. Рахунки, на яких обліковуються господарські факти (явища або процеси), що належать до пасиву, називаються пасивними.

Умовно рахунок можна зобразити у вигляді таблиці (схеми), яка складається з двох частин. Назву рахунка пишуть посередині таблиці (рис. 2.9).

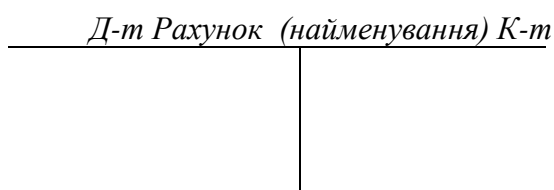

Рис. 2.9. Схема рахунку бухгалтерського обліку

У бухгалтерських рахунках рух (у розумінні зменшення або збільшення) господарських фактів — явищ і процесів, тобто збільшення чи зменшення засобів (або права на власність) відображається відокремлено.

Роздільне відображення цих процесів необхідне для того, щоб за кожним господарським фактом — явищем або процесом — просто й швидко можна було б дістати дані про кількість і вартість, наприклад, матеріалів, які надійшли чи вибули, або інших засобів господарювання. Такі дані потрібні для оперативного керівництва, проведення оперативного контролю чи аналізу.

Роздільний облік руху господарських фактів — явищ або процесів — зумовив необхідність ведення рахунків двобічної форми.

Отже, таблиця (схема) має дві сторони, тому що в результаті господарської діяльності об'єкти обліку можуть збільшуватись або зменшуватись.

Ліва сторона таблиці називається – дебет, а права – кредит (умовні терміни).

Історично склалося так, що залишки на схемах в активних рахунках записували на боці дебету, а в пасивних — на боці кредиту.

У підручниках та економічній літературі термін «**дебет**» означає (від лат. debet) — винен, «**кредит**» — (від лат. credit) — вірити. Порядок записів на рахунках наступний:

1) Щоб мати повне уявлення про облічуваний об'єкт, по кожному рахунку показують початковий стан відповідного об'єкта, що називається початковим залишком (початковим сальдо). Початкові залишки записуються на рахунках на 1-е число кожного місяця.

2) Після цього на рахунках відображають господарські операції, тобто показують зміни в стані об'єктів обліку. На тій стороні рахунку, де показується залишок, відображується його збільшення, а на протилежній – зменшення. В активних рахунках збільшення відображають по Д-у, а зменшення – по К-ту. В пасивних, навпаки, збільшення відображають по К-у, а зменшення – по Д-ту.

3) В кінці звітної періоду по рахунку підраховують обороти. Сума змін по дебету і кредиту рахунку за відповідний період (місяць) називається оборотом. Обороти бувають дебетові і кредитові.

4) Маючи дані про початковий залишок облічуваного об'єкта і зміни протягом звітної періоду, визначають його залишок на кінець звітної періоду (кінцеве сальдо) наступним чином:

початковий залишок + оборот по тій стороні рахунку, де відображається початковий залишок (збільшення по рахунку) – оборот, обрахований на протилежній стороні рахунку (зменшення по рахунку).

В активних рахунках сальдо може бути тільки дебетовим або дорівнювати нулю, в пасивних – тільки кредитовим або дорівнювати нулю.

Активні і пасивні рахунки мають наступну будову (рис. 2.10):

Д-т Активний рахунок		К-т		Д-т Пасивний рахунок		К-т	
Початкове сальдо						Початкове сальдо	
Збільшення (+)		Зменшення (-)		Зменшення (-)		Збільшення (+)	
Д-й оборот		К-й оборот		Д-й оборот		К-й оборот	
Кінцеве сальдо						Кінцеве сальдо	

Рис. 2.10. Будова рахунків бухгалтерського обліку

Отже, активні рахунки – це рахунки, які призначені для обліку наявності і змін активів (наприклад: 10 «Основні засоби», 30 «Готівка» і т.д.).

Пасивні рахунки – це рахунки, які призначені для обліку наявності і змін власного капіталу і зобов'язань (наприклад 40 “Зареєстрований (пайовий) капітал”, 66”Розрахунки з оплати праці” і т.д.).

Активно-пасивні рахунки - це рахунки, які поєднують ознаки активних і пасивних рахунків одночасно (Наприклад: 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»). Характеристик активно-пасивних рахунків іноді набувають рахунки розрахунків.

В активно-пасивних рахунках залишок може бути або дебетовим, або кредитовим, або одночасно дебетовим і кредитовим (розгорнуте сальдо).

Підготовка документів до запису на рахунках завершується складанням кореспонденції рахунків — бухгалтерського проведення. Для того щоб записати господарську операцію (господарський факт) на рахунках, потрібно визначити кореспонденцію рахунків та скласти

бухгалтерське проведення.

Що означає термін кореспонденція? (від лат. *correspondent* — відповідь, інформування)? У бухгалтерському обліку термін **кореспонденція** застосовується у розумінні визначення взаємозв'язку рахунків на основі економіко-правових та математичних визначень. Тобто, які зміни відбудуться в активно-пасивному становищі. Які рахунки та які математичні зміни — наведемо можливі зміни.

За змістом господарського факту (операції), внаслідок якого (1) в касу підприємства оприбутковані гроші в сумі 1000 грн., які були вкладені засновником, взаємопов'язаними будуть рахунки «Готівка» та «Корчук І. І.» (Статутний капітал):

Рахунок «Готівка» активний (вартісний об'єкт), на ньому потрібно відобразити збільшення (надходження) грошей, тобто (+). На рахунок Корчук І. І. (вкладення в статутний капітал) пасивний (суб'єкт права власності на суму, вкладену у статутний капітал), на ньому потрібно також відобразити надходження (тобто збільшення права власності), тобто (+).

Таким чином на активному рахунку буде збільшення надходження, тобто (+), і на пасивному рахунку також буде збільшення (збільшення права власності), тобто також (+).

За наведеною схемою (рис. 2.6) це перший тип господарського процесу (операції).

Інший приклад. За змістом господарського факту підприємство одержало кредит банку на суму 2000 грн., який зараховано на розрахунковий рахунок у банку.

Взаємопов'язаними рахунками будуть: «Короткострокові позики» та «Рахунки в банках». «Рахунки в банках» — це активний рахунок, він означає, що у розпорядження підприємства надійшли гроші в сумі 2000 грн., тобто збільшення на рахунку (+). «Короткострокові позики» — це пасивний рахунок, бо означає, що банк має право на цю суму, яку віддало в борг підприємству, та має йому віддати (підприємство має зобов'язання перед банком на цю суму за умовами угод (контракту)).

Таким чином на рахунку активному «Рахунки в банках» буде збільшення (+) і на пасивному рахунку «Короткострокові позики» також буде збільшення.

Процес визначення взаємопов'язаних рахунків на підставі змісту господарських фактів-операцій називається **конттировкою** (від лат. *conto* — рахунок).

Вигляд конттировки буде таким:

перша: на рахунку «Готівка» (+) 1000 грн.

на рахунку «Корчук І. І.» (+) 1000 грн.

друга: на рахунку «Рахунки в банках» (+) 2000 грн.

на рахунку «Короткострокові позики» (+) 2000 грн.

Для того щоб записати на рахунках проконттировану й зареєстровану господарську операцію, яка називається «Бухгалтерське проведення», на первинному документі складають бухгалтерське проведення.

Кожний проконттирований господарський факт-явище або процес реєструють у спеціальному журналі. Процес реєстрації супроводиться присвоєнням кожній конттировці певного номера.

Проконттирований та зареєстрований в журналі господарських фактів під певним номером господарський факт (операція) називається бухгалтерським проведенням.

Отже, кожна господарська операція зумовлює подвійну зміну об'єктів обліку, тобто торкається двох об'єктів обліку, що призводить до того, що одна і та ж операція буде відображена на двох рахунках обліку в одній і тій самій сумі. Це називається подвійним записом (бухгалтерською проводкою, бухгалтерським записом).

Подвійний запис – запис господарської операції в одній і тій же сумі двічі: по дебету одного рахунку і кредиту іншого.

Взаємозв'язок рахунків, що виникає в результаті відображення на них господарських операцій подвійним записом називається кореспонденцією рахунків.

Для того, щоб скласти подвійний запис, необхідно послідовно з'ясувати наступні питання:

1. економічний зміст господарської операції (знайти два об'єкти обліку і проаналізувати як на них вплинула господарська операція);

2. взаємозв'язок рахунків (які рахунки кореспондують);
3. характеристика рахунків (активні, пасивні, активно-пасивні);
4. яка буде бухгалтерська проводка.

Наприклад: В касу з поточного рахунку надійшло 5 000 грн.

1. в результаті цієї операції сума коштів на поточному рахунку зменшилась, а в касі збільшилась на 5 000 грн.;
2. в даній операції беруть участь 2 рахунки: 30 “Готівка” і 31 “Рахунки в банках”;
3. рахунки 30 і 31 активні;
4. бухгалтерська проводка: Д-т30 К-т31 – 5 000 грн, оскільки зменшення коштів по активному рахунку показують за кредитом, а збільшення – за дебетом.

Контрольне значення подвійного запису полягає в тому, що при подвійному записі кожна господарська операція обов'язково відображується на двох рахунках – по дебету одного і по кредиту іншого. А це значить, що записи по дебету всіх рахунків повинні в сумі дорівнювати записам по кредиту всіх рахунків.

Розрізняють прості і складні бухгалтерські записи.

Простим називають такий бухгалтерський запис, при якому один рахунок дебетують, а інший кредитують на ту саму суму, тобто якщо кореспондують між собою тільки 2 рахунки.

Наприклад:

З каси видано заробітну плату в сумі 15 000 грн:

Д-т 66 “Розрахунки за виплатами працівникам” К-т 30 “Готівка” – 15 000 грн.

Складним називають такий бухгалтерський запис, при якому дебетують кілька рахунків і на загальну суму записів по дебету кредитують один рахунок або, навпаки, кредитують кілька рахунків і на загальну суму записів по кредиту дебетують один рахунок. Тобто, при складному бухгалтерському записі кореспондують між собою більше ніж 2 рахунки.

Наприклад:

Одержано від постачальників виробничі запаси на 1 000 грн. та МШП на 3 000 грн.:

Ця операція призводить до збільшення виробничих запасів і МШП на складі підприємства. Рахунки, призначені для обліку цих цінностей (20 “Виробничі запаси” та 22 “МШП”) є активними, тому їх треба дебетувати на відповідні суми. З іншого боку у підприємства збільшиться заборгованість перед постачальниками на загальну суму – 4 000 грн. Рахунок 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” – пасивний, тому при збільшенні його треба кредитувати на вказану суму.

Бухгалтерський запис буде мати вигляд:

Д-т 20 “Виробничі запаси” – 1000 грн

Д-т 22 “МШП” – 3000грн.

К-т 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” – 4 000 грн.

Кожен складний запис можна розглядати як поєднання кількох простих:

1. Д-т 20 “Виробничі запаси” – 1000 грн

К-т 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” – 1 000 грн.

2. Д-т 22 “МШП” – 3000грн.

К-т 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” – 3 000 грн.

Записи, в яких по одній господарській операції кілька рахунків дебетується і одночасно кілька рахунків кредитуються – не складаються.

4. Суть бухгалтерського балансу та його структура як форми фінансової звітності.

Оперативне управління господарюючим суб'єктом вимагає достовірних і точних даних про стан і наявність господарських засобів, їх склад і розміщення, а також про джерела їх формування і цільове призначення. Таку інформацію, узагальнену і згруповану певним чином, отримують за допомогою бухгалтерського балансу. Взагалі балансовий метод широко використовується в економічних науках, наприклад, баланс доходів і витрат, касовий план банку, баланси

матеріальних і трудових ресурсів тощо. Причому використовують балансові узагальнення як статичні, так і динамічні.

Слово "баланс" (лат. bis — двічі, lانس — чаша терезів) означає дві чаші, як символ рівноваги. Загальне і широке його використання розпочинається з XIV ст. в Західній Європі, зокрема Італії і Німеччині. Як символ рівноваги ваги (терези) зображені на гербі Міжнародної спілки бухгалтерів.

Баланс — це метод відображення стану господарських засобів (майна) за їхнім складом і джерелами утворення у вартісній оцінці на певну дату.

За формою баланс — таблиця, на лівій стороні якої відображають склад і розміщення господарських засобів і яка називається активом, а на правій стороні, що називається пасивом, відображають джерела формування господарських засобів. Слова "актив" і "пасив" означають відповідні сторони бухгалтерського балансу. Це так звана горизонтальна форма побудови бухгалтерського балансу, як правило, характерна для Німеччини, Італії, Росії. Для України така побудова практична і традиційна. Скажімо, в Англії, США використовують вертикальну форму побудови бухгалтерського балансу: спочатку показують склад активу, а потім — пасиву.

Бухгалтерський баланс схематично можна зобразити так:

Баланс			
Актив		Пасив	
Склад і розміщення господарських засобів	Сума	Джерела утворення господарських засобів	Сума

У бухгалтерському балансі всі господарські засоби підприємства та джерела їх формування об'єднані в економічно однорідні групи, які називають статтями балансу. Статті балансу мають загальну назву, окремий код, їх записують окремими сумами. Статті бухгалтерського балансу поділяють на активні (ті, що розміщені в активі балансу) і пасивні (ті, що розміщені у пасиві балансу).

Статті активу завжди характеризують господарські засоби: основні засоби, запаси, кошти, дебітори та ін. Статті пасиву завжди характеризують джерела власних і залучених коштів: статутний капітал, прибуток, кредити банку, розрахунки з постачальниками тощо.

Кожна стаття має цифрове означення або код статті (рядка), а також грошовий вираз, що називається оцінкою статті балансу. Оцінка будь-якої статті в балансі приводиться на початок та на кінець звітного періоду.

Спрощену форму бухгалтерського балансу подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1. Баланс підприємства

Актив	Сума, грн.	Пасив	Сума, грн.
Основні засоби	750 000	Статутний капітал	40 000
Запаси	120 000	Прибуток	475 000
Виробництво	25 000	Кредити банків	40 000
Каса	5 000	Постачальники	266 000
Поточний рахунок	101 000	Резервний капітал	180 000
Баланс	1 001 000	Баланс	1 001 000

Як видно з прикладу загальні підсумки активу і пасиву балансу рівні між собою. Це обов'язкова умова правильності його складання. У цьому виявляється балансове рівняння. Рівність підсумків активу і пасиву балансу зумовлена тим, що в обох його частинах відображено у вартісній оцінці одні й ті ж господарські засоби, тільки згруповані за різними ознаками: в активі — за складом і розміщенням, у пасиві — за джерелами їх формування. Кожна група господарських засобів, розміщених в активі, має відповідне джерело їх формування, відображене в пасиві балансу. Відсутність рівності підсумків активу і пасиву балансу свідчить про наявність

помилки, допущених при його складанні. Отже, бухгалтерський баланс — це фіксування на певну дату (як правило на останнє число місяця) активів і пасивів, які складаються з окремих статей, рівність активів і пасивів у грошовій оцінці.

Змістовна частина бухгалтерського балансу визначається його будовою та структурою. У побудові активу і пасиву є як вітчизняна, так і світова практика. Загальну характеристику побудови активу і пасиву балансу у світовій і вітчизняній практиці показано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Порівняльна характеристика вітчизняної і світової практики побудови активу і пасиву балансу

	Актив	Пасив
Вітчизняна практика	Актив будують у порядку зростання ліквідності: — нерухомість; — запаси; — кошти	Пасив будують за зобов'язаннями перед власниками коштів: спочатку своїми, а потім чужими
Світова практика	Актив будують у порядку убування ліквідності: — грошові кошти; — товари і запаси; — нерухомість; — акціонерний капітал	Пасив будують за ступенем погашення: — поточні рахунки до оплати; — довготермінові пасиви; — акціонерний капітал

Діючий в Україні бухгалтерський баланс призначається не тільки для відображення стану господарських засобів та джерел їх формування на певну дату, а й для одержання інформації, необхідної для управління діяльністю підприємства, а також для задоволення потреб зовнішніх користувачів — статистичних, податкових, фінансових органів, банків, інвесторів та ін.

Форма діючого в Україні бухгалтерського балансу та порядок його заповнення регулюються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності". Відповідно до статті 11 "Загальні вимоги до фінансової звітності" Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" підприємства зобов'язані складати фінансову звітність на підставі даних бухгалтерського обліку.

Діючий баланс підприємства має такі форму і структуру (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Актив	Пасив
I. Необоротні активи	I. Власний капітал
Нематеріальні активи	Зареєстрований (пайовий) капітал
первісна вартість	Капітал у дооцінках
накопичена амортизація	Додатковий капітал
Незавершені капітальні інвестиції	Резервний капітал
Основні засоби	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
первісна вартість	Неоплачений капітал
знос	Вилучений капітал
Інвестиційна нерухомість	Усього за розділом I
Довгострокові біологічні активи	II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	Відстрочені податкові зобов'язання
інші фінансові інвестиції	Довгострокові кредити банків
Довгострокова дебіторська заборгованість	Інші довгострокові зобов'язання

Відстрочені податкові активи	Довгострокові забезпечення
Інші необоротні активи	Цільове фінансування
Усього за розділом I	Усього за розділом II
II. Оборотні активи	III. Поточні зобов'язання і забезпечення
Запаси	Короткострокові кредити банків
Поточні біологічні активи	Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	товари, роботи, послуги
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	розрахунками з бюджетом
з бюджетом	у тому числі з податку на прибуток
у тому числі з податку на прибуток	розрахунками зі страхування
Інша поточна дебіторська заборгованість	розрахунками з оплати праці
Поточні фінансові інвестиції	Поточні забезпечення
Гроші та їх еквіваленти	Доходи майбутніх періодів
Витрати майбутніх періодів	Інші поточні зобов'язання
Інші оборотні активи	
Усього за розділом II	Усього за розділом III
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття
Баланс	Баланс

Отже, розглянута структура бухгалтерського балансу дає змогу пізнати підприємство, дати характеристику стану господарських засобів і джерел їх формування на звітну дату в грошовому вимірнику. Тому не випадково баланс є першою формою звіту про фінансовий стан підприємства.

5. Монетарні та немонетарні статті балансу відповідно до НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" (далі - НП(С)БО 21) визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України.

Норми НП(С)БО 21 застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі - підприємства) незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).

Монетарні статті - статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Немонетарні статті - статті інші, ніж монетарні статті балансу.

До монетарних статей відносяться:

1. Активи

іноземна валюта (грошові знаки) в касі підприємства;

іноземна валюта на валютних рахунках підприємства;

платіжні документи в іноземній валюті, що знаходяться у підприємства (чеки, векселі, акредитиви та ін.);

цінні папери, виражені в іноземній валюті, якщо вони не враховані як інвестиції (облігації, казначейські зобов'язання);

фінансові інвестиції в іноземній валюті, якщо їх повернення у валюті гарантоване законодавством країни перебування;

дебіторська заборгованість, що підлягає погашенню в іноземній валюті.

2. Власний капітал

несплачений статутний капітал;

3. Позиковий капітал

довгострокові й поточні позики;

векселі видані, виражені в іноземній валюті;

довгострокові зобов'язання з міжнародного фінансового лізингу;

розрахунки з учасниками в частині заборгованості (зобов'язань) учасникам з виплати дивідендів;

кредиторська заборгованість в іноземній валюті, що виникла по інших, ніж вказано вище, підставах.

Зміна валютного курсу безпосередньо впливає на монетарні статті, оскільки вони відображають грошові кошти або розрахунки в іноземній валюті.

До немонетарних статей слід віднести:

1. Активи

основні засоби;

нематеріальні активи;

капітальні інвестиції;

запаси

дебіторська заборгованість, що підлягає погашенню шляхом отримання товарів (робіт, послуг).

2. Власний капітал

статутний капітал;

резервний капітал;

додатковий капітал;

нерозподілений прибуток

3. Позиковий капітал

довгострокові й поточні позики, погашення яких буде відбуватися не в грошовій формі.

Зміна валютного курсу не впливає на немонетарні статті, отже діє наступне правило щодо відображення немонетарних статей: Немонетарні статті відображаються на дату складання фінансової звітності за історичною або справедливою собівартістю, за якою вони зараховані на баланс і при зміні валютного курсу перерахунку не підлягають.

Валюта звітності - грошова одиниця України.

Курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

На кожену дату балансу:

а) монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на кінець дня дати балансу;

б) немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на початок дня дати здійснення операції;

в) немонетарні статті за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на початок дня дати визначення цієї справедливої вартості.

Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції в її межах або за всією статтею (відповідно до облікової політики) (рис. 2.11).

Для визначення курсових різниць на дату балансу застосовується валютний курс на кінець дня дати балансу.

При визначенні курсових різниць на дату здійснення господарської операції застосовується валютний курс на початок дня дати здійснення операції. Підприємство може здійснити перерахунок залишків на кінець дня за монетарними статтями в іноземній валюті, за якими протягом дня здійснювались господарські операції із застосуванням валютного курсу, встановленого на кінець цього дня.

Рис. 2.11. Випадки перерахунку монетарних статей

Курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей про операційну діяльність відображаються у складі інших операційних доходів (витрат).

Курсові різниці від перерахунку монетарних статей про інвестиційну і фінансову діяльність відображаються у складі інших доходів (витрат), за винятком курсових різниць, які виникають щодо дебіторської заборгованості або зобов'язань (згідно з пунктом 9 НП(С)БО21).

Тобто, курсові різниці, які виникають щодо дебіторської заборгованості або зобов'язань за розрахунками із господарською одиницею за межами України, погашення яких не плануються і не є ймовірними в найближчій перспективі, відображаються у складі іншого додаткового капіталу та відображаються в іншому сукупному доході.

Курсові різниці, які виникають внаслідок перерахунку зобов'язань засновників при формуванні статутного капіталу, відображаються у складі додаткового капіталу.

Перелік питань для самоконтролю знань:

1. Суть і функції бухгалтерського обліку.
2. Цілі, задачі та вимоги до бухгалтерського обліку.
3. Предмет бухгалтерського обліку.
4. Система об'єктів бухгалтерського обліку та їх класифікація.
5. Метод бухгалтерського обліку та його елементи.
6. Типи господарських операцій, що викликають зміни в об'єктах бухгалтерського обліку.
7. Суть і будова бухгалтерського балансу.
8. Монетарні та немонетарні статті балансу.
9. Рахунки бухгалтерського обліку, їх зміст та будова.
10. Метод подвійного запису.
11. Синтетичні і аналітичні рахунки та їх взаємозв'язок.
12. Документація як елемент методу бухгалтерського обліку.
13. Інвентаризація, як елемент методу бухгалтерського обліку.
14. Оцінка як система вартісного виміру
15. Калькуляція в системі бухгалтерського обліку
16. Класифікація рахунків відносно балансу
17. Класифікація рахунків за економічним змістом
18. Класифікація рахунків за призначенням та побудовою
19. План рахунків бухгалтерського обліку
20. Узагальнення даних поточного бухгалтерського обліку.
21. Облікові регістри та їх класифікація
22. Облікова політика підприємства

Рекомендована література: основна [3, 7-15, 17, 20, 24, 28-30], допоміжна [2-5, 7, 8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 3. Зовнішньоекономічні договори та їх вплив на відображення інформації у системі бухгалтерського обліку

Мета: ознайомитись із значенням зовнішньоекономічних договорів, їх видами та засвоїти основні складові контракту та вплив умов проведення зовнішньоекономічної операції на порядок відображення її в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Зовнішньоекономічний договір (контракт) та функції ЗЕД-договору.
2. Види контрактів (контракти міжнародної купівлі-продажу, разового постачання, постачання комплектного устаткування, контракти з періодичною поставкою, з оплатою у грошовій і в товарній формі, попередній контракт, термінові контракти).
3. Законодавчі та нормативні акти України, що регулюють питання форми, порядку складання і виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів).
4. Зміст і структура зовнішньоекономічного договору (контракту).
5. Вибір і відображення в контракті базисних умов поставки. “Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів”, або правила “Інкотермс”.

1. Зовнішньоекономічний договір (контракт) та функції ЗЕД-договору.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) - домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Сферу застосування ЗЕД-контрактів визначає стаття 6 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» - Договори (контракти) суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та право, що застосовується до них.

Ознаками зовнішньоекономічного договору (контракту) є різновид господарського договору та місцезнаходження контрагентів в різних країнах.

Сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту) є суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності відповідної країни та їх іноземні контрагенти, які знаходяться в різних країнах.

Предметом регулювання зовнішньоекономічного договору (контракту) є:

- зобов'язання продавця передати (поставити) у зумовлені строки другій стороні - покупцеві товар (роботи, послуги);
- зобов'язання покупця прийняти замовлений товар (роботи, послуги) і сплатити за нього певну грошову суму.

Суб'єкти, які є сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту), мають бути здатними до укладання договору (контракту) відповідно до цього та інших законів України та/або закону місця укладання договору (контракту). Зовнішньоекономічний договір (контракт) складається відповідно до цього та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності при складанні тексту зовнішньоекономічного договору (контракту) мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі цим та іншими законами України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укладатися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги. Повноваження представника на укладення зовнішньоекономічного договору (контракту) може впливати з доручення (довіреності), установчих документів, договорів та інших підстав, які не суперечать цьому Закону. Дії, які здійснюються від імені іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України, уповноваженим на це належним чином, вважаються діями цього іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Для підписання зовнішньоекономічного договору (контракту) суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності не потрібен дозвіл будь-якого органу державної влади, управління або вищестоящої організації, за винятком випадків, передбачених законами України.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право укласти будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) може бути визнано недійсним у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України.

Товарообмінні (бартерні) операції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюються без розрахунків через банки, підлягають ліцензуванню центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, у порядку, встановленому статтею 16 цього Закону.

2. Види зовнішньоекономічних контрактів.

Основні види зовнішньоекономічних контрактів такі: разового постачання; з періодичним постачанням; на постачання комплектного устаткування; на постачання комплектного устаткування; з оплатою в грошовій формі; з оплатою в товарній або змішаній формі; на управління; "під ключ"; колективні.

◆ *Контракт разового постачання* - одноразова угода, що передбачає постачання узгодженої кількості товару до визначеної дати, терміну, періоду часу. Постачання товарів робиться один або кілька разів протягом встановленого терміну.

◆ *Контракт з періодичним постачанням* передбачає регулярне (періодичне) постачання визначеної кількості, партій товару протягом встановленого умовами контракту терміну, який може бути короткостроковим (один рік), і довгостроковим (5 - 10 років, а іноді й більше).

◆ *Контракти на постачання комплектного устаткування* передбачають наявність зв'язків між експортером і покупцем - імпортером устаткування, а також спеціалізованими підприємствами, що беруть участь у комплектації такого устаткування.

◆ *Контракти з оплатою в грошовій формі.* Контракти з оплатою в грошовій формі передбачають розрахунки у визначеній сторонами валюті із застосуванням обумовлених у контракті способів платежу.

◆ *Контракти з оплатою в товарній або змішаній формі.* Значного поширення в сучасних умовах набули контракти з оплатою в змішаній формі, наприклад, при будівництві на умовах цільового кредитування підприємства "під ключ", коли оплата витрат відбувається частково в грошовій, а частково в товарній формі.

Останніми роками з'явилися нові види зовнішньоекономічної діяльності, пов'язані з управлінням, будівництвом та ін. Найбільш поширеними з них є такі:

◆ *Контракти на управління* (management contracts) - є засобом, за допомогою якого фірми можуть направити частину свого управлінського персоналу, надаючи підтримку фірмі в іншій країні, чи виконувати спеціалізовані управлінські функції протягом визначеного періоду за встановлену плату.

◆ *Контракти "під ключ"* (turnkey projects) - передбачають укладання контракту на будівництво підприємств, що передаються за встановлену плату власнику, коли вони повністю готові до експлуатації.

◆ *Колективні контракти.* Одним із найбільших секторів ринку колективних контрактів, що бурхливо розвиваються, стали проекти, які є надто великими для однієї компанії. З початку проекту кілька компаній різних країн погоджуються розділити між собою високі витрати і рівень ризику, пов'язані з розробкою ряду компонентів, необхідних для кінцевого виробу; потім провідна (головна) компанія купує компоненти у фірм, кожна з яких виконувала визначену частину розробок.

Типовий контракт - це розроблений за встановленими правилами документ, який містить ряд уніфікованих умов, прийнятих у практиці міжнародної торгівлі, тобто наперед узгоджених, типових умов. Типові контракти на світовому ринку можуть використовуватися в різних формах.

Найбільш поширеною формою є такий типовий контракт, в якому викладаються і формулюються належним чином статті, що містять загальні умови купівлі-продажу.

Видання нового *Типового контракту Міжнародної торгової палати міжнародної купівлі-продажу (для виробленої продукції)* є важливим інструментом, який допоможе українським суб'єктам ЗЕД в їх роботі. Іншими словами це оновлений «драфт» ЗЕД-контракту на поставку виробленої продукції, який вже включає в собі останні зміни уніфікованої практики укладання та виконання зовнішньоекономічних контрактів, у тому числі із застосуванням редакції правил Інкотермс® 2020 на наступні 10 років.

В новій публікації багато цікавої інформації: сам «драфт» типового контракту (Загальні та Особливі умови), який вже можна застосовувати з 2020 року на практиці всім суб'єктам ЗЕД та численні додатки до нього, у тому числі пояснення до нової редакції правил Інкотермс 2020, Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, пояснення Секретаріату ЮНСІТРАЛ щодо Віденської конвенції 1980 року, зразки заповнення контракту тощо.

Практична доцільність використання даного контракту для суб'єктів ЗЕД полягає в його універсальності, простоті використання і найголовніше - *уніфікації*. Простіше кажучи, дана готова форма зовнішньоекономічного контракту зрозуміла для кожного контрагента з будь-якої країни світу, у тому числі й щодо застосовного права до ЗЕД-контракту - чи не єдиної серйозної перепони для укладання міжнародних договорів купівлі-продажу товарів. Цей контракт спеціально адаптований для угод, що регламентуються Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція 1980 року), яку ратифікували на цей час понад 90 країн світу, у тому числі й Україна (у 1991 році). Саме через це актуальність та важливість цього типового контракту для використання на практиці українськими контрагентами важко переоцінити.

Основний виклик 2020 року для всієї планети - це пандемія коронавірусу. Ця непересічна подія, певна річ, не могла не відбитися на міжнародній торгівлі, а також взаємовідносинах сторін при роботі на зовнішніх ринках. Питання форс-мажору або обставин непереборної сили стали трендом 2020 року. А відтак з новою силою почали набирати обертів питання невиконання контрагентами ЗЕД-контрактів. Беручи до уваги події у світі, пов'язані COVID-19, а також актуальністю навколо теми форс-мажору, МТП оновила *«Застереження МТП 2003 про форс-мажор та Застереження МТП 2003 про ускладнення»*, які значно допоможуть бізнесу при складанні ЗЕД-контрактів, особливо в тих його частинах, які стосуються форс-мажорного застереження або застереження про ускладнення.

3. Законодавчі та нормативні акти України, що регулюють питання форми, порядку складання і виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Загалом зовнішньоекономічні угоди укладаються відповідно до законодавства України та міжнародних угод, міжнародних звичаїв, рекомендацій міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі законодавством України.

Серед нормативно-правових актів України, що регулюють питання форми, порядку укладання та виконання зовнішньоторговельних договорів (контрактів), є:

- Цивільний кодекс України;
- Митний кодекс України;
- Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність";
- Закон України " Про валюту і валютні операції " 21 червня 2018 року № 2473-VIII;
- Закон України "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 23 грудня 1998 р.;
- Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII;
- Закон України „Про санкції” від 14.08.2014 №1644-VII;
- Указ Президента України "Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" від 4 жовтня 1994 р.;

- Постанова Кабінету Міністрів і Національного банку України "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті" від 21 червня 1995 р.;

В окремих випадках з питань укладення зовнішньоекономічних договорів (контрактів) застосовують спеціальні нормативно-правові акти. Наприклад, якщо мова йде про військово-технічне співробітництво, застосовують, зокрема,

Закон України від 20.02.2003 № 549-IV „Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”(із змінами)”

Указ Президента України від 05.03.2007 № 180 „Про міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю”;

Закон України " Про оборонні закупівлі" від 17 липня 2020 р. № 808-IX. тощо.

Відповідно до зазначеного та іншого законодавства права та обов'язки сторін за зовнішньоекономічним договором (контрактом) визначаються правом країни, обраної сторонами під час укладення договору (контракту) або внаслідок подальшого погодження. За відсутності такого погодження застосовується право країни, де заснована, має своє місце проживання або основне місце діяльності сторона, яка є:

- продавцем - у договорі купівлі-продажу;
- наймодавцем - у договорі майнового наймання;
- ліцензіаром - у ліцензійному договорі;
- охоронцем - у договорі зберігання;
- комітентом (консигнантом) - у договорі комісії (консигнації);
- довірцем - у договорі доручення;
- перевізником - у договорі перевезення;
- експедитором - у договорі транспортно-експедиційного обслуговування;
- страхувачем - у договорі страхування;
- кредитором - у договорі кредитування;
- дарувальником - у договорі дарування;
- поручителем - у договорі поруки;
- заставником - у договорі застави.

До зовнішньоекономічних договорів (контрактів):

- про виробниче співробітництво, спеціалізацію і кооперування, виконання будівельно-монтажних робіт застосовують право країни, де здійснюється така діяльність, або де створюються передбачені договором (контрактом) результати, якщо сторони не погодили інше;

- про створення СП застосовується право країни, на території якої СП створюється та офіційно реєструється;

- укладених на аукціоні, внаслідок конкурсу або на біржі, застосовується право країни, на території якої проводиться аукціон, конкурс або знаходиться біржа.

До прав та обов'язків сторін в інших зовнішньоекономічних договорах (контрактах) застосовується право країни, де заснована чи має місце проживання або основне місце діяльності сторона, яка здійснює виконання такого договору (контракту), що має вирішальне значення для його змісту. В разі приймання виконання за зовнішньоекономічним договором (контрактом) береться до уваги право місця здійснення такого приймання, якщо сторони не погодили інше.

Після ухвалення ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг» від 3 листопада 2016 року N 1724-VIII дозволено укладати контракти, як у письмовій так і у електронній формі. Також банки не можуть вимагати переклад англomовного договору на українську. Одним із видів укладання ЗЕД договорів також вважається виконання та оплата послуг на підставі рахунків на оплату послуг-інвойсів, що за своєю економічною суттю прирівнюються до актів наданих послуг.

4. Зміст і структура зовнішньоекономічного договору (контракту).

У зовнішньоекономічний договір повинні бути включені наступні умови:

1. Назва, номер договору, дата і місце його укладання.
 2. Преамбула. У ній вказуються: повне і точне найменування сторін- учасників зовнішньоекономічної операції, під якими вони офіційно зареєстровані, з указанням країни; осіб, від імені яких укладається зовнішньоекономічний договір (контракт) і найменування документів, якими керуються контрагенти при укладенні договору (статут і т.п).
 3. Предмет договору – який товар повинні поставити з указанням сорту, марки.
 4. Кількість і якість товару.
 5. Базисні умови постачання товарів – вони систематизовані в уніфікованому документі – Міжнародних правилах інтерпретації комерційних термінів (ІНКОТЕРМС).
 6. Ціна і загальна вартість договору.
 7. Умови платежів – вказуються спосіб, порядок, терміни розрахунків і гарантії виконання сторонами взаємних платіжних зобов'язань.
 8. Умови приймання-здачі товару – в цьому розділі визначаються терміни і місце фактичної передачі товару, а також перелік товаросупровідних документів. Якщо планується протягом тривалого терміну поставляти товар партіями, доцільно скласти графік постачань, в якому вказати, який товар, в якій кількості і в який період часу буде поставлений.
 9. Упаковка і маркування – в цьому розділі вказують відомості про упаковку товару (контейнери, ящики та ін.) і нанесене на неї відповідне маркування.
 10. Форс-мажорні обставини – містить відомості про те, в яких випадках умови договору можуть бути не виконані сторонами. Перелік форс-мажорних обставин повинен бути закритим і вичерпним.
 11. Санкції і рекламації – встановлюється порядок застосування штрафних санкцій, відшкодування збитків і пред'явлення рекламацій у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням контрагентами своїх зобов'язань.
 12. Врегулювання суперечок в судовому порядку.
 13. Місцезнаходження, поштові й платіжні реквізити сторін.
- За домовленістю сторін у договорі також можуть бути обумовлені додаткові умови.

5. Вибір і відображення в контракті базисних умов поставки. “Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів”, або правила “Інкотермс”.

Локомотивом змін в міжнародній торгівлі виступає Міжнародна торгова палата (Париж), яка через розгалужену мережу представництв у всьому світі аналізує практику міжнародної торгівлі контрагентами з різних держав та континентів. Вже понад вісім десятиліть майже всі експортери та імпортери так чи інакше користуються інструментами Міжнародної торгової палати (далі – МТП) в міжнародній торгівлі. Ці інструменти допомагають уникати ризиків при здійсненні експортно-імпортних операцій. До них належать:

- 1) Типовий контракт Міжнародної торгової палати міжнародної купівлі-продажу (для виробленої продукції);
- 2) Правила Інкотермс.

Правила Інкотермс, а також публікації, пов'язані з торговим фінансуванням (документарні акредитиви, банківські гарантії, інкасо тощо), низка уніфікованих (типових) контрактів МТП «на всі випадки», що застосовується в міжнародній торгівлі тощо. Правила Міжнародної торгової палати з використання термінів для внутрішньої та міжнародної торгівлі» — це вже дев'ята редакція правил Інкотермс, які випускає Міжнародна торгова палата.

Ідея, яка вперше була розроблена Міжнародною торговою палатою в 1921 році і втілена в життя з виходом правил ІНКОТЕРМС в 1936 році, поклала початок тривалого і насиченого подіями історії правил Інкотермс, яка триває і сьогодні з виходом правил Інкотермс 2020, що вступили в дію в усьому світі з 1 січня 2020 року.

Особливістю введення в дію правил ІНКОТЕРМС є те, що вони носять рекомендаційний характер і не відмінюють попередню редакцію.

Зростання світової економіки надало бізнесу більший доступ до ринків у всьому світі, ніж це було раніше. Сьогодні різні товари продаються у більшій кількості країн, у великих об'ємах і, як результат, набагато швидше. Обсяг і складність глобальної торгівлі зростають, а відтак зростають і можливості для непорозумінь, виникнення *недешевих спорів між контрагентами, результатом яких є неналежним чином розроблені договори (контракти) міжнародної купівлі-продажу товарів.*

Відсутність професійного підходу до укладання та виконання ЗЕД-контрактів найболючіша тема, що виникає перед українським бізнесом при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, виходу на закордонні ринки. Результат поверхневого підходу до укладання міжнародних контрактів купівлі-продажу товарів з потенційними контрагентами та повне нехтування ризиками в міжнародній торгівлі призводить до негативних наслідків та величезних фінансових збитків, тривалих судових та арбітражних спорів з невітшними результатами саме для українських суб'єктів ЗЕД.

З 1 січня 2020 року у всьому світі, у тому числі й в Україні, почали діяти нові умови поставки товарів на експорт та імпорт. Міжнародна торгова палата до свого 100-річчя оновила попередню редакцію Правил Інкотермс® 2010, видавши оновлену редакцію правил Інкотермс 2020 - *«Інкотермс 2020. Правила МТП з використання термінів для внутрішньої та міжнародної торгівлі»*. Відтепер у своїх зовнішньоекономічних контрактах українські суб'єкти ЗЕД можуть використовувати правила Інкотермс 2020.

Нова редакція пропонує простіше й чіткіше розуміння всіх термінів, включаючи переглянуту мову правил, розширене вступне пояснення щодо застосування правил, пояснювальні нотатки, а також змінені статті, аби краще відобразити логіку поставок товарів. Інкотермс® 2020 також є першою версією правил Інкотермс від МТП, яка включає «горизонтальну» презентацію, об'єднуючи всі подібні статті правил Інкотермс® 2020 разом, дозволяючи у такий спосіб користувачам чітко бачити відмінності в трактуванні конкретних питань у рамках 11 термінів правил Інкотермс.

ІНКОТЕРМС®2020 передбачено використання 11 правил, які поділені на два окремих класи.

Перший клас включає сім правил ІНКОТЕРМС®2020, які можуть застосовуватися незалежно від обраного виду транспорту і його кількості. Цей клас включає наступні терміни: EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU і DDP.

ПРАВИЛА ДЛЯ БУДЬ-ЯКОГО ВИДУ АБО ВИДІВ ТРАНСПОРТУ

EXW	Ex Works	Франко-завод
FCA	Free Carrier	Франко-перевізник
CPT	Carriage Paid To	Перевезення оплачено до
CIP	Carriage and Insurance Paid to	Перевезення та страхування оплачено до
DAP	Delivered At Place	Поставка в місці
DPU	Delivered At Place Unloaded	Поставка в місці з розвантаженням
DDP	Delivered Duty Paid	Поставка зі сплатою мита

Довідка: **Франко** (з [італ. franco](#) — букв. *Вільний*; по-[фр. franko](#), по-[англ. free](#)) — термін у міжнародній торгівлі, що позначає певне місце, визначене в договорі купівлі-продажу, у якому відбувається перехід права власності на товар та відповідальності за нього від продавця до покупця.

У другому класі правил ІНКОТЕРМС®2020 пунктом поставки і місцем, до якого здійснюється перевезення товару покупцю, є порти, тому даний клас має назву «Для морського та внутрішнього водного транспорту». До нього відносяться наступні терміни: FAS, FOB, CFR і CIF.

ПРАВИЛА ДЛЯ МОРСЬКОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

FAS	Free Alongside Ship	Франко вздовж борту судна
FOB	Free On Board	Франко-борт

CFR	Cost and Freight	Вартість і фрахт
CIF	Cost, Insurance and Freight	Вартість, страхування і фрахт

Самі правила Інкотермс 2020 також *можуть використовуватися* господарючими суб'єктами у *внутрішній торгівлі* при укладанні господарських договорів між українськими контрагентами.

Правила Інкотермс описують:

- *Обов'язки*: хто за що відповідає у взаємовідносинах між продавцем та покупцем, наприклад, хто організовує перевезення або страхування товару, хто отримує транспортні документи та експортні або імпортні ліцензії;
- *Ризик*: де і коли продавець «постачає» товари, іншими словами, коли ризик переходить від продавця до покупця; і
- *Витрати*: яка зі сторін несе відповідальність і за які витрати, наприклад витрати на транспортування, пакування, завантаження або розвантаження, а також витрати на перевірку або на заходи, пов'язані з безпекою.

Отже, нова редакція правил Інкотермс 2020 відповідає новітній практиці міжнародної торгівлі, однак не замінює собою попередню редакцію правил Інкотермс® 2010, оскільки самі правила Інкотермс є *рекомендацією МТПП*.

З огляду на українське законодавство суб'єкти ЗЕД *зобов'язані* використовувати правила Інкотермс у своїх зовнішньоекономічних контрактах, щоправда редакцію обирають самостійно. Перегляд існуючих ЗЕД-контрактів можна здійснювати вже зараз, не лише з огляду зміни умов поставки на нові терміни правил Інкотермс 2020. Такий перегляд експортно-імпортних контрактів стане у нагоді й щодо інших умов ЗЕД-контракту, які, можливо застаріли або втратили актуальність через час або зміну кон'юнктури ринку.

Міністерство фінансів 20 лютого 2020 Наказом № 85 з метою вдосконалення та актуалізації відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій затвердило зміни до *Класифікатора умов поставки та Класифікатора документів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 20 вересня 2012 року № 1011 (із змінами)*.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Які суттєві умови повинен включати контракт ?
2. Хто має право підписувати контракт ?
3. На які суттєві умови повинен найбільш звертати увагу бухгалтер?
4. Які функції договору ?
5. Який порядок реєстрації зовнішньоекономічних договорів?
6. Як відображаються витрати в залежності від умов поставок, навести приклади.
7. Митно-тарифне регулювання операцій, що є об'єктом складання зовнішньоекономічного контракту.
8. ІНКОТНРМС 2020: сутність, принципи, вимоги.
9. Типові контракти (договори): вимоги, структура.
10. Розмежування витрат при ЗЕД виходячи з видів контрактів і переходу власності на майно.

Рекомендована література: основна [1, 2, 6, 24, 28, 29, 31], допоміжна [1, 6], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 4. Бухгалтерський облік валютних цінностей

Лекція 4.1. Теоретичні основи обліку валютних цінностей

Мета: ознайомитись із сутністю та класифікацією валютних цінностей та засвоїти порядок визначенні курсових різниць.

План лекції:

1. Суть та класифікація валютних цінностей.
2. Поняття курсових різниць та порядок їх визначення.

1. Суть та класифікація валютних цінностей.

Відповідно до ЗУ «Про валюту і валютні операції», **валютні цінності** - національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Національна валюта (гривня):

а) грошові знаки грошової одиниці України - гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні;

в) електронні гроші, номіновані у гривні;

г) цифрові гроші Національного банку України.

Іноземна валюта:

а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті;

в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах.

Термін "**банківські метали**" вживається у значенні, визначеному Законом України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними", відповідно до якого: **банківські метали** - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів

Валютна операція - операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей;

Положення про здійснення операцій із валютними цінностями, затверджене Постановою Правління Національного банку України 02.01.2019 № 2, встановлює:

1) порядок здійснення операцій із купівлі, продажу, обміну безготівкової іноземної валюти/банківських металів без фізичної поставки;

2) порядок проведення транскордонних переказів за межі України та виплати транскордонних переказів отримувачам в Україні;

3) порядок та особливості проведення торгівлі валютними цінностями в готівковій формі (операції з банківськими металами з фізичною поставкою та/або валютно-обмінні операції);

4) порядок проведення розрахунків за валютними операціями.

Рис. 4.1. Види валютних операцій

До поточних торговельних операцій належать операції:

1) розрахунки за експорт та імпорт товару (уключаючи сплату штрафів, пені, бонусів, відшкодування супутніх витрат у зв'язку із виконанням зовнішньоекономічного договору, відшкодування збитків у зв'язку із невиконанням зовнішньоекономічного договору), включаючи такі розрахунки на території України;

До поточних неторговельних операцій належать операції:

- 2) платежі у вигляді процентів за кредитами (позиками);
- 3) платежі у вигляді дивідендів за корпоративним правами, процентних доходів за цінними паперами та інших доходів (прибутків) за об'єктами інвестиційної діяльності, що не пов'язані з їх відчуженням, продажем, ліквідацією, зменшенням статутного капіталу;
- 4) платіж у вигляді процентів, нарахованих за коштами на поточних, вкладних (депозитних) рахунках;
- 5) операції з оплати праці, виплати стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної та гуманітарної допомоги, виплат і компенсацій, включаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної працівникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, пов'язаних із виконанням ними трудових обов'язків, жертвам політичних репресій, жертвам нацистських переслідувань, членам їхніх родин і спадкоємцям, відшкодування за страховими випадками, виплати премій, призів, успадкованих коштів, коштів за договорами дарування;
- 6) виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових органів, а також слідчих та інших правоохоронних органів;
- 7) оплата витрат, пов'язаних зі смертю фізичних осіб за кордоном (транспортні витрати і витрати на поховання);
- 8) операції з оплати платежів, що мають обов'язковий характер, іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (уключаючи сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів) в іноземних державах, витрат іноземних адвокатів у разі порушення судових або кримінальних справ за кордоном;
- 9) оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, включаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;
- 10) оплата фізичними особами лікування в медичних закладах в іноземній державі, а також оплата транспортування хворих на лікування за кордоном;
- 11) оплата фізичними особами навчання і стажування в навчальних закладах в іноземній державі, витрат пов'язаних із ними;

12) оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних держав;

13) оплата фізичними особами літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;

14) оплата витрат, пов'язаних із відрядженням за кордон;

15) платежі, пов'язані з прийняттям спадщини;

16) платежі на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій, представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб-нерезидентів в Україні, які не займаються підприємницькою діяльністю (інші операції, пов'язані з функціонуванням цих установ);

17) операції з виплати авторських гонорарів, премій, призів та інших виплат за використання об'єктів права інтелектуальної власності фізичних осіб;

18) оплата фізичними особами продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності, що набуваються в нерезидентів за кордоном для власного споживання;

19) операції фізичних осіб у разі оформлення виїзду таких осіб за кордон на постійне місце проживання;

20) платежі на виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань таких витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних із виконанням ними професійних обов'язків;

21) оплата вступних, членських внесків до міжнародних організацій або інших юридичних осіб-нерезидентів.

До валютних операцій, пов'язаних із рухом капіталу, належать:

1) операції, пов'язані з наданням та отриманням резидентами позик і кредитів;

2) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та заставою;

3) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами оренди, найму, лізингу;

4) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами факторингу;

5) операції зі здійснення іноземних інвестицій в Україну;

6) операції зі здійснення резидентами інвестицій за кордон;

7) операції, пов'язані з поверненням іноземних інвестицій/інвестицій за кордон, а також інших коштів, одержаних інвестором від інвестиційної діяльності в Україні/за кордоном;

8) операції з розміщення коштів на поточних, вкладних (депозитних) рахунках;

9) операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за договорами страхування життя;

10) інші валютні операції, які не належать до валютних операцій.

2. Поняття курсових різниць та порядок їх визначення.

Одним з основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, який спричиняє особливий порядок обліку операцій в іноземній валюті, є принцип єдиного грошового вимірника.

Принцип єдиного грошового вимірника - це принцип, згідно з яким вимірювання і узагальнення всіх господарських операцій здійснюється в єдиній грошовій одиниці - гривні.

Принцип єдиного грошового вимірника обумовлює перерахунок всіх операцій, відображених в іноземній валюті, в єдиний грошовий вимірник - гривню.

Для перерахунку валютних операцій використовується **валютний курс**.

Валютний курс – встановлений НБУ курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

Коли підприємство здійснює яку-небудь операцію в іноземній валюті, виникає необхідність первинного визнання активів, зобов'язань, доходів та витрат.

Первинне визнання валютної операції проводиться на наступні дати:

визнання одержаних активів, в тому числі іноземної валюти, дебіторської заборгованості;

визнання зобов'язань (кредиторської заборгованості);
визнання власного капіталу;
визнання доходів і витрат.

У момент первинного визнання операції в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку у гривнях шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу, що діяв на дату здійснення операції.

Згодом валютний курс змінюється, що вимагає відповідного відображення статей балансу в іноземній валюті.

Зміна валютного курсу безпосередньо впливає на монетарні статті, оскільки вони відображають грошові кошти або розрахунки в іноземній валюті.

Відображення операцій в іноземній валюті ґрунтується на ключовому терміні - курсова різниця.

Курсова різниця — це різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Курсові різниці визначаються тільки за монетарними статтями балансу.

Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться :

- на дату здійснення розрахунків;
- на дату балансу.

Залежно від виду діяльності, в ході якої виникають курсові різниці, вони поділяються на операційні й неопераційні.

Операційні курсові різниці відображають у складі інших операційних доходів (витрат) (субрахунок 714 "Дохід від операційної курсової різниці", 945 "Втрати від операційної курсової різниці").

Неопераційні курсові різниці відображають у складі інших доходів (витрат) 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці".

Курсову різницю розраховують за наступною формулою:

$$P_k = C_m (K_t - K_{t-1}), \quad (4.1)$$

де C_m — сума монетарної статті в іноземній валюті;

K_t — валютний курс на дату оцінки монетарної статті;

K_{t-1} — валютний курс на дату первинної оцінки монетарної статті.

Відрізнити, коли слід відображати доходи, а коли – витрати, можливо виходячи із економічних наслідків операції: якщо зростання курсу призводить до збільшення економічних вигод підприємства – виникають доходи. Навпаки, якщо операції призводять до зменшення економічних вигод – виникають витрати.

Ці правила відображені в наступній таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Перерахунок статей при зміні курсу

Види статей	Збільшення курсу	Зменшення курсу
Грошові кошти	Доходи	Витрати
Дебіторська заборгованість	Доходи	Витрати
Кредиторська заборгованість	Витрати	Доходи

Виходячи з поняття "курсва різниця", можна виділити чотири **періоди, за які здійснюється перерахунок заборгованості в іноземній валюті для визначення курсових різниць:**

1. Якщо операція з іноземною валютою та розрахунки за нею проводилися в одному і тому ж періоді, це період між датою відображення операції в бухгалтерському обліку і датою фактичного здійснення розрахунків.

2. У разі, якщо операція з іноземною валютою та подальші розрахунки проводилися у різних періодах, можуть бути виділені такі періоди:

- період між датою відображення операції в бухгалтерському обліку і датою складання бухгалтерської звітності за звітний період;
- період між датою складання бухгалтерської звітності за попередній звітний період і датою фактичного здійснення розрахунку;
- період між датою складання бухгалтерської звітності за попередній звітний період і датою складання бухгалтерського звіту за звітний період -якщо розрахунки не були проведені в наступному кварталі.

Лекція 4.2. Методика обліку іноземної валюти

Мета: засвоїти порядок облікового відображення іноземної валюти, інших коштів та курсових різниць.

План лекції:

1. Облік іноземної валюти в касі.
2. Облік іноземної валюти на рахунках в установі банку.
3. Облік інших коштів.
4. Відображення в обліку курсових різниць при придбанні та продажу іноземної валюти.

Мета: ознайомитись із значенням зовнішньоекономічних договорів, їх видами та засвоїти основні складові контракту та вплив умов проведення зовнішньоекономічної операції на порядок відображення її в бухгалтерському обліку.

1. Облік іноземної валюти в касі.

Порядок проведення розрахунків за валютними операціями з використанням готівкової іноземної валюти встановлено розділом VI Положення «Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями», затвердженим Постановою Правління Національного банку України 02.01.2019 № 2. В таблиці 4.2. наведено порядок проведення розрахунків за валютними операціями з використанням готівкової іноземної валюти.

Таблиця 4.2.

Порядок проведення розрахунків за валютними операціями з використанням готівкової іноземної валюти

Суб'єкти ЗЕД	Умови використання готівкової іноземної валюти
Резиденти - юридичні особи і фізичні особи-підприємці (далі - юридичні особи-резиденти), представництва юридичних осіб-нерезидентів	мають право проводити розрахунки щодо забезпечення витрат на відрядження працівників за кордон, а також розрахунки з оплати представницьких витрат на організацію офіційних заходів за кордоном, із використанням знятої для цих цілей із власних поточних рахунків готівкової іноземної валюти.
Юридичні особи - резиденти, представництва юридичних осіб-нерезидентів, які мають власні транспортні засоби (орендують, фрахтують)	мають право використовувати готівкову іноземну валюту з поточних рахунків для здійснення розрахунків з оплати експлуатаційних витрат, пов'язаних з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном.
Морські агенти	мають право здійснювати розрахунки в готівковій іноземній валюті або розрахунки з використанням дорожніх чеків в іноземній валюті з оплати експлуатаційних витрат, пов'язаних з обслуговуванням судна, оплати праці членів екіпажу, оплати витрат, пов'язаних із репатріацією моряків із судна, що перебуває в порту України, та в інших випадках, визначених законодавством, використовуючи для таких цілей іноземну валюту з власних поточних рахунків.
Представництво Міжнародної організації з міграції	має право здійснювати розрахунки в готівковій іноземній валюті, одержаної з власного поточного рахунку, для здійснення своєї статутної діяльності, включаючи розрахунки щодо покриття витрат, пов'язаних із забезпеченням виїзду мігрантів на батьківщину.
Представництва юридичних осіб-нерезидентів, через які не проводиться господарська діяльність	мають право здійснювати розрахунки в готівковій іноземній валюті з поточного рахунку для виплат фізичним особам-резидентам, які уклали контракт (договір) із юридичною особою-нерезидентом про їх працевлаштування за межами України, для оплати витрат, пов'язаних із проїздом по території іноземної держави.
Нерезиденти - фізичні особи, а	мають право здійснювати розрахунки як у гривні, так і в іноземній валюті, на

також повноважні представники юридичних осіб-нерезидентів - суб'єктів підприємницької діяльності	територіях митниць як засіб платежу в разі: 1) сплати мита, інших податків і зборів (обов'язкових платежів) та фінансових санкцій відповідно до митного законодавства України; 2) сплати консульських зборів для відкриття віз на в'їзд в Україну; 3) оплати послуг з обов'язкового медичного страхування та страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; 4) оплати товарів і послуг у зоні, звільненій від сплати мита і податків.
Резиденти - фізичні особи	мають право здійснювати розрахунки як у гривні, так і в іноземній валюті на територіях митниць у разі: 1) сплати мита, інших податків і зборів (обов'язкових платежів) та фінансових санкцій відповідно до митного законодавства України; 2) оплати товарів і послуг у зоні, звільненій від сплати мита і податків.
Суб'єкти господарювання - утримувачі магазинів безмитної торгівлі та фізичні особи - покупці таких магазинів	мають право здійснювати розрахунки в готівковій формі як у гривні, так і в іноземній валюті для оплати товарів у магазинах безмитної торгівлі.
Фізичні особи, а також юридичні особи-резиденти і представництва юридичних осіб-нерезидентів	мають право здійснювати розрахунки як у гривні, так і в готівковій іноземній валюті на території України в разі оплати дипломатичним представництвам, консульським установам іноземних держав консульських зборів.
Повноважні представники юридичних осіб-нерезидентів - суб'єктів підприємницької діяльності	мають право здійснювати розрахунки як у гривні, так і в готівковій іноземній валюті на територіях портів та аеропортів в Україні в разі розрахунків за паливно-мастильні матеріали, продукти харчування, медикаменти й послуги з обслуговування транспортних засобів (літаків, суден, поромів), їх пасажирів і членів екіпажів, якщо іноземні транспортні засоби здійснюють разові (нерегулярні) рейси чи ці транспортні засоби здійснили через метеорологічні або технічні умови непередбачену посадку в аеропорту чи зайшли в порт на території України.
Дипломатичні представництва, консульські установи іноземних держав в Україні та представництва міжнародних організацій на території України	мають право здійснювати розрахунки в готівковій іноземній валюті, одержаної з власних поточних рахунків, для оплати праці (включаючи доплати, надбавки, премії, інші заохочувальні та компенсаційні виплати) власним співробітникам, якщо останні не є громадянами України або не проживають у ній постійно та акредитовані в МЗС України.

Враховуючи зазначене, працівник підприємства не може під час відрядження за кордон здійснювати готівкові розрахунки в іноземній валюті за придбані товарно-матеріальні цінності для господарських потреб підприємства.

Банк видає з поточного рахунку готівкову іноземну валюту та/або дорожні чеки в іноземній валюті на підставі платіжної інструкції на видачу готівки (заяви на купівлю дорожніх чеків у довільній формі), доручення повноважному представнику на отримання іноземної валюти (дорожніх чеків) у касі банку та листа-розрахунку, який має містити такі дані:

- 1) мету зняття готівкової іноземної валюти та її суму;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) осіб, які виїжджають за кордон; для морських агентів - назву судна судовласника-нерезидента; прізвище та ім'я капітана судна судовласника-нерезидента.

Банк зараховує готівкову іноземну валюту на поточний рахунок в іноземній валюті морського агента (через розподільчий рахунок) у разі її отримання як оплати агентських послуг до каси морського агента (підтверджується прибутковими касовими ордерами та копією митної декларації). Копія митної декларації з відміткою морського агента про суму прийнятої в касу готівкової іноземної валюти залишається в банку.

Перерахування вартості товарів (послуг) з однієї іноземної валюти в іншу здійснюється на підставі офіційного курсу гривні до іноземних валют, встановленого Національним банком України на день здійснення платежу.

Банкам забороняється здійснювати операції з видачі готівкових коштів (включаючи операції з використанням електронних платіжних засобів) з рахунків клієнтів/користувачів в іноземній валюті, що відкриті в інших банках-резидентах або небанківських надавачах платіжних послуг-резидентах.

Небанківським надавачам платіжних послуг забороняється здійснювати операції з видачі готівкових коштів (включаючи операції з використанням електронних платіжних засобів) з рахунків клієнтів/користувачів в іноземній валюті.

Оприбуткування валюти здійснюється на підставі первинних документів. На теперішній час немає нормативного документа, в якому був би докладно описаний порядок документування надходження в касу підприємства готівкової іноземної валюти. Тому для обліку валюти в касі підприємство може:

а) розробити власні форми первинних документів для обліку валюти в касі. При цьому слід врахувати вимоги до реквізитів первинних документів, наведені у ст. 9 Закону про бухгалтерський облік та п. 2.4 Положення №88;

б) використовувати форми первинних документів, передбачених для обліку національної валюти, що затверджені Положенням №148, але з деякими корективами, додавши до форм позначення відповідної валюти (дол. США, євро тощо). При цьому не обов'язково суворо дотримуватися саме тих форм, що затверджені Положенням №148, можна навіть використовувати старі форми, які були затверджені Положенням №637 (втратило чинність). У будь-якому разі доцільно затвердити прийняті форми наказом керівника.

При застосуванні будь-якого варіанта алгоритму оприбуткування валюти в касі та подальшої видачі (наприклад, на відрядження) буде таким:

1. Отриману валюту оприбутковують за допомогою прибуткового касового ордера (ПКО). Прибуткові касові ордери за кожною валютою потрібно нумерувати окремо.

2. Такий ПКО слід зареєструвати в Журналі реєстрації прибуткових та видаткових касових документів, який необхідно вести окремо за кожною валютою.

3. При видачі валюти на відрядження слід оформити видатковий касовий ордер (ВКО). Може статися, що у відрядження їде кілька осіб. У такому випадку можна видачу валюти з каси оформити відомістю. За зразок можна взяти відомість на виплату готівки (додаток 1 до Положення №148), змінивши «грн» на назву відповідної валюти; до такої відомості слід скласти ВКО на загальну суму виплати. Такий ВКО слід зареєструвати у журналі, який потрібно вести з метою контролю за рухом валюти.

4. Валютні операції відображають у підсумковому документі руху готівки в касі. За зразок рекомендуємо взяти касову книгу з Положення №148. Також необхідно вести окрему книгу за кожною з валют. У касовій книзі зазначають дані про операцію у валюті, а також перераховують її у гривні (Лист Нацбанку України від 27.01.2006 р. №11-113/353-954).

При заповненні касової книги, в якій відображаються операції в іноземній валюті, необхідно, щоб сума, зазначена в графі "Залишок на початок дня", на дату заповнення касової книги збігалася з сумою, зазначеною в графі "Залишок на кінець дня", за попередній день. Оскільки в такій касовій книзі необхідно відображати суми не тільки у валюті, але й у гривневому еквіваленті, то при зміні курсу валют гривневий еквівалент може не відповідати вартості валюти в гривнях за новим курсом, встановленим НБУ. Виходячи з цього слід вносити корективи в дані касової книги на суму курсової різниці.

Дані в касову книгу вносяться на підставі первинних документів. Для відображення курсової різниці таким документом може бути "Картка обліку курсових різниць", бухгалтерська довідка тощо. Дані такого документа потім відобразатимуться в касовій книзі.

Встановлення ліміту валютної каси. Банк має право установлювати ліміт залишків іноземної валюти в касі суб'єктів підприємницької діяльності, яким дозволяється використовувати готівкову іноземну валюту, якщо залишки іноземної валюти залишаються в неробочі часи в касі. Проте СПД, які не використовують готівкову іноземну валюту як засіб платежу, не встановлюють і ліміту каси в інвалюті. До ліміту не включаються кошти для виплати заробітної плати нерезидентам і на відрядження працівників за кордон.

Залишок валюти після завершення відрядження слід здати до каси. Понадлімітні залишки готівкової іноземної валюти підлягають повній інкасації до банку і зарахуванню на поточний рахунок в іноземній валюті суб'єкта підприємницької діяльності (через розподільчий рахунок). Закінченням робочого дня суб'єкта підприємницької діяльності, який працює цілодобово, є

початок операційного дня банку, у якому вони обслуговуються. Суб'єкти підприємницької діяльності можуть перевищувати встановлені ліміти залишку іноземної валюти в касі з обов'язковою інкасацією понадлімітних залишків до банку не пізніше наступного робочого дня банку, у разі роботи у вихідні та святкові дні.

Банк, який видає готівку іноземної валюти з поточних рахунків, відкритих у цьому банку, має зобов'язати юридичних осіб - резидентів, представництв юридичних осіб - нерезидентів використовувати готівкову іноземну валюту виключно на цілі, на які вона отримана.

Інформація про наявність та рух готівкової валюти в касі накопичується на субрахунку 302 «Готівка в іноземній валюті». За дебетом відображається надходження валюти, за кредитом — видача (виплата) із каси.

Якщо підприємство використовує одночасно декілька валют (долари США, євро тощо), то воно повинно вести окремий облік у розрізі валют. Наприклад, підприємство відкриває субрахунки другого порядку: 3021 «Готівка в іноземній валюті в доларах США», 3022 «Готівка в іноземній валюті в євро» тощо, або розробляє відповідний аналітичний облік на субрахунку 302.

На підприємствах, де працюють операційні каси (продаж квитків, оплата послуг зв'язку, обмін валюти тощо) відкриваються субрахунок "Готівка в іноземній валюті в операційній касі".

По дебету рахунку 302 "Готівка в іноземній валюті" відображається надходження іноземних коштів до каси підприємства, по кредиту - виплата (видача) іноземних коштів з каси підприємства.

Таблиця 4.3.

Бухгалтерський облік іноземної валюти в касі

Зміст операції	Сума, дол./грн	Бухгалтерські проведення	
		Д-т	К-т
Надходження готівкових коштів до каси підприємства	<u>500,00 USD</u> 20325 грн	3021 «Готівка в іноземній валюті/долари США»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
Видача готівки в іноземній валюті з каси підприємства в підзвіт на відрядження	<u>300,00 USD</u> 12195 грн	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	3021 «Готівка в іноземній валюті/долари США»
Відображення додатної курсової різниці, що виникла за сумою залишку інвалюти в касі	<u>0,00 USD</u> 0,65 грн	3023 «Готівка в іноземній валюті /курсова різниця, долари США»	7141 «Дохід від операційної курсової різниці/ долари США»
Відображення від'ємної курсової різниці, що виникла за сумою залишку інвалюти в касі	<u>0,00 USD</u> 0,40 грн	9451 «Витрати від операційної курсової різниці/ долари США»	3023 «Готівка в іноземній валюті/ курсова різниця, долари США»

При журнальній формі обліку дані по касових операціях відображаються в Журналі 1 і відомості до цього Журналу 1.1. Для відображення операцій, здійснених в інвалюти, Журнал 1 і відомості до нього заповнюються у валюті здійснення операцій. Для кожної інвалюти, в якій здійснювалися операції, ведеться Журнал 1 і відомості до нього, які позначають назвою валюти, в якій вони заповнюються.

2. Облік іноземної валюти на рахунках в установі банку.

Відповідно до п. 16 розд. I Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті, затвердженого постановою Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 5, розрахунки за зовнішньоекономічними операціями здійснюються виключно через рахунки в банках.

SWIFT – це міжнародна міжбанківська система передавання інформації та здійснення платежів. Її послугами користуються близько 11 тис. банків і фінансових установ у понад 200 країнах світу. Перекази через SWIFT – це перекази коштів з банківського рахунку на банківський рахунок. Такі перекази не швидкі, можуть йти 1-3 дні.

Клієнти/користувачі (резиденти та нерезиденти) здійснюють валютні операції з купівлі

безготівкової іноземної валюти/банківських металів та/або переказу іноземної валюти/банківських металів/національної валюти в разі наявності підстав/зобов'язань для проведення таких операцій, що підтверджуються відповідними документами, які подаються для здійснення купівлі до банків, для здійснення переказу - до банків або небанківських надавачів платіжних послуг.

Інформація щодо мети купівлі, переказу та документів, на підставі яких здійснюється купівля, переказ бенефіціару коштів в іноземній валюті/гривні та/або банківських металів, зазначається у **заяві на купівлю іноземній валюті та/або в платіжній інструкції**. Не потребує підтвердження для банку мета придбання інвалюти у сумі до 400 тис. грн. Це поріг фінансового моніторингу відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-ІХ.

Клієнт у разі запиту уповноваженою установою документів, що пов'язані зі здійсненням валютних операцій, зобов'язаний подати такі документи в термін, установлений уповноваженою установою.

Основними документами, які вимагатиме банк для підтвердження грошових надходжень від контрагента, - це:

- контракт, додаткові угоди про зміну умов (зміна платника, строки і умови поставки, тощо);

- інвойс;

- акти про взаємозалік заборгованості чи переуступку боргу (якщо реалізуються товари, при додатковому фінансовому моніторингу банку треба мати коносамент та митну декларацію).

Загальні вимоги Національного банку України (далі - Національний банк) до порядку виконання платіжних операцій в іноземній валюті або банківських металах за рахунками користувачів платіжних послуг (далі - користувач), які відкриті в надавачів платіжних послуг з обслуговування рахунку визначає Положення про порядок виконання надавачами платіжних послуг платіжних інструкцій в іноземній валюті та банківських металах, затв. Постановою Правління Національного банку України 28.07.2008 № 216.

Відповідно до ЗУ «Про платіжні послуги», **платіжна інструкція** - розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції.

Ініціатор - особа, яка на законних підставах ініціює платіжну операцію шляхом формування та/або подання відповідної платіжної інструкції, у тому числі із застосуванням платіжного інструменту. До ініціаторів належать платник, отримувач, стягувач, обтяжувач.

Надавач платіжних послуг з обслуговування рахунку - надавач платіжних послуг, у якому відкритий рахунок платника для виконання платіжних операцій.

Банк платника/небанківський надавач платіжних послуг платника приймає до виконання платіжну інструкцію в іноземній валюті або банківських металах/платіжну інструкцію в іноземній валюті протягом 30 календарних днів з дати її складання ініціатором.

Платіжна інструкція в іноземній валюті або банківських металах, оформлена ініціатором в електронній або паперовій формі, повинна містити такі обов'язкові реквізити:

1) номер документа для ініціювання платіжної операції (може містити цифри та літери);

2) дату складання документа для ініціювання платіжної операції (число - цифрами, місяць - цифрами або словами, рік - цифрами);

3) унікальний ідентифікатор платника або найменування (повне або скорочене) платника/прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), номер рахунку платника в іноземній валюті або банківських металах, адресу платника;

4) найменування та місцезнаходження надавача платіжних послуг платника (назви країни і міста);

5) цифровий або літерний код іноземної валюти або банківського металу відповідно до Класифікатора іноземних валют та банківських металів, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04 лютого 1998 року № 34 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 19 квітня 2016 року № 269) (зі змінами) (далі - Класифікатор);

6) суму платіжної операції або масу банківських металів у тройських унціях цифрами (ціла частина числа відокремлюється комою) та словами;

7) унікальний ідентифікатор отримувача або найменування отримувача/прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), номер рахунку отримувача в іноземній валюті або банківських металах, на який перераховуються кошти або банківські метали (для отримувача - фізичної особи, який не має рахунку, реквізит номера рахунку не заповнюється);

8) найменування надавача платіжних послуг отримувача [для банку - SWIFT-код/(BIC) або інший ідентифікатор банку отримувача; для небанківського надавача платіжних послуг отримувача - SWIFT-код/(BIC) або інший ідентифікатор банку отримувача, у якого небанківський надавач платіжних послуг має відкритий розрахунковий рахунок та номер розрахункового рахунку небанківського надавача платіжних послуг];

9) комісійні - зазначається порядок сплати комісійних винагород (витрат) надавачу платіжних послуг платника й іншим надавачам платіжних послуг за перерахування коштів в іноземній валюті або банківських металів за рахунок платника (OUR) або отримувача (BEN) або платника та отримувача (SHA), надається право надавачу платіжних послуг платника утримувати комісійну винагороду без платіжної інструкції платника;

10) призначення платежу (платник заповнює реквізит "Призначення платежу" платіжної інструкції в іноземній валюті або банківських металах таким чином, щоб надавати повну інформацію про платіжну операцію та документи, на підставі яких вона здійснюється.);

11) код країни отримувача (три символи) відповідно до його місцезнаходження або проживання (за наявності такої інформації) або країни реєстрації (заповнюється платником або надавачем платіжних послуг платника);

12) ідентифікаційний код платника - для юридичних осіб зазначається код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку, який присвоюється контролюючими органами, для фізичних осіб зазначається реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія (за наявності) та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті/запис в електронному безконтактному носії або в паспорті проставлено слово "відмова");

13) підпис(и) [власноручний(і)/електронний(і)] відповідальної(их) особи(іб) платника, яка(і) відповідно до законодавства України має (ють) право розпоряджатися рахунком;

14) резидентність - зазначає платник - фізична особа свою та отримувача резидентність словами "резидент" чи "нерезидент" під час перерахування коштів в іноземній валюті або банківських металів на користь іншої фізичної особи в межах України.

Надавач платіжних послуг має право передбачати в платіжній інструкції в іноземній валюті або банківських металах додаткові реквізити.

Банк зараховує суму платіжної операції на рахунки банку, розрахункові рахунки небанківських надавачів платіжних послуг та рахунки отримувачів на підставі отриманих SWIFT-повідомлень (далі - повідомлення), у яких обов'язково зазначені:

1) для отримувачів - юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі - підприємець) - унікальний ідентифікатор отримувача або найменування/прізвище та власне ім'я та номер рахунку отримувача і призначення платежу;

2) для отримувачів - фізичних осіб, які не здійснюють підприємницької діяльності та яким у банку не відкрито рахунок, - унікальний ідентифікатор отримувача або прізвище, власне ім'я, серія (за наявності) та номер паспорта (або документа, що його замінює);

3) для отримувачів - фізичних осіб, які не здійснюють підприємницької діяльності та яким у банку відкрито рахунок, - унікальний ідентифікатор отримувача або прізвище, власне ім'я та номер рахунку;

4) для небанківських надавачів платіжних послуг - унікальний ідентифікатор отримувача або найменування та номер розрахункового рахунку небанківського надавача платіжних послуг і призначення платежу.

Оплата за послуги/товари від іноземного контрагента спочатку буде приходити не на банківський рахунок, а на розподільний (транзитний) рахунок банку. Щоб отримати винагороду, потрібно підтвердити документально надходження валюти (надати в банк інвойс чи контракт- або інші підтвердуючі документи, що можуть вимагати банки, що здійснюють валютний нагляд за ЗЕД, згідно внутрішньої політики банку). Обов'язковий продаж валютної виручки наразі відсутній. Але суб'єкти господарювання можуть її використовувати без конвертації тільки для придбання товарів та послуг, що використовуються в процесі виробництва.

Таблиця 4.4.

Бухгалтерський облік іноземної валюти на рахунках в банку

Зміст операції	Бухгалтерські проведення		Сума, дол./грн
	Д-т	К-т	
Надійшла від нерезидента передплата за експортним контрактом (курс НБУ -26 грн./\$) (курс НБУ 36.5686 грн / дол. США)	316 «Спеціальні рахунки в іноземній валюті»	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	\$10000 365686 грн.
Відображено курсову різницю між курсом НБУ на дату списання інвалюти з розподільчого рахунку, і курсом НБУ, за яким вона надійшла підприємству (\$10000 x (37.0686- 36.5686) грн./\$)	316 «Спеціальні рахунки в іноземній валюті»	714 «Дохід від операційної курсової різниці»	5000 грн.
Перераховано з розподільчого рахунку і зараховано на валютний рахунок підприємства (курс НБУ - 37.0686грн./\$)	312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»	316 «Спеціальні рахунки в іноземній валюті»	\$10000 370686 грн.
Перераховано інвалюту для продажу (курс НБУ - 37.0686грн./\$)	334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті»	312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»	\$10000 370686 грн.
Зараховано на поточний рахунок виручку, отриману від продажу інвалюти (за винятком комісії банку): (курс 38.95 грн./\$) – 500 комісія банку)	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті»	389000 грн.
Відображено суму комісійної винагороди банку	92 «Адміністративні витрати»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	500 грн.
Списано суму комісії банку	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті»	500 грн.
Відображено різницю між курсами (389500-370686) грн	334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті»	711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»	18814 грн.
Повернений аванс нерезиденту (курс НБУ - 38,95 грн/\$)	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»	\$10000 389500 грн.

При журнальній формі обліку дані по операціях на валютному рахунку в банку відображаються в Журналі 1 і відомості до цього Журналу 1.2.

Журнал 1 використовується для відображення оборотів за кредитом рахунків 30 «Готівка в іноземній валюті», 31 "Рахунки в банках", 33 "Інші кошти". У відомостях до Журналу 1 відображаються обороти за дебетом рахунків 30, 31, 33.

3. Облік інших коштів.

На рахунку 33 "Інші кошти" ведеться узагальнення інформації про наявність та рух грошових документів (у національній та іноземній валюті), які знаходяться в касі підприємства (поштових марок, марок гербового збору, сплачених проїзних документів, сплачених путівок до санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку тощо), електронних грошей та про кошти в дорозі, тобто грошові суми, внесені в каси банків, ощадні каси або поштові відділення для подальшого їх зарахування на розрахункові або інші рахунки підприємства.

Рахунок 33 "Інші кошти" має такі субрахунки:

331 "Грошові документи в національній валюті"

332 "Грошові документи в іноземній валюті"

333 "Грошові кошти в дорозі в національній валюті"- застосовується для придбання банком інвалюти на прохання підприємства;

334 "Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті" - застосовується для продажу банком інвалюти на прохання підприємства;

335 "Електронні гроші, номіновані в національній валюті".

З метою бухгалтерського обліку грошовими документами є документи, що надають право їх власнику на отримання визначених послуг від їх емітента. Передавши грошові документи покупцю, в їх емітента виникає боргове зобов'язання надати визначені документом послуги пред'явнику. Наприклад, документи, що надійшли туроператору від постачальників транспортних, екскурсійних чи страхових послуг, можна називати грошовими документами. Облік у туроператора ваучерів, страхових полісів, транспортних квитків, санаторно-курортних путівок та інших документів, що надають право на отримання туристичних послуг, залежить від того, хто безпосередньо надає туристичні послуги – туроператор чи інший суб'єкт туристичної діяльності, та від форми договірних відносин з постачальниками туристичних послуг. У випадку посередницьких відносин такі документи не можуть обліковуватись на балансових рахунках. Також облік таких документів залежить від того, передає постачальник туроператору документи вже заповненими на конкретних туристів чи тільки їх бланки.

Наприклад, облік документів, отриманих від постачальників туристичних послуг на основі прямих договорів (купівлі-продажу, договору надання послуг) ведеться на рахунку 331 «Грошові документи в національній валюті» або 332 «Грошові документи в іноземній валюті». Ці документи оприбутковуються на підставі накладної від постачальника вже заповненими для конкретних туристів (із зазначеними прізвищем, ім'ям та по-батькові туриста, датою початку та закінчення обслуговування та іншою інформацією).

Таблиця 4.5.

Бухгалтерський облік грошових документів (на прикладі безоплатної видачі путівок)

Зміст операції	Бухгалтерські проведення		Сума
	Д-т	К-т	
Придбано путівку	331	685	25000 грн.
Відображено податковий кредит з незареєстрованої податкової накладної в ЄРПН	644	685	5000 грн.
Відображено податковий кредит на підставі зареєстрованої податкової накладної в ЄРПН	641	644	5000 грн.
Надано путівку працівнику	377 (ПІБ)	331	25000 грн.
Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ при безоплатній видачі путівки	377 (ПІБ)	641	5000 грн.
Нараховано витрати на оплату праці (як виплати за невідпрацьований час, що не підлягають накопиченню)	949	661	25000 грн.
Нараховано ЄСВ на вартість путівки (наприклад, 22%)	949	651	6600 грн.
Відображено взаємозалік заборгованостей	661	377	25000 грн.
Утримано з працівника:			

ПДФО (30000x1,219512x18%)	661	641	6585,36 грн.
ВЗ (30000x1,5%)		642	450 грн.

Туроператори у момент передачі туристам ці документи списуються в обліку за дебетом 39 «Витрати майбутніх періодів» та кредитом рахунків 331 або 332. Після повного надання послуг за грошовими документами вартість отриманих туристами послуг списується на собівартість сформованого туристичного продукту проведенням д-т 23 «Виробництво», к-т 39 «Витрати майбутніх періодів».

Аналітичний облік грошових документів ведеться за їх видами.

4. Відображення в обліку курсових різниць при придбанні та продажу іноземної валюти.

Курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Відповідно до НПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» операції в іноземній валюті під час первинного визнання відображають у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня дати здійснення операції (дати визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

Валютний курс — установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

Тобто операції в інвалюті перераховують у гривні тільки за курсом НБУ. Міжбанківський валютний курс України використовують лише для розрахунку доходу/витрат від купівлі/продажу валюти.

Для відображення операцій продажу іноземної валюти у бухобліку використовується субрахунок 334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті». Тобто фактичною датою здійснення операції продажу (дата у правому нижньому куті заяви про продаж іноземної валюти) валюта має бути списана з поточного валютного рахунка (субрахунка 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» та/або 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті») у дебет субрахунка 334.

Для придбання банком інвалюти за проханням підприємства потрібно застосувати субрахунок 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті».

В результаті здійснення обліку операцій купівлі/продажу валюти виникають курсові різниці, що пов'язані з різницями між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю. Такі різниці відображають на субрахунках:

711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»;

942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти».

На субрахунку 711 узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю. А на субрахунку 942 — інформація про витрати на купівлю-продаж іноземної валюти, зокрема від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

Відповідно до НПСБО 15 «Дохід» Балансова вартість валюти - вартість іноземної валюти, визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу.

Для того, щоб порахувати додатну чи від'ємну різницю **при здійсненні операцій продажу** іноземної валюти, необхідно порівнювати: ціну продажу валюти з її балансовою вартістю.

Ціна продажу валюти визначатиметься з урахуванням курсу МВБ, а балансова вартість валюти при операції продажу валюти обчислюється з урахуванням курсу НБУ на дату здійснення господарської операції (продажу валюти). Дату продажу інвалюти вказують у примірнику заяви, де буде зазначено дату виконання операції.

Якщо курс міжбанку, за яким продали валюту, буде більший від курсу НБУ в день продажу валюти, то як результат операції буде додатна різниця, яку підприємство буде обліковувати на субрахунку 711. Тобто фактично від операції продажу отримано дохід (отримали більше гривень від продажу валюти, ніж гривневий еквівалент проданих валютних коштів за офіційним курсом).

Якщо курс міжбанку, за яким продали валюту, буде менший від курсу НБУ в день продажу валюти, то як результат операції буде від'ємна різниця, яку підприємство буде обліковувати на субрахунок 942. Тобто підприємство отримає збитки від операції продажу (отримали менше гривень від продажу валюти, ніж гривневий еквівалент проданих валютних коштів за офіційним курсом).

Таблиця 4.6.

Облік операцій з продажу валюти

Назва операції	Бухгалтерський облік		Сума, дол./грн
	Д-т	К-т	
Отримано на валютний рахунок передоплату від іноземного покупця 2000€ курс 40,70 грн/євро	312	681	<u>2000€</u> 81400
Перераховано валюту для добровільного продажу, курс 40,65 грн/євро	334	312	<u>2000€</u> 81300
Відображено втрати від курсових різниць на рахунок, курс упав	945	312	100
<u>Варіант А</u> — відображено кошти, зараховані на поточний рахунок від продажу валюти (курс МВБ — 40,40 грн/євро), та визнано втрати від від'ємної різниці між ціною продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю - $(40,40 - 40,65) \times 2000€ = 500,00$	311 942	334 334	500
<u>Варіант Б</u> — відображено кошти, зараховані на поточний рахунок від продажу валюти (курс МВБ — 40,75 грн/євро), та визнано дохід від додатної різниці між ціною продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю $(40,75 - 40,65) \times 2000€ = 200,00$	311 334	334 711	200
Списано комісію банку на витрати	84 (92)	311	800

При операціях купівлі валюти правило діє навпаки. Тобто на субрахунок 711 відобразатиметься від'ємна різниця між ціною купівлі іноземної валюти та її балансовою вартістю, а на субрахунок 942 — додатна різниця між ціною купівлі іноземної валюти та її балансовою вартістю.

Тобто у разі придбання на міжбанку валюти за курсом нижчим, ніж на цей день курс НБУ (фактично витратили менше гривень на придбання валюти, ніж маємо гривневого еквівалента на валютному рахунку від придбаної валюти), різниця між курсом МВБ та НБУ (від'ємна різниця, бо курс НБУ вищий), помножена на кількість придбаної валюти, буде відобразатися на субрахунок 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти», бо ми отримали своєрідний дохід від операції придбання валюти. Якщо ж курс МВБ вищий, ніж курс НБУ, додатну різницю між курсами перемножену на кількість валюти відображаємо на субрахунок 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти», бо ми фактично понесли втрати — витратили гривень більше, ніж маємо гривневого еквівалента придбаної валюти.

Облік операцій з купівлі валюти

Назва операції	Бухгалтерський облік		Сума, дол./грн
	Д-т	К-т	
Перераховано гривні згідно з попереднім розрахунком	333	311	76500,00
Зараховано валюту на рахунок (курс НБУ — 37,85 грн/дол.)	312	333	<u>2000,00\$</u> 75700,00

Погашено комісійні витрати банку	92	333	160,00
Зараховано на поточний рахунок зайво перераховані кошти	311	333	640,00
Варіант А — визнано різницю між ціною придбання та балансовою вартістю (курс придбання вищий від курсу НБУ, тому відображаємо витрати) $(38,15 - 37,85) \times 2000,0 = 600,0$	942	333	600,00
Варіант Б — визнано різницю між ціною придбання та балансовою вартістю (курс придбання нижчий від курсу НБУ, тому відображаємо дохід) $(37,75 - 37,85) \times 2000,0 = 200,0$	333	711	200,00

Перелік питань для самоконтролю:

1. Класифікація валют. Міжнародні розрахункові грошові одиниці. Конвертованість валют.
2. Види валютних курсів, поняття курсової різниці.
3. Облік курсових різниць в операціях придбання іноземної валюти.
4. Облік курсових різниць в операціях продажу іноземної валюти.
5. Оцінка монетарних та немонетарних валютних статей.

Рекомендована література: основна [3, 5, 11, 13-17, 19, 21, 24, 26, 28, 29, 30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 6. Бухгалтерський облік фінансових інвестицій в умовах ЗЕД

Лекція 6.1. Теоретичні основи обліку фінансових інвестицій

Мета: ознайомитись із основними нормативно-правовими актами щодо обліку фінансових інвестицій та теоретичними основами їх облікового відображення.

План лекції:

1. Нормативно-правове регулювання обліку фінансових інвестицій.
2. Суть, класифікація фінансових інвестицій.
3. Оцінка фінансових інвестицій.

1. Нормативно-правове регулювання обліку фінансових інвестицій.

Правове забезпечення інвестиційної діяльності, регламентація та створення сприятливого інституційно-правового механізму для суб'єктів інвестиційного процесу є одними з найдієвіших інструментів підтримки державної інвестиційної діяльності. Створення правової основи державного регулювання інвестиційної діяльності є найважливішою функцією держави, до якої належать прийняття законів і правил, що регулюють економічну діяльність, а також контроль їх виконання. Законодавча база держави встановлює юридичні принципи функціонування економіки, виконувати які зобов'язані всі суб'єкти економічної діяльності. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні здійснюється шляхом прийняття Верховною Радою законодавчих актів, видання указів Президента, нормативних актів Уряду (постанов, розпоряджень). Закони, законодавчі і нормативні акти визначають об'єкт і є зміст регулювання інвестиційної діяльності.

Таблиця 6.1

Основні нормативні акти регулювання обліку інвестиційної діяльності в Україні

Назва	Короткий зміст
Закон «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р.	спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 01 квітня 1991 р.	Визначає іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності та встановлює особливості, принципи та форми здійснення останньої
Декрет КМУ «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31 грудня 1992 р.	Щодо особливості створення та діяльності спільних підприємств, в яких беруть участь державні суб'єкти господарювання
Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії»	Щодо порядку створення та діяльності інвестиційних компаній
Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 лютого 1994 р.	Визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України
Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV	Регулює відносини, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, а також відносини, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції", затв. Наказом МФУ N 91 від 26.04.2000	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти", затв. Наказом МФУ N 559 від 30.11.2001	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності.
Національне положення	визначає порядок відображення в обліку і звітності придбання інших

(стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств", затв. Наказом МФУ N 163 від 07.07.99	підприємств та/або об'єднання видів їх діяльності, гудвілу, який виник при придбанні, а також розкриття інформації про об'єднання підприємств та/або видів їх діяльності.
Податковий кодекс України	регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

2. Суть, класифікація фінансових інвестицій.

Для ефективного використання тимчасово вільних активів підприємства здійснюють фінансові інвестиції.

Відповідно до ПКУ, **інвестиції** - господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на:

а) капітальні інвестиції - господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм цього Кодексу;

б) фінансові інвестиції - господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на:

прямі інвестиції - господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою;

портфельні інвестиції - господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;

в) реінвестиції - господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій;

Визначення фінансових інвестицій наведено у НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти», згідно з якими **фінансові інвестиції** – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Фінансові інвестиції визначаються як активи, які утримуються підприємством з метою:

– одержання доходів у вигляді дивідендів або відсотків від їх володіння;

– набуття вигідних відносин з іншими підприємствами, установами, організаціями або контролю над їх діяльністю;

– майбутньої вигоди від зростання вартості здійснених інвестицій.

Залежно від мети здійснення фінансових інвестицій підприємство може:

– отримувати дохід;

– набувати вплив і контроль над об'єктом інвестування;

– мати інші вигоди.

Дохід від інвестицій – це отримання відсотків або дивідендів.

Вплив здійснюється з метою отримання нематеріальних вигод – доступ до технології, якими володіє підприємство-об'єкт інвестування, вплив на його фінансову, комерційну та господарську діяльність.

Об'єкт інвестування може також володіти стратегічними запасами сировини, необхідної інвестору, або знаходитися в інвестиційно привабливому економічному середовищі та ін. До інших вигод можна віднести здійснення інвестицій з метою отримання майбутніх вигод, як, наприклад, зростання вартості акцій.

Залежно від терміну, протягом якого підприємство очікує володіти фінансовими інвестиціями, вони поділяються на:

- поточні;
- довгострокові.

Поточними є інвестиції, які підприємство має намір та можливість утримувати не більше ніж протягом дванадцяти місяців з дати придбання або протягом операційного циклу, якщо він більше зазначеного терміну.

Довгостроковими є фінансові інвестиції, які утримуються протягом терміну, який перевищує 12 місяців або операційний цикл.

Залежно від виду взаємовідносин між інвестором та об'єктом інвестування вони поділяються на:

- інвестиції, що засвідчують відносини позики;
- інвестиції, які засвідчують право власності на частку в майні підприємства, установи, організації.

Інвестиції, які засвідчують відносини позики, придбаваються підприємством із метою отримання процентів від надання в тимчасове користування вільних активів. Документами, які засвідчують факт здійснення таких інвестицій, є облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати.

Інвестиції, які засвідчують право власності на частку в майні іншого підприємства, установи чи організації, здійснюються як з метою отримання доходу від володіння часткою майна іншого суб'єкта господарювання у вигляді дивідендів, так і для набуття контролю або вигідних відносин з інвестиційно привабливим об'єктом. Документами для підтвердження факту володіння часткою майна є акції, приватизаційні папери.

Тобто документальним підтвердженням здійснення фінансових інвестицій є цінні папери. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. Нижче наведено характеристику деяких видів цінних паперів (табл. 6.1).

Таблиця 6.2

Види цінних паперів

Вид документа	Визначення
Акція	Іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.
Облігація	Цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії.
Ощадний сертифікат	Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання з закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. Ощадний (депозитний) сертифікат є неемісійним цінним папером, що видається на певний строк (під відсотки, передбачені умовами його видачі).
Інвестиційний сертифікат	Цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Цінні папери існують в електронній (електронні цінні папери) та паперовій (паперові цінні папери) формах Електронний цінний папір відображається у вигляді облікового запису на рахунок в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів.

Паперовий цінний папір оформлюється на матеріальному носії як документ, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити.

Господарський кодекс України в окремій статті (126) містить також визначення асоційованих підприємств та холдингових компаній, які не згадуються ані у видах підприємств, ані у організаційно-правових формах об'єднань підприємств. Тобто, асоційовані підприємства та холдингові компанії не є видами організаційно-правових форм суб'єктів економіки. Так, асоційовані підприємства (господарські організації) – це група суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному капіталі та/або управлінні. Отже, ознакою асоційованих підприємств є наявність між ними залежності. Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною.

Проста залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі, якщо одне з них має можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів.

Вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій. Відносини вирішальної залежності можуть встановлюватися за умови отримання згоди відповідних органів Антимонопольного комітету України.

Таким чином, Господарський кодекс України також окреслює поняття дочірнього підприємства як такого, що перебуває у залежності від іншого підприємства. При цьому, визначення материнського підприємства законодавство України не містить, тому виходячи із ознаки дочірнього, материнським вважаємо підприємство, яке здійснює простий чи вирішальний вплив на дочірнє. У статті 118 Цивільного кодексу України наведено схожі за змістом поняття: залежне господарське товариство та головне господарське товариство. Так, господарське товариство (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) є залежним, якщо іншому (головному) господарському товариству належать двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства.

Холдингова компанія – публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). Законом України «Про холдингові компанії в Україні» визначено, що холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії. Виходячи з наведених визначень, можна зробити висновок, що холдингова компанія є видом материнського (головного) підприємства у формі лише акціонерного товариства, що здійснює вирішальний вплив на корпоративні підприємства, і, відповідно, можна вважати асоційованим підприємством. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Розглянуті вище зв'язки між підприємствами безпосередньо впливають на порядок складання фінансової звітності.

3. Оцінка фінансових інвестицій.

Оскільки фінансові інвестиції є активом, їх оцінка повинна бути достовірно визначена.

Порядок оцінки залежить від дати проведення оцінки та змісту господарської операції.

Основні принципи оцінки та відображення в обліку і звітності фінансових інвестицій визначаються НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» та НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Оцінка та облік фінансових інвестицій здійснюються за кожною фінансовою інвестицією.

На дату надходження фінансових інвестицій, тобто придбання цінних паперів, що підтверджують їх проведення, фінансові інвестиції оцінюються за первісною вартістю. **Первісною вартістю фінансових інвестицій є їх собівартість.**

Формування собівартості фінансової інвестиції залежить від джерела її надходження, а саме:

- придбання за грошові кошти;
- обмін на цінні папери власної емісії;
- обмін на інші активи.

Собівартість фінансової інвестиції, придбаної за грошові кошти, складається з:

- ціни її придбання;
- комісійних винагород (тобто суми, що сплачуються на користь фінансових посередників);
- мита (вважаємо, що в основному мається на увазі державне мито, яке сплачується при засвідченні договорів купівлі-продажу акцій тощо);
- податків, зборів, обов'язкових платежів, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції (очевидно, податків, зборів, обов'язкових платежів, які не відшкодовуються підприємству);
- інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції.

Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів.

Дивіденди, відсотки, роялті та рента, що підлягають отриманню за фінансовими інвестиціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора, крім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу, встановленим НП(С)БО 15 «Дохід».

Наприклад, не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

- сума податку на додану вартість, акцизів, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів;
- сума надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;
- сума попередньої оплати продукції (товарів, робіт, послуг);
- сума авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг);
- сума завдатку під заставу або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором;
- надходження, що належать іншим особам.

Дохід, який виникає в результаті використання активів підприємства іншими сторонами, визнається у вигляді процентів, роялті та дивідендів, якщо:

- імовірне надходження економічних вигод, пов'язаних з такою операцією;
- дохід може бути достовірно оцінений.

Цей дохід має визнаватися у такому порядку:

- проценти визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами;
- роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;
- дивіденди визнаються у періоді прийняття рішення про їх виплату.

Розглянемо первісну оцінку фінансових інвестицій на прикладі.

Приклад 1

Підприємство "Північ - Південь" придбало за ринковою вартістю акції підприємства "Схід - Захід" на суму 50000 грн (10000 акцій по 5 грн за акцію). Номінальна вартість однієї акції - 4 грн.

Крім того, було сплачено на користь фінансових посередників за різного роду послуги 540 грн, в тому числі ПДВ - 90 грн.

Первісна вартість придбаних підприємством "Північ - Південь" фінансових інвестицій (акцій) буде такою:

вартість придбання (10000 акцій по 5 грн за акцію) + 50000 грн

вартість послуг фінансових посередників + 540 грн

Сума сплаченого ПДВ - 90 грн

Собівартість фінансових інвестицій в акції підприємства "Схід - Захід" = 50450 грн.

Фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства оцінюються та обліковуються за методом участі в капіталі за умови, якщо вони були здійснені на термін більше 12 місяців, тобто **це довгострокові фінансові інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства**. Фінансові інвестиції обліковуються за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому об'єкт інвестування відповідає визначенню асоційованого або дочірнього підприємства. Застосування методу участі в капіталі для обліку фінансових інвестицій припиняється з останнього дня місяця, в якому об'єкт інвестування не відповідає критеріям асоційованого або дочірнього підприємства.

Спільна діяльність може проводитися зі створенням юридичної особи та без створення юридичної особи.

Спільна діяльність зі створенням юридичної особи передбачає здійснення фінансових інвестицій учасниками такої діяльності. Фінансові інвестиції у спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) його учасниками обліковуються за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому вони стали контрольними. Контрольний учасник спільного підприємства припиняє облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі з останнього дня місяця, в якому він перестає здійснювати спільний контроль за спільним підприємством або суттєво впливати на його діяльність.

Спільна діяльність без створення юридичної особи не передбачає здійснення фінансових інвестицій. Активи, задіяні в спільній діяльності без створення юридичної особи, не відображаються фінансовими інвестиціями учасників такої діяльності. Вклади, внесені у спільну діяльність без створення юридичної особи, відображаються у складі іншої довгострокової заборгованості або розрахунків з іншими дебіторами залежно від строку, на який укладено договір про спільну діяльність.

Залежно від мети здійснення фінансових інвестицій вони мають свої особливості при відображенні у **балансі підприємства**.

Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу (дата, на яку складено баланс - це дата останнього дня звітного періоду, тобто: 31 березня, 30 червня, 30 вересня та 31 грудня) для відображення у фінансовій звітності суттєво відрізняється від їх первісної оцінки.

Для оцінки фінансових інвестицій на дату балансу є три методи:

- оцінка за справедливою вартістю;
- оцінка за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій;
- оцінка за методом участі в капіталі.

Перераховані вище методи оцінки фінансових інвестицій застосовуються залежно від того, в який об'єкт здійснюється фінансова інвестиція.

Розрізняють такі об'єкти фінансового інвестування:

- фінансові інвестиції, що придбані та утримуються виключно для продажу (акції, облігації, інші цінні папери, а також внески до статутних капіталів підприємств, інших, ніж акціонерні товариства, які придбані та утримуються підприємством виключно з метою їх подальшого продажу протягом дванадцяти місяців). Отже, маються на увазі лише поточні фінансові інвестиції;

- фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення (ті ж акції, інші цінні папери тощо, але які утримуються підприємством до їх погашення). Як правило, це лише довгострокові фінансові інвестиції;

- фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства. Можуть бути як поточними, так і довгостроковими;
- фінансові інвестиції в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільне підприємство). Можуть бути як поточними, так і довгостроковими.

Спочатку розглянемо методи оцінки фінансових інвестицій. Після цього проаналізуємо, як ці методи застосовуються щодо кожного з об'єктів фінансового інвестування.

Оцінка фінансових інвестицій за справедливою вартістю. Фінансові інвестиції (крім тих, які утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі) **відображаються на дату балансу за справедливою вартістю.** Цей метод обліку фінансових інвестицій є найпростішим і застосовується передусім до поточних фінансових інвестицій та інших вкладень, справедливу вартість яких можна достовірно визначити на основі аналізу операцій з купівлі-продажу відповідних інвестицій на ринку.

Оцінка фінансових інвестицій за справедливою вартістю, порядок якої встановлено пунктами 8 та 9 НП(С)БО 12, полягає в тому, що фінансова інвестиція на дату балансу оцінюється за вартістю, що дорівнює сумі, за якою може бути здійснена реалізація фінансової інвестиції в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Справедливою вартістю цінних паперів є їх поточна ринкова вартість на фондовому ринку, а за її відсутності – експертна оцінка. Підтвердженням справедливої вартості цінних паперів може бути виписка про їх ціну за результатами торгів на біржі. Для визначення справедливої вартості може бути також використана інформація щодо котирування активів, які є предметом інвестування.

У разі якщо справедлива вартість фінансових інвестицій на дату складання звітності перевищує їх балансову вартість, то сума збільшення відображається у складі інших фінансових доходів із відповідною переоцінкою балансової вартості інвестицій. Якщо ж справедлива вартість є меншою за балансову, то відбувається уцінка фінансових інвестицій з відображенням відповідних витрат за статтею «інші витрати» звіту про фінансові результати.

Сума збільшення або зменшення балансової вартості таких фінансових інвестицій на дату балансу відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно.

Розглянемо оцінку фінансових інвестицій за справедливою вартістю на прикладі.

Таблиця 6.3.

Приклад 2

Вид інвестицій	Дата придбання	Собівартість інвестицій, тис. грн	Справедлива вартість інвестицій на дату 31.12. 2022 р.	Інші доходи	Інші витрати
А	02.10.2022 р.	50	55	5	-
Б	03.11.2022 р.	85	75	-	10
Разом	-	135	130	5	10

Фінансові інвестиції, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестицій.

Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються у складі інших витрат з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Оцінка фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю.

Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу за амортизованою собівартістю, порядок якої встановлено пунктом 10 Положення (стандарту) 12, полягає в тому, що різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія при придбанні) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотка (доходу від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображається у складі інших фінансових доходів або інших фінансових витрат з одночасним збільшенням або зменшенням

балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Розглянемо оцінку фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю (визначення суми амортизації дисконту, премії та амортизованої собівартості фінансових інвестицій за методом ефективної ставки відсотка) на прикладах, які наведено в додатку 1 до Положення (стандарту) 12.

Приклад 3

Підприємство 03.01.2022 р. придбало облигації номінальною вартістю 50000 грн за 46282 грн, тобто дисконт - 3718 грн (50000 - 46282).

Фіксована ставка відсотка за облигацією встановлена 9 процентів річних. Погашення облигацій відбудеться через 5 років. Відсоток виплачується щорічно наприкінці року, його номінальна сума - 4500 грн (50000 x 9%).

Ефективна ставка відсотка дорівнює: $((50000 \times 9\%) + (3718 : 5)) / ((46282 + 50000) : 2) =$ приблизно 11%.

Таблиця 6.4.

Розрахунок амортизації дисконту за інвестиціями в облигації

Дата	Номінальна сума відсотка, грн	Сума відсотка за ефективною ставкою, грн*	Сума амортизації дисконту, грн (гр.3-гр.2)	Амортизована собівартість інвестиції, грн**
1	2	3	4	5
03.01.2022 р.				46282
31.12.2022 р.	4500	5091 (46282*0,11)	591	46873 (46282+591)
31.12.2023 р.	4500	5156 (46873*0,11)	656	47529 (46873+656)
31.12.2024 р.	4500	5228	728	48257
31.12.2025 р.	4500	5308	808	4906
31.12.2026 р.	4500	5435	935	50000

Приклад 4

Облигації номінальною вартістю 50000 грн. придбані 03.01.2022 р. за 52019 грн, тобто премія становила 2019 грн (52019 - 50000). Фіксована ставка відсотка за облигаціями - 9 процентів річних. Погашення облигації відбудеться через 5 років. Виплата відсотка здійснюється щороку наприкінці року, його номінальна сума - 4500 грн (50000 x 9%). Ефективна ставка відсотка дорівнює:

$$(4500 - 2019 : 5) / ((52019 + 50000) : 2) = 8\%.$$

Таблиця 6.5.

Розрахунок амортизації премії за інвестиціями в облигації

Дата	Номінальна сума відсотка, грн	Сума відсотка за ефективною ставкою, грн*	Сума амортизації премії, грн (гр.3-гр.2)	Амортизована собівартість інвестиції, грн***
1	2	3	4	5
03.01.2022 р.				52019
31.12.2022 р.	4500	4161	339	51680
31.12.2023 р.	4500	4134	365	51314
31.12.2024 р.	4500	4105	395	50919
31.12.2025 р.	4500	4073	426	50492
31.12.2026 р.	4500	4008	492	50000

* Визначається як добуток вартості інвестицій на попередню дату та ефективної ставки відсотка.

** Визначається додаванням вартості інвестицій на попередню дату і суми амортизації дисконту за звітний період.

*** Визначається як різниця між вартістю інвестицій на попередню дату і сумою амортизації премії за звітний період.

Оцінка фінансових інвестицій за методом участі в капіталі.

Фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі (в порядку, встановленому пунктами 12 - 14 НП(С)БО 12), на дату балансу відображаються за вартістю, що визначається з урахуванням усіх змін у власному капіталі об'єкта інвестування, крім тих, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується):

- на суму, що є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) від участі в капіталі. Одночасно балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування;

- на частку інвестора в сумі інших змін (крім змін за рахунок прибутку або збитку) у власному капіталі об'єкта інвестування за звітний період із включенням (виключенням) цієї суми до відповідних статей власного капіталу інвестора.

Якщо сума зменшення частки капіталу інвестора в сумі інших змін у власному капіталі об'єкта інвестування більша, ніж відповідна стаття власного капіталу інвестора, то на таку різницю зменшується (збільшується) нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відображається в бухгалтерському обліку тільки на суму, що не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку у складі фінансових інвестицій за нульовою вартістю.

Особливості оцінки фінансових інвестицій за методом участі в капіталі при здійсненні операцій між інвестором і об'єктом інвестування:

- якщо інвестор (материнське (холдингове) підприємство, контрольний учасник, інвестор асоційованого підприємства) вносить або продає активи об'єкту інвестування (дочірньому, спільному, асоційованому підприємству) і передає значні ризики та вигоди, пов'язані з їх володінням, то у складі фінансових результатів звітного періоду відображається лише та частина прибутку (збитку), яка припадає на частку інших інвесторів об'єкта інвестування;

- сума прибутку (збитку) від внеску або продажу об'єкту інвестування (дочірньому, спільному, асоційованому підприємству) активів, що припадає на частку інвестора, включається до складу доходів (витрат) майбутніх періодів з визнанням їх прибутком (збитком) інвестора лише після продажу об'єктом інвестування цього активу іншим особам або в періодах амортизації одержаних чи придбаних необоротних активів. Цей актив вважається проданим об'єктом інвестування у межах кількості й вартості подібних активів, реалізованих ним після його одержання;

- інвестор (дочірнього, спільного, асоційованого підприємства) відображає всю суму отриманих збитків, якщо внесок або продаж свідчить про зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів;

- якщо інвестор (материнське (холдингове) підприємство, контрольний учасник, асоційоване підприємство) придбав активи в об'єкта інвестування (в дочірнього, спільного, асоційованого підприємства), то сума прибутку (збитку) об'єкта інвестування від цієї операції, що припадає на частку інвестора, відображається лише після перепродажу цих активів іншим особам або в періодах амортизації придбаних необоротних активів. Збитки, які виникли внаслідок зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів, відображаються повністю в період здійснення операції.

Розглянемо оцінку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі на прикладі, який наведено в додатку 2 до Положення (стандарту) 12.

Приклад 5

Підприємство А 03.01.2022 р. придбало частку (40%) у власному капіталі підприємства Б за 668 тис. грн. Підприємство А веде облік інвестиції в асоційоване підприємство Б за методом участі в капіталі.

Таблиця 6.6.

Статті власного капіталу асоційованого підприємства Б

Назва статті	На 01.01.22	На 31.12.22	Зміни у власному капіталі
Статутний капітал	1000	1000	-
Резервний капітал	250	250	-
Додатковий капітал	300	360*	60
Нерозподілений прибуток	120	180**	60
РАЗОМ	1670	1790	120

* Зростання додаткового капіталу обумовлено дооцінкою необоротних активів.

** У складі нерозподіленого прибутку на 31.12.2022 р. прибуток від реалізації товарів підприємству А становить 10 тис. грн. Придбані підприємством А товари у 2022 році не реалізовані.

Чистий прибуток за 2022 рік асоційованого підприємства становить 110 тис. грн і складається із 60 тис. грн, відображених у складі нерозподіленого прибутку, та суми нарахованих дивідендів у розмірі 50 тис. грн.

Таким чином, вартість фінансової інвестиції підприємства А в асоційоване підприємство Б, яка відображається в обліку за методом участі в капіталі, становитиме 712 тис. грн. (див. табл. 6.7).

Розглянемо порядок застосування фінансових інвестицій залежно від того, в який об'єкт такі інвестиції здійснюються.

Фінансові інвестиції, що придбані та утримуються виключно для продажу.

Відображення в бухгалтерському обліку інвестора оцінки фінансової інвестиції за методом участі в капіталі.

Таблиця 6.7.

Кореспонденція рахунків при відображенні фінансових інвестицій за методом участі в капіталі

Показники	Сума, тис. грн	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
Балансова вартість інвестиції на 01.01.2022 р.	668	Сальдо початкове на рахунку 141 "Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі"	х
Частка інвестора в чистому прибутку за 2022 рік (110 - 10) x 40%	40	141 "Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі"	721 "Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства"
Частка інвестора в дивідендах (50 x 40%)	20	373 "Розрахунки за нарахованими до-ходами"	141 "Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі"
Частка інвестора в сумі збільшення додаткового капіталу (60 x 40%)	24	141 "Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі"	423 "Дооцінка активів"
Балансова вартість інвестиції на 31.12.2022 р.	712	Сальдо кінцеве на рахунку 141 "Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі"	х

Фінансові інвестиції, що придбані та утримуються виключно для продажу, на дату балансу відображаються виключно за справедливою вартістю.

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення. Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються на дату балансу виключно за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій.

Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства.

Фінансові інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі.

Фінансові інвестиції обліковуються за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому об'єкт інвестування відповідає визначенню асоційованого або дочірнього підприємства. Застосування методу участі в капіталі для обліку фінансових інвестицій припиняється з останнього дня місяця, в якому об'єкт інвестування не відповідає критеріям асоційованого або дочірнього підприємства.

Винятком із цього правила є фінансові інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства якщо:

а) фінансові інвестиції придбані та утримуються виключно для продажу протягом дванадцяти місяців з дати придбання;

б) асоційоване або дочірнє підприємство провадить діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти інвестору протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців.

Такі фінансові інвестиції обліковуються та відображаються на дату балансу за справедливою вартістю.

Фінансові інвестиції в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільні підприємства)

Фінансові інвестиції у спільну діяльність із створенням юридичної особи (спільні підприємства) його учасники обліковують за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому вони стали контрольними.

Винятком із цього правила є фінансові інвестиції в спільну діяльність із створенням юридичної особи контрольними учасниками, якщо:

а) фінансові інвестиції у спільну діяльність придбані й утримуються виключно з метою їх подальшого продажу протягом дванадцяти місяців;

б) спільне підприємство веде свою діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти учаснику спільного підприємства протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців.

Такі фінансові інвестиції обліковуються та відображаються на дату балансу за справедливою вартістю.

Контрольний учасник спільного підприємства припиняє облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі з останнього дня місяця, в якому він перестає здійснювати спільний контроль за підприємством або суттєво впливати на його діяльність. Свідченням суттєвого впливу з боку контрольного учасника можуть бути:

- представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі спільного підприємства;

- участь у прийнятті рішень;

- взаємообмін управлінським персоналом;

- забезпечення спільного підприємства необхідною технічною інформацією.

Таким чином, баланс спільної діяльності без створення юридичної особи розподіляється між учасниками такої спільної діяльності пропорційно до ступеня контролю кожного з учасників.

Методи обліку фінансових інвестицій можна представити таблицею 6.8.

Таблиця 6.8.

Методи обліку фінансових інвестицій

Види фінансових інвестицій	Метод обліку
Довгострокові фінансові інвестиції в асоційовані, дочірні, у спільну діяльність (із створенням юридичної особи)	за методом участі в капіталі інших підприємств
Фінансові інвестиції (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі)	за справедливою вартістю
Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення	за амортизованою собівартістю

Лекція 6.2. Бухгалтерський облік фінансових інвестицій в умовах ЗЕД

Мета: засвоїти методику відображення в бухгалтерському обліку фінансових інвестицій з урахуванням особливостей здійснення ЗЕД.

План лекції:

1. Облік поточних фінансових інвестицій в умовах ЗЕД.
2. Облік довгострокових фінансових інвестицій в умовах ЗЕД.

1. Облік поточних фінансових інвестицій в умовах ЗЕД.

Поточні фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що не перевищує одного року, та які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Серед поточних фінансових інвестицій виділяють фінансові інвестиції, які для цілей фінансової звітності визначаються еквівалентами грошових коштів.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

Фінансовий облік наявності та руху поточних фінансових інвестицій та еквівалентів грошових коштів, у тому числі депозитних сертифікатів, ведеться на **рахунку 35 "Поточні фінансові інвестиції"**.

За **дебетом** рахунку 35 "Поточні фінансові інвестиції" відображається придбання (надходження) еквівалентів грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, за **кредитом** – зменшення їх вартості та вибуття.

Рахунок 35 "Поточні фінансові інвестиції" має субрахунки:

- 351 "Еквіваленти грошових коштів";
- 352 "Інші поточні фінансові інвестиції".

Поточні фінансові інвестиції згідно з НП(С)БО 12 первісно оцінюються та відображаються в обліку за собівартістю. Витрати, понесені при придбанні фінансових інвестицій (сплата комісійних, податків, зборів, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції), які включаються до первісної вартості цих інвестицій, відображаються за дебетом рахунку 35 та кредитом відповідних рахунків (розрахунків із кредиторами, бюджетом тощо).

Таблиця 6.9.

Придбання короткострокових фінансових інвестицій

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Придбання короткострокових фінансових інвестицій за грошові кошти	35 "Поточні фінансові інвестиції"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"
2.	Придбання короткострокових фінансових інвестицій в оплату за реалізовану продукцію	35 "Поточні фінансові інвестиції"	36 "Розрахунки з покупцями та замовниками"
3.	Придбання короткострокових фінансових інвестицій в погашення дебіторської заборгованості	35 "Поточні фінансові інвестиції"	37" Розрахунки з різними дебіторами"
4.	Придбання короткострокових фінансових інвестицій як внеску в статутний капітал	35 "Поточні фінансові інвестиції"	46 "Неоплачений капітал"
5.	Придбання акцій, які вільно котируються на ринку (менше 5% участі, непов'язана сторона) з метою перепродажу за рахунок короткострокових депозитних сертифікатів	352 "Інші поточні фінансові інвестиції"	351 "Еквіваленти грошових коштів"

Приклад 6. Підприємство “Х” придбало 2000 акцій підприємства “У” на загальну суму 15000грн. Витрати, пов’язані з придбанням, становили 1250 грн.

В обліку необхідно зробити такий запис на суму (15000+1250), грн.

Дебет 35 “Поточні фінансові інвестиції” 16250

Кредит 311 “Поточні рахунки в національній валюті” 16250

Доходи (дивіденди, відсотки тощо)які отримані або підлягають отриманню за поточними фінансовими інвестиціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора.

Приклад 6 (продовження)

Підприємство “Х” отримало від підприємства “У” дивіденди у сумі 0,5 грн. на одну акцію.

В бухгалтерському обліку ця подія буде відображена так: (2000x0,5), грн.

Дебет 311 “Поточні рахунки в національній валюті “ 1000

Кредит 73 ”Інші фінансові доходи“ (731 "Дивіденди одержані") 1000

Якщо поточні фінансові інвестиції продаються, різниця між вартістю від реалізації та балансовою вартістю визнається прибутком або збитком

Приклад 6 (продовження)

Підприємство “Х” продало 300 акцій підприємства “У” за ціною 12 грн. за акцію. В обліку це буде відображено записами:

1) Сума отриманих грошових коштів(300 x 12), грн

Дебет 311 “Поточні рахунки в національній валюті” 3600

Кредит 741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій” 3600

2)Собівартість реалізованих акцій (300x (16250:2000)), грн.

Дебет 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” 2438

Кредит 35 “Поточні фінансові інвестиції” 2438

В кінці звітного періоду рахунки 74 та 97 закриваються на субрахунок 793 “Результат іншої звичайної діяльності”, грн.:

Дебет 741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій” 3600

Кредит 793 “Результат іншої звичайної діяльності”. 3600

Дебет 793 “Результат іншої звичайної діяльності” 2438

Кредит 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” 2438

Реалізація фінансових інвестицій за сумою нижчою від їх собівартості, відображається в обліку аналогічно, з тією різницею, що рахунок 793 буде мати дебетове сальдо.

Отже, згідно з НП(С)БО 12 поточні фінансові інвестиції відображаються в балансі в складі оборотних активів за справедливою вартістю. Оцінка і облік здійснюється за кожною інвестицією. Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відображається на дату балансу у складі статті “Інші доходи” або “Інші витрати”

Фінансові інвестиції, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються в балансі за їх фактичною собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестицій. Втрати від зменшення корисності відображаються в обліку в складі статті “Інші витрати” з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Приклад 7. Підприємство “Акація” володіє акціями підприємств “М” та “Н”. На 31.12. балансова вартість кожної інвестиції становить (табл. 6.10.).

Таблиця 6.10.

Інформація про інвестиції підприємства

Показник	Собівартість придбаних акцій	Справедлива вартість на 31.12.
Інвестиції в акції підприємства «М», грн.	2000	2500
Інвестиції в акції підприємства «Н», грн.	1600	1300
Вартість інвестиційного портфеля, грн.	3600	3800

В бухгалтерському обліку проведення переоцінки інвестицій до справедливої вартості буде відображено такими записами:

Переоцінка інвестицій підприємства "М" (2500-2000), грн.:

Дебет 35 "Поточні фінансові інвестиції" 500

Кредит 74 "Інші доходи" (740 "Дохід від зміни вартості фінансових інструментів) 500

Переоцінка інвестицій підприємства "Н" (1600-1300), грн.:

Дебет 975 "Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій" 300

Кредит 35 "Поточні фінансові інвестиції" 300

Сума зменшення балансової вартості фінансових інвестицій, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, за рахунок зменшення корисності відображається у складі інших витрат. Сума збільшення балансової вартості фінансових інвестицій, які відображаються за справедливою вартістю, відноситься до інших доходів: Дт 35 Кт 746 – на суму до оцінки; зменшення – у складі інших витрат; Дт 975 Кт 35 – на різницю між первісною й справедливою вартістю. Погашення фінансових інвестицій грошовими коштами відображають записом: Дт 35 Кт 30, 31.

Синтетичний облік операцій за рахунком 35 ведуть у Журналі 4 (розділ II) і Відомості 4.2.

2. Облік довгострокових фінансових інвестицій в умовах ЗЕД.

При відображенні **довгострокових фінансових інвестицій** на дату балансу, підприємство-інвестор повинен користуватися певною класифікацією. Іншими словами, всі довгострокові фінансові інвестиції згідно НП(С)БО 12 поділяють на дві великі групи, а саме:

- 1) інвестиції, що надають право власності інвестору (далі - ДФІ з ПВ);
- 2) інвестиції, що не надають право власності інвестору (далі - ДФІ без ПВ).

Цей поділ важливий насамперед тому, що відповідно до положень Інструкції про застосування **Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій №291** аналітичний облік ведеться підприємством не тільки за об'єктами інвестування, а й за групами (видами) довгострокових фінансових інвестицій. Крім того, класифікувати довгострокові фінансові інвестиції важливо також і для того, щоб визначити метод оцінки та обліку конкретної інвестиції на дату балансу.

Довгострокові фінансові інвестиції, що надають право власності інвестору поділяються на такі види:

1. *Фінансові інвестиції в асоційовані підприємства* (асоційоване підприємство - це підприємство, на яке інвестор має суттєвий вплив і яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора).

2. *Фінансові інвестиції в спільну діяльність (спільні підприємства).*

3. *Фінансові інвестиції в дочірні підприємства* (дочірнє підприємство - це підприємство, що перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства. В свою чергу, материнське (холдингове) підприємство (тобто підприємство-інвестор) здійснює контроль дочірніх підприємств. Зазвичай підприємство-інвестор контролює, наприклад, АТ, якщо володіє більше 50% випущених акцій з правом голосу).

4. *Фінансові інвестиції в підприємства, на які інвестор не має суттєвого впливу* (суттєвий вплив - це повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. Тобто підприємство-інвестор має суттєвий вплив, якщо володіє, наприклад, 25-50% акцій, що дають право голосу на загальних зборах акціонерів об'єкта інвестування. Крім того, свідченням наявності суттєвого впливу з боку контрольного учасника може бути: представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі спільного підприємства; та/або участь у прийнятті рішень; та/або взаємообмін управлінським персоналом; та/або забезпечення спільного підприємства необхідною технічною інформацією).

В НП(С)БО 12 визначено два методи оцінки та обліку довгострокових фінансових інвестицій з ПВ на дату балансу, а саме: за справедливою вартістю і за методом участі в капіталі.

Облік ДФІ з ПВ на дату балансу за справедливою вартістю

Згідно П(с)БО 12, ДФІ з ПВ обліковуються у підприємства-інвестора на дату балансу за справедливою вартістю, якщо:

а) вони придбані в асоційованого, дочірнього, або спільного (із створенням юридичної особи) підприємства та утримуються виключно для продажу протягом дванадцяти місяців з дати їх придбання;

б) асоційоване, дочірнє, або спільне (із створенням юридичної особи) підприємство веде діяльність в умовах, що обмежують його здатність передавати кошти інвестору (учаснику спільного підприємства) протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців;

в) підприємство-інвестор, що здійснило інвестицію в спільне (із створенням юридичної особи) підприємство, не є контрольним учасником;

г) підприємство-інвестор не має суттєвого впливу (наприклад, менше 25% голосів акцій, що дають право голосу) на об'єкт інвестування.

Розглянемо приклад відображення на дату балансу у підприємства-інвестора ДФІ з ПВ за справедливою вартістю.

Приклад 8. ПАТ „Альфа” придбало акції ПрАТ „Фонд” та ПрАТ „Спілка” (див. табл. 6.11). Відповідно до даних договорів акції можуть бути реалізовані ПАТ „Альфа” сторонньому підприємству тільки після одержання дозволу від акціонерів ПрАТ „Фонд” та ПрАТ „Спілка” відповідно. 01.11.2022р. ПАТ „Альфа” отримало такий дозвіл та продало 10 акцій прАТ „Фонд” за ціною 3000 грн. та 10 акцій ПрАТ „Спілка” за ціною 4100 грн.

ПАТ "Альфа" обліковує ДФІ з ПВ в акції ПрАТ "Фонд" та ПрАТ "Спілка" за справедливою вартістю, бо не має суттєвого впливу на об'єкти інвестування (відповідно 4% і 3% акцій з правом голосу, якими володіє ПАТ "Альфа").

Таблиця 6.11

Інформація про інвестиції підприємства

№ з/п	ДФІ з ПВ	Придбання акцій станом на 01.11.2021р.			Справедлива (ринкова) вартість акцій станом на 31.12.2021р. (така ж сама на дату продажу акцій), грн.	Оголошені 01.04.2022р. та отримані 01.05.2022р. дивіденди, грн.
		Кількість, шт.	Собівартість, грн.	Доля акцій в загальній кількості випущених ЗАТ акцій з правом голосу, %		
1	В акції ПрАТ „Фонд”	15	6000	4	4500	300
2	В акції ПрАТ „Спілка”	20	7000	3	8000	400
Всього:		35	13000	-	12500	700

Враховуючи дані прикладу 8, в бухгалтерському обліку ПАТ „Альфа” будуть зроблені відповідні проведення (див.табл. 6.12).

Таблиця 6.12.

Кореспонденція рахунків при відображенні довгострокових фінансових інвестицій на дату балансу за справедливою вартістю

№ з/п	Зміст господарських операцій	Бухгалтерський облік		Сума, грн.
		Дт	Кт	
1	Здійснено 01.11.2021р. інвестиції в акції ПрАТ "Фонд"	14	31	6000
2	Здійснено 01.11.2021р. інвестиції в акції ПрАТ "Спілка"	14	31	7000
3	Відображено 31.12.2021р. переоцінку акцій ПрАТ "Фонд" (6000 грн.-4500 грн.)	975	14	1500

4	Відображено 31.12.2021р. переоцінку акцій ПрАТ "Спілка" (8000 грн.-7000 грн.)	14	74	1000
5	Визначено фінансовий результат від переоцінки акцій (збиток 500 грн.)	79 74	975 79	1500 1000
6	Відображення 01.04.2022р. оголошених дивідендів	373	731	700
7	Відображення 01.05.2022р.отриманих дивідендів	31	373	700
8	Визначено фінансовий результат від інвестиційної діяльності (прибуток 700 грн.)	731	79	700
9	Реалізація 01.11.2022 р. 10 акцій ПрАТ „Фонд” Отримано грошові кошти на поточний рахунок	311	741	3000
10	Відображено собівартість реалізованих акцій ПрАТ "Фонд" (10*(6000/15))	971	14	4000
11	Реалізація 01.11.2022р. 10 акцій ПрАТ „Спілка” Отримано грошові кошти на поточний рахунок	311	741	4100
12	Відображено собівартість реалізованих акцій ПрАТ "Спілка" (10*(7000/20))	971	14	3500
13	Визначено фінансовий результат від продажу акцій ПрАТ "Фонд" (збиток 1000 грн.)	741 793	793 971	3000 4000
14	Визначено фінансовий результат від продажу акцій ПрАТ "Спілка"(прибуток 600 грн.)	741 793	793 971	4100 3500

Отже, облік ДФІ з ПВ за справедливою вартістю майже ідентичний обліку поточних фінансових інвестицій. Відмінність пов'язана лише з вибором рахунків бухгалтерського обліку при відображенні ДФІ з ПВ і ПФІ, та критеріями, якими слід керуватися при первісній оцінці інвестицій. Відмітимо також, що згідно вимог НП(С)БО12, дивіденди відображаються ПАТ "Альфа" (інвестор) як дохід у звітному періоді, коли вони були оголошені ПрАТ "Фонд" та ПрАТ "Спілка" (об'єкти інвестування).

Оцінка та облік ДФІ з ПВ на дату балансу за методом участі в капіталі

При застосуванні методу участі в капіталі слід керуватися правилами, що певною мірою характеризують його (метод) та зазначені в НП(С)БО12, а саме:

1. Балансова вартість ДФІ з ПВ збільшується (зменшується) на суму, що є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) від участі в капіталі. Одночасно балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

2. Балансова вартість ДФІ з ПВ збільшується (зменшується) на частку інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування за звітний період (крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) із включенням (виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу інвестора або до додаткового вкладеного капіталу (якщо зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування виникла внаслідок розміщення (викупу) акцій (часток), що привело до виникнення (зменшення) емісійного доходу об'єкта інвестування). Якщо сума зменшення частки капіталу інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (крім змін за рахунок чистого збитку) більше іншого додаткового капіталу або додаткового вкладеного капіталу інвестора (якщо зменшення величини власного капіталу об'єкта інвестування виникло внаслідок викупу акцій (часток), що призвело до зменшення емісійного доходу об'єкта інвестування), то на таку різницю зменшується (збільшується) нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

3. Балансова вартість ДФІ з ПВ в асоційоване підприємство зменшується на суму зменшення корисності інвестиції та зменшується (збільшується) на суму амортизації різниці між собівартістю фінансової інвестиції в асоційоване підприємство і часткою інвестора в балансовій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання. Амортизація суми такої різниці здійснюється згідно з П(с)БО 19.

4. Зменшення балансової вартості ДФІ з ПВ відображається в бухгалтерському обліку тільки на суму, що не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. ДФІ з ПВ, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку у складі фінансових інвестицій за нульовою вартістю.

5. Якщо інвестор (контрольний учасник, інвестор асоційованого підприємства) вносить або продає активи спільному, асоційованому підприємству відповідно і передає значні ризики та вигоди, пов'язані з їх володінням, то у складі фінансових результатів звітного періоду відображається лише та частина прибутку (збитку), яка припадає на частку інших інвесторів спільного, асоційованого підприємства відповідно.

6. Сума прибутку (збитку) від внеску або продажу спільному, асоційованому підприємству активів, що припадає на частку інвестора, включається до складу доходів (витрат) майбутніх періодів з визнанням їх прибутком (збитком) інвестора лише після продажу спільним, асоційованим підприємством цього активу іншим особам або в періодах амортизації одержаних чи придбаних необоротних активів. Цей актив вважається проданим спільним, асоційованим підприємством у межах кількості й вартості подібних активів, реалізованих ним після його одержання.

7. Інвестор спільного, асоційованого підприємства відображає всю суму отриманих збитків, якщо внесок або продаж свідчить про зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів.

8. Якщо інвестор (контрольний учасник, асоційоване підприємство) придбав активи відповідно в спільного, асоційованого підприємства, то сума прибутку (збитку) об'єкта інвестування від цієї операції, що припадає на частку інвестора, відображається лише після перепродажу цих активів іншим особам або в періодах амортизації придбаних необоротних активів. Збитки, які виникли внаслідок зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів, відображаються повністю в період здійснення операції.

9. Контрольний учасник спільного підприємства припиняє облік ДФІ з ПВ за методом участі в капіталі з останнього дня місяця, в якому він перестає здійснювати спільний контроль за спільним підприємством або суттєво впливати на його діяльність.

10. ДФІ з ПВ обліковуються за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому об'єкт інвестування відповідає визначенню асоційованого або дочірнього підприємства. Застосування методу участі в капіталі для обліку ДФІ з ПВ припиняється з останнього дня місяця, в якому об'єкт інвестування не відповідає критеріям асоційованого або дочірнього підприємства.

Інакше кажучи, при застосуванні методу участі в капіталі слід зважати на те, що пропорційна частка доходу (витрат) звітного періоду об'єкта інвестування збільшує (зменшує) суму інвестицій у інвестора. Оголошені ж об'єктом інвестування дивіденди визнаються інвестором та зменшують загальну суму інвестицій.

Розглянемо приклад оцінки та обліку ДФІ з ПВ на дату балансу за методом участі в капіталі.

Приклад 9

ПАТ „Альфа” придбало акції ПрАТ „Рест”. Дані, пов'язані з придбанням, наведені в табл.6.13. Інших змін в капіталі ПрАТ „Рест”, окрім наведених в таблиці, на протязі 2022 р. не було.

Таблиця 6.13

Інформація про інвестиції підприємства

ДФІзПВ	Придбання акцій станом на 01.11.2022р.			Оголошений чистий прибуток за 2022р., тис. грн.	Оголошені дивіденди за 2022р., тис. грн.
	Кількість, шт.	Собівартість, тис.грн.	Доля акцій в загальній кількості випущених ЗАТ акцій з правом голосу, %		
В акції ПрАТ „Рест”	10	70	45	100	20

Примітка. ПАТ „Альфа” обліковує ДФІ з ПВ в акції ПрАТ „Рест” за методом участі в капіталі, так як має суттєвий вплив на об’єкт інвестування (ПАТ „Альфа” володіє 45% акцій з правом голосу). В бухгалтерському обліку ПАТ „Альфа” потрібно зробити проведення, які б відображали наведене в прикладі 9 (див. табл. 6.14).

Таблиця 6.14

Кореспонденція рахунків при відображенні довгострокових фінансових інвестицій на дату балансу за методом участі в капіталі

№ з/п	Зміст господарських операцій	Бухгалтерський облік		Сума, тис. грн.
		Дт	Кт	
1	Здійснено 01.11.2022р. інвестиції в акції ПАТ "Рест"	141	31	70
2	Визнання своєї частки доходу в прибутках ПрАТ „Рест” (100*45%/100%)	141	721	45
3	Визнання своєї частки дивідендів у загальній сумі дивідендів, оголошених ПрАТ „Рест” (20*45%/100%)	373	141	9
4	Отримано дивіденди	31	373	9
5	Визначено фінансовий результат від інвестиційної діяльності (прибуток)	721	79	45

Таким чином, балансова вартість ДФІзПВ у ПАТ "Альфа" станом на 31.12.2022 р. буде дорівнювати 106 тис. грн. (70+45-9).

Особливість обліку операцій з інвестиціями в іноземній валюті полягає в тому, як для відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності таку операцію потрібно перераховувати в гривні. Загальні правила відображення операцій в іноземній валюті в обліку зазначені в НП(С)БО 21. А саме: операції в іноземній валюті під час первинного визнання відображають у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня дати здійснення операції (дати визнання активів, зобов’язань, власного капіталу, доходів і витрат) (п. 5 НП(С)БО 21).

Тож, коли ми говоримо про первинне визнання господарської операції в іноземній валюті, цю інвалюту для відображення операції в обліку потрібно перерахувати в гривні **за курсом НБУ** на дату здійснення такої операції.

Фінансові інвестиції є немонетарними статтями балансу, тому на дату балансу курсові різниці по цим статтям не перераховують. Проте операції по рекласифікації чи переоцінці фінансових інвестицій є господарськими операціями, тому на дату рекласифікації чи переоцінки обраховується курсова різниця.

Перелік питань для самоконтролю знань:

1. Поняття інвестиційної діяльності підприємства.
2. Сутність фінансових інвестицій.
3. Класифікація фінансових інвестицій відповідно до вимог НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».
4. Характеристика еквівалентів грошових коштів.
5. Характеристика рахунків, призначених для обліку фінансових інвестицій.
6. Регістри синтетичного обліку фінансових інвестицій.
7. Оцінка поточних фінансових інвестицій під час їх придбання.
8. Оцінка поточних фінансових інвестицій на дату балансу.
9. Облік операцій з продажу поточних фінансових інвестицій.
10. Методи оцінки і обліку довгострокових фінансових інвестицій згідно з НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».

Рекомендована література: основна [3, 7, 8, 11, 13-17, 21, 24, 27-30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 7. Бухгалтерський облік власного капіталу на підприємствах з іноземним капіталом

Мета: засвоїти сутність власного капіталу, порядок його формування та відображення в системі бухгалтерського обліку в умовах зовнішньоекономічної діяльності.

План лекційного заняття:

1. Сутність власного капіталу та порядок його формування.
2. Облік надходження іноземних інвестицій у зареєстрований капітал підприємства.
3. Облік та оподаткування розрахунків з іноземними інвесторами.

1. Сутність власного капіталу та порядок його формування.

Незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання кожне підприємство в своєму розпорядженні повинно мати економічні ресурси – тобто капітал для здійснення господарської діяльності. Його динаміка й структура характеризують фінансовий стан підприємства і залежать, перш за все, від виду економічної діяльності та організаційно-правової форми підприємства. В бухгалтерському обліку відносини власності відображає поняття «власний капітал».

Підходи до визначення поняття «власний капітал» в різних нормативно-правових актах наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1.

Визначення поняття «власний капітал» в нормативно-правових актах

Нормативно-правовий документ	Трактування
Концептуальна основа фінансової звітності	Власний капітал – це залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань.
Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) «Про європейські фонди венчурного капіталу»	Власний капітал – це дольова участь в підприємстві, представлена акціями або іншими формами участі в капіталі кваліфікованого портфельного підприємства, випущеними для його інвесторів.
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства.
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства.

Власний капітал є необхідною основою початку діяльності. На момент створення підприємства, стартовий капітал підприємства представляє собою активи, які інвестовані (внесені) учасниками (засновниками) і модель балансу підприємства може бути представлена формулою:

$A = B_k$ (активи рівні сумі власного капіталу).

Здійснюючи діяльність підприємство використовує залучені кошти і формула набуває вигляду $A = B_k + Z$ (активи рівні сумі власного капіталу і зобов'язань, які представляють собою залучений капітал).

Зважаючи на різні організаційно-правові форми підприємств, існують розбіжності у відносинах власності, а також у регулюванні майнових питань, що передбачає особливості та відмінності відображення в бухгалтерському обліку власного капіталу і подання цієї інформації у фінансовій звітності.

Законодавством визначені *організаційні форми товариств*. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

1. Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за

зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

2. Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

3. Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

4. Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

5. Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладками (вкладники).

6. Учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва.

Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

державне підприємство, що діє на основі державної власності;

підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядною радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні

підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

За критерієм наявності в статутному фонді підприємства іноземної інвестиції:

підприємства з іноземною інвестицією;

іноземне підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить 100%.

Законом України «Про режим іноземного інвестування» визначено, що **підприємством з іноземними інвестиціями** є підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 %.

Варто врахувати, що підприємницька структура набуватиме статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дати зарахування засновницької іноземної інвестиції на баланс підприємства-резидента.

Джерелами формування майна підприємства є:

грошові та матеріальні внески засновників;

доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності;

доходи за фінансовими інструментами;

кредити банків та інших кредиторів;

капітальні вкладення і дотації з бюджетів;

майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку;

інші джерела, не заборонені законодавством України.

Статутний капітал акціонерного товариства:

1. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Статутом акціонерного товариства може бути передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Порядок формування та використання такого фонду встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Збільшення статутного капіталу:

1. Статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або додаткової емісії акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

2. Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати емісії всіх попередніх випусків акцій.

3. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій.

4. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства без залучення додаткових внесків здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості акцій.

Акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства у разі наявності викуплених товариством або іншим чином набутих акцій не допускається.

5. Збільшення статутного капіталу товариства для покриття збитків не допускається, крім випадків, встановлених законом.

Статутний капітал акціонерного товариства зменшується в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства.

Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення.

Зменшення акціонерним товариством статутного капіталу нижче встановленого законом розміру має наслідком ліквідацію товариства.

Анулювання акцій

1. Акціонерне товариство в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, має право анулювати викуплені ним акції та зменшити статутний капітал або підвищити номінальну вартість решти акцій, не змінюючи при цьому розмір статутного капіталу.

Резервний капітал формується у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Законами можуть бути додатково передбачені також інші напрями використання резервного капіталу.

Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю:

1. Установчим документом товариства є статут.

2. Перша редакція статуту товариства підписується всіма учасниками товариства.

Справжність підписів учасників засвідчується нотаріально.

Статутний капітал товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю:

1. Розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України.

2. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства.

3. Статутом товариства можуть бути передбачені обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

Вклад учасника товариства:

1. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом.

2. Товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу.

3. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

Внесення вкладу у зв'язку із створенням товариства

1. Кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

2. Вартість вкладу кожного учасника товариства повинна бути не менше номінальної вартості його частки.

Збільшення статутного капіталу товариства:

1. Збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі.

2. Збільшення статутного капіталу товариства, яке володіє часткою у власному статутному капіталі, не допускається.

3. При збільшенні статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів номінальна вартість частки учасника товариства може бути збільшена на суму, що дорівнює або менша за вартість додаткового вкладу такого учасника.

Збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів:

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства.

2. У разі збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку товариства без залучення додаткових вкладів склад учасників товариства та співвідношення розмірів їхніх часток у статутному капіталі не змінюються.

Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів:

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників.

2. Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів.

3. У рішенні загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу.

4. Додаткові вклади можуть вноситися у негрошовій формі. У такому разі рішенням загальних зборів учасників визначаються учасники товариства та/або треті особи, які вносять майно, та його грошова оцінка.

5. Додаткові вклади можуть вноситися шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог між товариством та учасником та/або третьою особою.

6. Учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом строку, встановленого рішенням загальних зборів учасників, але не більше ніж протягом одного року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів.

7. Треті особи та учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом шести місяців після спливу строку для внесення додаткових вкладів учасниками, які мають намір реалізувати своє переважне право, якщо рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк.

8. Статутом або одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства, можуть встановлюватися інші строки для внесення додаткових вкладів, може встановлюватися можливість учасників вносити додаткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників чи лише третіх осіб вносити додаткові вклади, а також може бути виключений етап внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право.

9. З учасником товариства та/або третьою особою може бути укладено договір про внесення додаткового вкладу, за яким такий учасник та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад у грошовій чи негрошовій формі, а товариство - збільшити розмір його частки у статутному капіталі чи прийняти до товариства з відповідною часткою у статутному капіталі.

10. Протягом одного місяця з дати спливу строку для внесення додаткових вкладів, встановленого відповідно до цієї статті, загальні збори учасників товариства приймають рішення про:

- 1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами;
- 2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів;
- 3) затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства.

11. Якщо додаткові вклади не внесені учасником товариства та/або третьою особою, з яким (якою) укладено договір про внесення додаткового вкладу, в повному обсязі та своєчасно, такий договір вважається розірваним, якщо рішенням загальних зборів учасників не затверджено розмір частки такого учасника та/або третьої особи виходячи з фактично внесеного ним додаткового вкладу.

Зменшення статутного капіталу товариства:

1. Товариство має право зменшити свій статутний капітал.
2. У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним.

Важливим джерелом формування власного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями є вклади засновників, внесені в обмін на корпоративні права. Такі вклади, з одного боку, надають право засновникам приймати участь в розподілі частини майбутнього прибутку, а з іншого – є джерелом утворення господарських засобів (активів) та виступають фактором підвищення фінансової стійкості й економічної незалежності підприємницьких структур. Статутний капітал відображає сукупність вкладів, внесених засновниками при створенні підприємств з іноземними інвестиціями та є вагомою передумовою забезпечення його наступної діяльності.

Отже, **власний капітал** – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства.

В бухгалтерському обліку складовими власного капіталу є:

1) **статутний капітал** – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства (тобто, зареєстрована вартість простих та привілейованих акцій для акціонерних товариств або сума оголошеного статутного капіталу для інших підприємств). Розмір статутного капіталу обов'язково фіксується в установчих документах.

2) **неоплачений капітал** – сума, яка на дату реєстрації підприємства заявлена, але фактично не внесена засновниками. Невкладені кошти засновників (учасників) зменшують реальний розмір статутного капіталу і в балансі відображаються зі знаком мінус;

3) **пайовий капітал** – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його фінансово-господарської діяльності. Пайовий капітал складається з сум пайових внесків членів споживчого товариства, житлово-будівельних кооперативів, кредитних спілок та інших підприємств, а також паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) в сільському господарстві, одержаних в результаті розподілу на паї колективної власності;

4) **додатковий капітал** – складається із емісійного доходу, тобто доходу одержаного від розміщення акцій власної емісії за цінами, які перевищують номінальну вартість; іншого вкладеного капіталу; дооцінки активів; безоплатного одержання необоротних активів; іншого додаткового капіталу;

5) **вилучений капітал** – вартість акцій власної емісії, які на даний момент не розміщені серед акціонерів. Вилучений капітал не впливає на суму власного капіталу, а лише показує, що цей капітал належить підприємству, але не закріплений за конкретною особою (акціонером). Вилучений капітал повинен бути або перепроданий, або анульований;

6) **резервний капітал** – використовується відповідно до напрямків, передбачених в установчих документах: як правило, у випадках недостачі прибутку за рахунок резервного

капіталу покриваються непередбачені витрати, погашаються борги перед кредиторами при ліквідації товариства, виплачуються дивіденди за привілейованими акціями тощо. В Законі України «Про господарські товариства» передбачено створення в господарському товаристві резервного капіталу у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25% статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5% суми чистого прибутку;

7) **нерозподілені прибутки** – це прибутки, одержані в результаті фінансово-господарської діяльності підприємства, які зменшені на суму прибутків використаних у звітному році, включаючи нарахування податку на прибуток. Нерозподілений прибуток є власністю акціонерів і збільшує суму власного капіталу. Якщо фінансові результати діяльності збиткові, то сума збитку зменшує суму власного капіталу.

2. Облік надходження іноземних інвестицій у зареєстрований капітал підприємства

Засновникам підприємств з іноземними інвестиціями надано можливість здійснювати внески до статутного капіталу як нефінансовими активами, так і грошовими коштами. Нефінансові активи, внесені учасниками дослідиких суб'єктів господарювання у вигляді засновницьких інвестицій, зараховуються на баланс за первісною вартістю, яка дорівнює справедливій вартості з урахуванням додаткових витрат, понесених на отримання таких активів. У відповідності до вимог НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» справедливу вартість визначено як «...суму, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату». Отримавши, від засновників нерезидентів, нефінансові активи як внесок врахунок погашення зобов'язань за вкладками до статутного капіталу, необхідно здійснити об'єктивну оцінку отриманих господарських засобів. На законодавчому рівні визначено, що така оцінка може здійснюватися: або самостійно за погодженням усіх учасників суб'єкта господарювання, або шляхом залучення професійних оцінювачів. Платникам податку на прибуток необхідно враховувати той факт, що первісна вартість об'єктів основних засобів, внесених до статутного капіталу, має відповідати справедливій вартості, погодженій між засновниками, однак не перевищувати звичайну ціну, тобто нижню границю оцінки вартості внесених нефінансових активів. Законом України «Про режим іноземного інвестування» передбачено право на одержання, підприємствами з іноземними інвестиціями, податкових пільг за умови внесення засновницьких інвестицій до статутного капіталу та при державній реєстрації таких інвестицій. Так, у відповідності до норм Митного кодексу України «...товари (крім товарів для реалізації або використання з метою, безпосередньо не пов'язаною з провадженням підприємницької діяльності), що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, звільняються від сплати ввізного мита». Ввізне мито нараховується й сплачується на загальних підставах за умови відчуження зазначених активів у період, що не перевищує обумовлений Митним кодексом термін. Митне оформлення активів, ввезених на митну територію України у вигляді внесків іноземних інвесторів до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, здійснюється в першочерговому порядку. Операції, зумовлені ввезенням основних засобів на митну територію України з метою подальшого внесення їх до статутного капіталу юридичних осіб-резидентів є об'єктом оподаткування податком на додану вартість за основною ставкою. Отже, при ввезенні основних засобів в Україну особи, що здійснили такі операції, зобов'язані сплатити податкові зобов'язання з податку на додану вартість. Разом з тим, у відповідності до вимог Податкового кодексу України «...до податкового кредиту відносяться суми податку, сплачені/нараховані у разі здійснення операцій з придбання необоротних активів (у тому числі у зв'язку з придбанням та/або ввезенням таких активів як внесок до статутного фонду» за умови належного оформлення митних декларацій.

Іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного капіталу підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України.

Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України.

При реінвестиціях прибутку, доходу та інших коштів, одержаних у валюті України внаслідок здійснення іноземних інвестицій, перерахування інвестиційних сум провадиться за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України на дату фактичного здійснення реінвестицій.

Відображення, в системі рахунків бухгалтерського обліку, операцій зумовлених формуванням статутного капіталу розпочинається із дати включення підприємств з іноземними інвестиціями до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Для обліку й узагальнення інформації про стан та рух статутного капіталу підприємств призначений субрахунок 401 «Статутний капітал». За кредитом даного субрахунку відображається збільшення розміру статутного капіталу, а за дебетом – зменшення (вилучення) статутного капіталу. Залишок субрахунку 401 «Статутний капітал» має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах підприємств з іноземними інвестиціями.

Зміни розміру статутного капіталу здійснюються після внесення відповідних змін до установчих документів суб'єктів господарювання, що є підставою для відображення інформації на субрахунку 401 «Статутний капітал».

При формуванні статутного капіталу, відображеного у зареєстрованих установчих документах підприємств з іноземними інвестиціями, необхідно відобразити заборгованість учасників товариства за внесками до статутного капіталу. Для обліку й узагальнення інформації про таку заборгованість призначений рахунок 46 «Неоплачений капітал». За інформацією про розмір статутного капіталу, відображеного у зареєстрованих установчих документах, в бухгалтерському обліку необхідно відобразити:

за кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал» – формування статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями;

за дебетом рахунку 46 «Неоплачений капітал» – утворення зобов'язань засновників (як резидентів, так і нерезидентів) з внесків до статутного капіталу.

Таблиця 7.2.

Відображення в обліку формування статутного капіталу

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Оголошено статутний капітал	46 «Неоплачений капітал»	40 «Зареєстрований (пайовий) капітал»
Відображено внески до статутного капіталу :		
– грошовими коштами	30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»	46 «Неоплачений капітал»
– основним засобами	10 «Основні засоби»	46 «Неоплачений капітал»
– іншими необоротними активами	11 «Необоротні активи»	46 «Неоплачений капітал»
– нематеріальними активами	12 «Нематеріальні активи»	46 «Неоплачений капітал»
– виробничими запасами	20 «Виробничі запаси»	46 «Неоплачений капітал»

Перелік активів, що вносяться засновниками-нерезидентами у вигляді засновницьких інвестицій, має бути зафіксований у протоколі установчих зборів. Відповідно до Господарського кодексу України оцінка іноземних інвестицій, включаючи внески до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями «...здійснюється в іноземній конвертованій валюті та у гривнях, за згодою сторін, на основі цін міжнародних ринків або ринку України. При цьому

перерахунок сум в іноземній валюті у гривні провадиться за курсом, встановленим Національним банком України».

Частки засновників у статутному капіталі підприємств з іноземними інвестиціями, виражені в іноземній валюті, відображаються в обліково-звітній системі суб'єктів господарювання в національній валюті за курсом НБУ на дату підписання установчих документів та в подальшому не підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною валютного курсу. Водночас, визнанні зобов'язання засновників-нерезидентів з внесків до статутного капіталу в іноземній валюті є:

1) монетарною статтею балансу – за умови погашення засновниками-нерезидентами заборгованості грошовими вкладками. Така заборгованість підлягає перерахунку як на дату здійснення господарської операції, так і на дату балансу;

2) немонетарною статтею балансу – за умови погашення іноземними засновниками зобов'язань з внесків до статутного капіталу шляхом внесення нефінансових активів в обмін на корпоративні права. Така заборгованість не підлягає перерахунку.

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для обліку курсових різниць, визнаних під час переоцінювання зобов'язань засновників-нерезидентів з внесків до статутного капіталу призначено рахунок 42 «Додатковий капітал».

Листом Департаменту податкової, митної політики та методології бухгалтерського обліку від 19.11.2013 року № 31-08410-07-16/33606 визначено, «...що курсові різниці за зобов'язаннями засновників з внесків до статутного капіталу обліковуються на субрахунку 425 «Інший додатковий капітал».

При цьому, в системі рахунків бухгалтерського обліку:

1) позитивна курсова різниця (курс НБУ збільшився) відноситься на збільшення залишку іншого додаткового капіталу, а тому відображається:

Дт 46 «Неоплачений капітал»

Кт 425 «Інший додатковий капітал»;

2) негативна курсова різниця (курс НБУ зменшився) зменшує розмір іншого додаткового капіталу, а тому відноситься у:

Дт 425 «Інший додатковий капітал»

Кт 46 «Неоплачений капітал».

У випадку недостатності сформованих джерел для покриття негативної курсової різниці (якщо відсутнє кредитове сальдо за субрахунком 425 «Інший додатковий капітал») – таку курсову різницю слід відображати:

Дт 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»

Кт 46 «Неоплачений капітал»,

а саме:

2.1) у дебет субрахунку 441 «Прибуток нерозподілений» – на зменшення суми нерозподіленого прибутку;

2.2) у дебет субрахунку 442 «Непокриті збитки» – на збільшення суми непокритого збитку.

Таблиця 7.3.

Приклад розрахунку курсових різниць по внесках до статутного капіталу

Зміст операції	Первинні документи	Бухоблік		
		Дт	Кт	Сума
11.10.21 р. Курс НБУ – 28,30 грн. за €1. На дату держреєстрації підприємства відображено розмір СК і заборгованість учасника за внесками до СК (для обліку береться курс НБУ на 07.10.21 р., дату підписання статуту – 28,50 грн. за €1)	Статут, виписка з ЄДР	46	401	€10 000 285 000
Отримано внесок від учасника до дати держреєстрації підприємства (відображений за курсом на дату держреєстрації – на 11.10.21 р.) (€10 000 x 28,30)	Виписка банку	312	46	€10 000 283 000
Відображено курсову різницю за внеском, отриманим від учасника-1 (€10 000 x (28,30 – 28,50))	Бухгалтерська довідка	425	46	2 000

3. Облік та оподаткування розрахунків з іноземними інвесторами

Облік кредиторської заборгованості за розрахунками з учасниками охоплює відображення господарських фактів щодо нарахування і сплати зобов'язань перед учасниками, які виникають внаслідок розподілу прибутку чи виходу зі складу учасників. *Учасниками* є всі особи, які набули право участі у товаристві після його державної реєстрації. В тому числі, статус учасників набувають і особи, які до моменту державної реєстрації товариства були засновниками.

Порядок розподілу прибутку господарського товариства та права його учасників, зокрема, на отримання частини прибутку регулюють Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про акціонерні товариства» тощо. Загальний порядок та напрями використання прибутку прописані також в установчих документах.

Чистий прибуток або його частина, що залишається у розпорядженні товариства, може бути спрямований на виплати учасникам у вигляді дивідендів.

Для цілей оподаткування, *дивіденди* – платіж, що здійснюється юридичною особою, в тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів, на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку.

Рішення про виплату дивідендів приймається на загальних зборах учасників і закріплюється **протоколом**, на підставі якого видається **наказ** по підприємству про нарахування й виплату дивідендів. Таким чином, підставою для відображення в бухгалтерському обліку нарахування і виплати учасникам дивідендів є наказ керівника.

Нарахування дивідендів супроводжується оподаткуванням цих сум, оскільки вони є доходом для учасників. Будь-який резидент, який нараховує дивіденди, є податковим агентом під час нарахування дивідендів.

Дивіденди, нараховані платнику податку за акціями або іншими корпоративними правами, що мають статус привілейованих, або інший статус, що передбачає виплату фіксованого розміру дивідендів чи суми, що перевищує суму виплат, розраховану на будь-яку іншу акцію (корпоративне право), емітовану таким платником податку для цілей оподаткування прирівнюються до виплати заробітної плати з відповідним оподаткуванням.

Емітент корпоративних прав, який приймає рішення про виплату дивідендів учасникам, нараховує та вносить до бюджету авансовий внесок із податку на прибуток.

Застосовують наступні ставки для оподаткування сум нарахованих дивідендів учасникам-фізичним особам, які визначено в Податковому кодексі України (п. 167.5.2 ПКУ; п. 167.5.4; п. 170.5.3):

5 % - нарахованих резидентами - платниками податку на прибуток підприємств (крім доходів у вигляді дивідендів по акціях, інвестиційних сертифікатах, які виплачуються інститутами спільного інвестування);

9 % - нарахованих нерезидентами, інститутами спільного інвестування та суб'єктами господарювання, які не є платниками податку на прибуток;

18 % - застосовують до дивідендів, що нараховані платнику податку за акціями або іншими корпоративними правами, що мають статус привілейованих, або інший статус, що передбачає виплату фіксованого розміру дивідендів чи суми, що перевищує суму виплат, розраховану на будь-яку іншу акцію (корпоративне право).

Товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами. Для цього використовується платіжне доручення або видатковий касовий ордер (форма КО-2) (лише у межах сум, дозволених для готівкових розрахунків).

Аналітичний облік ведеться за кожним засновником та учасником та за видами виплат.

Для синтетичного обліку призначено рахунок 67 "Розрахунки з учасниками", який використовують для узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з розподілом власного капіталу (дивіденди, повернення часток тощо).

За кредитом рахунку 67 "Розрахунки з учасниками" відображається збільшення заборгованості підприємства перед засновниками та учасниками товариства, за дебетом - її зменшення (погашення), в тому числі реінвестування доходів тощо.

Рахунок 67 "Розрахунки з учасниками" має такі субрахунки:

671 "Розрахунки за нарахованими дивідендами" - обліковують дивіденди, нараховані власникам простих та привілейованих акцій (часток у статутному капіталі) за рахунок прибутку або інших, передбачених установчими документами, джерел;

672 "Розрахунки за іншими виплатами" - підприємства ведуть облік інших виплат, нарахованих засновникам та учасникам за користування майном, зокрема земельним і майновим паєм, а також виплат у зв'язку з одержанням належної вибулому учаснику (засновнику) частини активів підприємства.

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку розрахунків з учасниками наведено в таблиці 7.4.

Таблиця 7.4.

Відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з учасниками

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображено розподіл прибутку	441	443
Відображено нарахування дивідендів учаснику-фізичній особі	443	671
Утримано ПДФО	671	641
Утримано військовий збір	671	642
Сплачено до бюджету ПДФО	641	311
Сплачено до бюджету військовий збір	642	311
Сплачено дивіденди учаснику-фізичній особі	671	311
Відображено нарахування дивідендів учаснику-юридичній особі	443	671
Сплачено авансовий внесок із податку на прибуток	641	311
Сплачено дивіденди учаснику-юридичній особі (резиденту)	671	311
Сплачено дивіденди учаснику-юридичній особі (нерезиденту)	671	312

При журнальній формі обліку реєстром синтетичного обліку розрахунків з учасниками є журнал 3 (розділ II).

Узагальнюється заборгованість підприємства його учасникам (засновникам), що пов'язана з розподілом прибутку (дивіденди тощо) і капіталу у розділі III «Поточні зобов'язання і забезпечення» пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма 2) у додатковій статті "Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками". Інформація щодо зазначеної заборгованості включається до підсумку балансу у сумі погашення.

Перелік питань для самоконтролю знань:

1. Міжнародне та національне законодавство, яке регулює порядок здійснення інвестиційної діяльності.
2. Облікове відображення операцій з іноземними інвестиціями.
3. Формування інформації про іноземні інвестиції у звітності підприємства.
4. Перелік об'єктів бухгалтерського обліку в залежності від обраного виду та здійснюваних форм іноземних інвестицій.
5. Види підприємств з іноземними інвестиціями.
6. Форми здійснення іноземних інвестицій.
7. Особливості обліку отримання фінансових інвестицій в іноземній валюті.
8. Особливості обліку повернення іноземних інвестицій.
9. Особливості відображення фінансових інвестицій в обліку на дату балансу.
10. Особливості ввезення майна як внеску до зареєстрованого капіталу з точки зору оподаткування.

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 7, 11-15, 17, 19-21, 24, 27-31], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 8. Бухгалтерський облік довгострокових і поточних зобов'язань в умовах зовнішньоекономічної діяльності

Мета: засвоїти обліковий зміст і класифікацію зобов'язань та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку при здійсненні ЗЕД.

Лекція 8.1. Теоретичні основи обліку зобов'язань

План лекції:

1. Сутність зобов'язань та їх класифікація.
2. Нормативно-правове регулювання обліку зобов'язань в умовах ЗЕД.
3. Визнання зобов'язань та їх оцінка.

1. Сутність зобов'язань та їх класифікація.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності визначає Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» (далі – НП(С)БО 11 «Зобов'язання»).

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» **«зобов'язання»** – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Зобов'язання визнається при відповідності наступним умовам:

- 1) його оцінка може бути достовірно визначена;
- 2) існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення цього зобов'язання.

З метою бухгалтерського обліку зобов'язання відповідно до НП(С)БО 11 «Зобов'язання» поділяються на:

- довгострокові зобов'язання;
- поточні зобов'язання;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів (рис. 8.1).

Рис. 8.1. Структура зобов'язань відповідно до НП(С)БО 11 «Зобов'язання»

I. Довгострокові зобов'язання - всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями. Згідно з НП(С)БО 11 «Зобов'язання», **до довгострокових зобов'язань належать:**

- довгострокові кредити банків;
- інші довгострокові зобов'язання;
- відстрочені податкові зобов'язання;
- довгострокові забезпечення.

Довгострокові зобов'язання відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Теперішня вартість – дисконтована сума *майбутніх платежів* (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Дисконт – це сума перевищення номінальної вартості фінансових інструментів над їх справедливою вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо така вартість нижча, ніж номінальна вартість.

Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання, що регламентується відповідними НП(С)БО і потребує професійного судження. Методика визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості має бути зафіксована в наказі про облікову політику.

II. Поточні зобов'язання - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Поточні зобов'язання включають:

- короткострокові кредити банків;
- поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків; короткострокові векселі видані;
- поточні забезпечення;
- інші поточні зобов'язання.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

III. Непередбачене зобов'язання - це:

1) зобов'язання, що *може виникнути* внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або

2) теперішнє зобов'язання, *що виникає внаслідок минулих подій*, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

Наприклад, до непередбачених зобов'язань відносяться: позов підприємства до арбітражного суду про сплату заборгованості, що виникла в ході господарської діяльності, але ймовірність погашення цього зобов'язання є незначною (суд може відхилити позов або задовольнити його частково). А *оцінку такого зобов'язання* з достатньою достовірністю здійснити неможливо. Тому інформація про наявність непередбачених зобов'язань відображається на позабалансовому субрахунку 042 "Непередбачені зобов'язання" за обліковою оцінкою (в сумі очікуваних збитків).

IV. Доходами майбутніх періодів прийнято вважати ті одержані доходи у звітному періоді, які за змістом підлягають включенню до доходів у майбутніх звітних періодах. Отже, доходи майбутніх періодів є специфічним об'єктом обліку, який викликаний дією принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а саме: принципу нарахування та принципу превалювання сутності над формою.

Так господарська операція, яка призводить до збільшення активів чи зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу, по суті сприяє виникненню доходу і за принципом нарахування повинна відображатись в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в періоді його виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. З іншої сторони, якщо першою подією є саме сплата грошових коштів, а суть господарської операції не впливає на збільшення зобов'язань в поточному періоді, то необхідно керуватись принципом бухгалтерського обліку і фінансової звітності «превалювання сутності над формою», згідно якого господарські факти обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Таким чином, виникає особливий об'єкт бухгалтерського обліку, який є зобов'язанням в періоді збільшення активів, але за суттю відноситься до наступних звітних періодів.

До доходів майбутніх періодів відносяться, зокрема, доходи у вигляді одержаних авансових платежів за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання, виручка від продажу квитків транспортних і театральньо-видовищних підприємств, абонентна плата за користування засобами зв'язку тощо.

Для узагальнення інформації щодо одержаних доходів у звітному періоді, які підлягають включенню до доходів у майбутніх звітних періодах призначено рахунок 69 "Доходи майбутніх періодів". За кредитом рахунку 69 "Доходи майбутніх періодів" відображається сума одержаних доходів майбутніх періодів, за дебетом - їх списання на відповідні рахунки обліку доходів та включення до складу доходів звітного періоду.

Аналітичний облік доходів майбутніх періодів ведеться за їх видами, датами їх утворення і визнання доходами звітного періоду.

2. Нормативно-правове регулювання обліку зобов'язань в умовах ЗЕД.

Одним із поширених видів зобов'язань є банківські кредити. Кредитні операції регулюються Господарським кодексом України (Глава 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності» § 1. Фінанси і банківська діяльність), Цивільним кодексом України (Глава 71 «Позика. Кредит. Банківський вклад» § 2. Кредит), Законом України «Про банки і банківську діяльність» та іншими нормативно-правовими актами.

Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування.

Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 р. №2473-VIII визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. №959-XII запроваджує правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України.

3. Визнання зобов'язань та їх оцінка.

Зобов'язання визнається при відповідності наступним умовам:

- 1) його оцінка може бути достовірно визначена;
- 2) існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення цього зобов'язання.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня, дати здійснення операції.

Довгострокові зобов'язання відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Теперішня вартість – дисконтована сума *майбутніх платежів* (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Дисконт – відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, це сума перевищення номінальної вартості фінансових інструментів над їх справедливою вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо така вартість нижча, ніж номінальна вартість.

Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання, що регламентується відповідними НП(С)БО і потребує професійного судження. Методика визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості має бути зафіксована в наказі про облікову політику.

Різновидом довгострокових зобов'язань є *забезпечення, сума яких визначається за обліковою оцінкою ресурсів* (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу.

Забезпечення довгострокових зобов'язань визнаються у сумі їх теперішньої вартості.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

Непередбачене зобов'язання з достатньою достовірністю оцінити неможливо. Тому інформація про наявність непередбачених зобов'язань відображається за обліковою оцінкою (в сумі очікуваних збитків).

Лекція 8.2. Облік довгострокових і поточних зобов'язань

Мета: засвоїти методику облікового відображення довгострокових і поточних зобов'язань в умовах ЗЕД.

План лекції:

1. Облік довгострокових зобов'язань в умовах ЗЕД.
2. Облік зобов'язань, що виникають за розрахунками з іноземними постачальниками та підрядниками.
2. Облік зобов'язань за розрахунками з бюджетом в умовах ЗЕД.

1. Облік довгострокових зобов'язань в умовах ЗЕД.

Одним із поширених видів зобов'язань є банківські кредити. Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту.

Кредит може надавати банк або інша фінансова установа лише у формі монетарного зобов'язання на платній основі. Платою за використання кредиту є проценти.

Відповідно до Податкового кодексу України, **проценти** – дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна.

Відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18, банкам забороняється:

1) здійснювати реструктуризацію заборгованості за кредитними договорами, укладеними ними з клієнтами-позичальниками (крім банків), *шляхом зміни валюти виконання зобов'язання за банківським кредитом з іноземної валюти на гривні*, крім реструктуризації за договорами про споживчий кредит, наданий в іноземній валюті, що здійснюється згідно з пунктом 7 розділу IV Закону України "Про споживче кредитування";

2) надавати кредити в національній валюті з *метою погашення клієнтом-позичальником банківських кредитів в іноземній валюті* (уключаючи проценти та інші платежі за кредитним договором в іноземній валюті).

У бухгалтерському обліку всі кредити підрозділяються на дві групи, наслідуючи класифікацію зобов'язань за встановленим терміном погашення в цілому:

– короткострокові (зі строком погашення протягом 12 місяців з дати балансу або операційного циклу);

– довгострокові (зі строком погашення більше, ніж 12 місяців із дати балансу).

Бухгалтерський облік отриманих кредитів підприємством передбачає відображення таких *об'єктів обліку*: основної суми кредиту і суми процентів, які нараховуються за користування кредитом. На етапі підготовки до укладення кредитного договору можуть виникнути додаткові разові витрати, наприклад: проведення незалежної експертної оцінки майна, що надається в заставу; страхування заставного майна тощо.

Основна сума кредиту відноситься до фінансових зобов'язань, оскільки є контрактним зобов'язанням передати грошові кошти іншому підприємству. За нормами НП(С)БО13 «Фінансові інструменти» **фінансові зобов'язання спочатку оцінюють** і відображають за їх фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості отриманих активів (суми кредиту). Відтак, на дату отримання кредиту відображає суму отриманих кредитних коштів і в цьому ж розмірі визнає фінансове зобов'язання.

На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові зобов'язання оцінюються за амортизованою собівартістю, крім фінансових зобов'язань, призначених для перепродажу, і зобов'язань за похідними фінансовими інструментами.

Первинними документами для відображення в обліку кредитних операцій є: при отриманні кредиту (надходження коштів на поточний рахунок) - виписка банку; при використанні кредитних коштів – платіжне доручення, виписка банку, видатковий касовий ордер; при погашенні кредиту – платіжне доручення, виписка банку; сплата відсотків за кредитом оформляється бухгалтерською довідкою, платіжним дорученням, а також відображається у виписці банку. Цільове використання кредитних коштів підтверджується первинними документами на оприбуткування ТМЦ та основних засобів, отриманих послуг та робіт (накладна, ТТН, *Акт приймання-передачі наданих послуг*, звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт тощо).

Проценти за кредитом включаються до складу фінансових витрат, що вважаються витратами періоду. У разі безпосереднього позичання коштів з метою створення кваліфікаційного активу суми фінансових витрат підлягають включенню до собівартості кваліфікаційного активу (за вирахуванням доходу від тимчасового фінансового інвестування запозичених коштів).

Аналітичний облік кредитів ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками погашення кредиту (позик).

Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій призначено для обліку, зокрема, довгострокових кредитів рахунок 50 «Довгострокові позики».

На рахунку 50 "Довгострокові позики" ведеться облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням.

За кредитом рахунку 50 "Довгострокові позики" відображаються суми одержаних довгострокових позик а також переведення короткострокових (відстрочених), за дебетом - погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Рахунок 50 "Довгострокові позики" має такі субрахунки:

501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті";

502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті";

503 "Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті";

504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті";

505 "Інші довгострокові позики в національній валюті";

506 "Інші довгострокові позики в іноземній валюті".

На субрахунках 501, 502 відображаються суми довгострокової заборгованості банкам за наданий кредит відповідно в національній та іноземній валюті.

На субрахунках 503, 504 відображаються суми відстроченої заборгованості банкам за кредит, термін погашення якого відстрочено, відповідно в національній та іноземній валюті.

На субрахунках 505, 506 відображаються суми довгострокової заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), відповідно в національній та іноземній валюті. Така довгострокова заборгованість відображається в балансі у складі «Інші довгострокові зобов'язання», що буде розглянуто нижче.

Облік нарахованих відсотків ведеться на субрахунку 684 "Розрахунки за нарахованими відсотками" за:

- використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит;
- використання майна, отриманого в користування (орендні, лізингові операції тощо);
- іншими операціями.

Регістром аналітичного обліку за рахунком 68 «Розрахунки за іншими операціями» є відомість 3.5. Журналу 3, яка відкривається для кожного субрахунку окремо, а синтетичний облік за кредитом рахунка 68 «Розрахунки за іншими операціями» ведеться в розділі I Журналу 3.

Якщо умовами кредитного договору передбачено поетапне повернення основної суми кредиту, внаслідок чого настає строк погашення частини основної суми довгострокового кредиту протягом 12 місяців із дати балансу, то в бухгалтерському обліку її потрібно перевести з довгострокових зобов'язань до поточних.

Для цього Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій призначено рахунок 61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями".

Підставою для відображення в бухгалтерському обліку даної господарської операції є бухгалтерська довідка. При журнальній формі обліку регістром синтетичного обліку є розділ 2 журналу 3.

Рахунок 61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" має такі субрахунки:

611 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті"

612 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті".

Заборгованість за кредитом в іноземній валюті (основною сумою кредиту та процентами, що належать до сплати за ним) належить до монетарних статей в іноземній валюті, оскільки її погашення здійснюватиметься грошовими коштами. На дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції за такою заборгованістю необхідно розраховувати курсові різниці.

Курсові різниці від перерахунку заборгованості за кредитом в іноземній валюті визнаються (на дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції в її межах або за всією статтею відповідно до облікової політики) іншими операційними доходами (витратами) або іншими доходами (витратами) залежно від цільового характеру використання кредиту:

використання кредиту пов'язане з операційною діяльністю - 714 "Дохід від операційної курсової різниці" чи 945 "Витрати від операційної курсової різниці";

використання кредиту пов'язане з інвестиційною діяльністю - 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці" чи 974 "Втрати від неопераційних курсових різниць".

На субрахунку 714 "Дохід від операційної курсової різниці" узагальнюється інформація про доходи від курсових різниць за активами й зобов'язаннями підприємства - пов'язаними з операційною діяльністю підприємства.

На субрахунку 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці" узагальнюється інформація про курсові різниці за активами та зобов'язаннями в іноземній валюті, які пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

На субрахунку 945 "Витрати від операційної курсової різниці" ведеться облік втрат за активами й зобов'язаннями операційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

На субрахунку 974 "Втрати від неопераційних курсових різниць" відображаються втрати за активами й зобов'язаннями неопераційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

Кореспонденція рахунків для відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій з отримання і погашення довгострокових кредитів банку в національній валюті наведена в табл. 8.1.

Таблиця 8.1.

Відображення в бухгалтерському обліку довгострокових кредитів банку

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	Дебет	Кредит	
Отримано довгостроковий кредит банку на 2 роки	311	501/1	1 200 000
В перший рік користування кредитом переведено до складу поточних зобов'язань частину суми довгострокового кредиту (1/2 суми), що підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу	501/1	611	600 000
Частина кредиту (1/2), яка планується до погашення у наступному за звітним році, залишається в обліку як довгострокова, і цю частину позики дисконтуємо — відображаємо за теперішньою вартістю. Для прикладу на дату балансу ставка дисконтування позичальником прийнята на рівні 16 % річних. <i>Примітка:</i> до фінансової звітності потрапить згорнута сума за кредитом субрахунку 501, яка і дорівнюватиме теперішній (дисконтованій) вартості заборгованості.	501/2	733	155555,56*
На дату балансу різницю за дисконтуванням віднесено на витрати (списання суми дисконту)	952	501/2	17094,02**
Нараховано проценти за банківським кредитом за перший рік користування	951	684	120 000
Погашено частину основної суми кредиту (поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями), що підлягає сплаті протягом 12 місяців з дати балансу	611	311	600 000
Погашено суму процентів за перший рік користування кредитом	684	311	120 000

За другий рік користування кредитом переведено до складу поточних зобов'язань решту суми довгострокового кредиту (1/2 суми), що підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу	501/1	611	600000***
Різницю за дисконтуванням віднесено на витрати (списання суми дисконту)	952	501/2	138461,54
Нараховано проценти за банківським кредитом за другий рік користування	951	684	120 000
Погашено залишок основної суми кредиту (поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями)	611	311	600 000
Погашено суму процентів за другий рік користування кредитом	684	311	120 000

Для обліку відстрочених кредитів передбачені окремі субрахунки в розрізі термінів кредитів:

504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті"

604 "Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті"

Прострочені кредити мають статус короткострокових, незалежно від первісних термінів: 606 "Прострочені позики в іноземній валюті"

Операції по рекласифікації кредиту є господарськими операціями, на дату рекласифікації обраховується **курсова різниця**.

Для обліку інших довгострокових позик Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій рекомендовано використовувати субрахунки 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті» та 506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті», на яких відображати суми довгострокової заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків).

У випадку, коли одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, укладається **договір позики**.

Договір позики може бути укладений як з виплатою процентів, так і безпроцентним (допускається укладання лише між фізичними особами на суму, яка не перевищує 50 н.м.д.г. і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін, а позичальникові передаються речі, визначені родовими ознаками).

Визначення позики за Податковим кодексом України дещо відмінне від її характерних ознак за Цивільним кодексом України. Так, відповідно до п. 14.1.267 Податкового кодексу України **позика** - грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики.

У Цивільному кодексі України (Ст. 1046) зазначено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Одним із видів позики є **поворотна фінансова допомога** - сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення.

Облік фінансової допомоги на зворотній основі ведуть на рахунок 55 "Інші довгострокові зобов'язання". Цей рахунок також призначено для узагальнення інформації про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за якими не

є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на решті рахунках класу 5 "Довгострокові зобов'язання". Зокрема, на цьому рахунку відображається відстрочена відповідно до законодавства заборгованість з податків, зборів (обов'язкових платежів) тощо.

За кредитом рахунку 55 "Інші довгострокові зобов'язання" відображається збільшення довгострокових зобов'язань, за дебетом - їх погашення, переведення до короткострокових, списання тощо. Аналітичний облік ведеться за кожним кредитором та видами залучених коштів.

2. Облік зобов'язань, що виникають за розрахунками з іноземними постачальниками та підрядниками.

Облік кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги ведеться на підставі первинних документів, які підтверджують факт придбання товарно-матеріальних цінностей, виконаних підрядних робіт або наданих послуг.

Датою зарахування підприємством активів (товарів) на баланс є дата, на яку до підприємства переходять усі ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на придбані активи (товари).

Документи, що підтверджують вартість імпортного товару:

ЗЕД-контракт (не є первинним документом, а надає підтвердження права володіння, користування та/або розпорядження товарами, умови постачання);

рахунок-фактура (інвойс) або рахунок-проформа (якщо товар не є об'єктом купівлі-продажу);

митна декларація (фактурна вартість товару, податки, митні збори);

транспортні (перевізні) документи: міжнародна товарно-транспортна накладна - CMR, залізнична накладна та інші, в залежності від обраного виду транспорту (якщо витрати на транспортування не включено до вартості товару);

документи, що підтверджують вартість страхування товару (це документи, що надаються, якщо за умовами поставки витрати на страхування не включені у вартість товару, а також документи, що містять відомості про вартість страхування оцінюваних товарів. Такими документами можуть бути: договір на страхування товарів; страховий поліс; рахунок-фактура про надання страхових послуг від виконавця договору (контракту) про страхування);

акт приймання-здачі робіт з навантаження-розвантаження та інших робіт, пов'язаних з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання в запланованих цілях.

Первинні документи можуть бути складені в паперовій або в електронній формі. Якщо господарська операція оформлена електронним документом, то він повинен відповідати вимогам, що пред'являються до таких документів Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Митна декларація – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

Відповідно до частини 1 статті 257 Митного кодексу декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою з зазначенням точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. При застосуванні письмової форми декларування можуть використовуватися як електронні документи, так і документи на паперовому носії.

Перелік відомостей, що підлягають внесенню до митних декларацій, обмежується лише тими відомостями, які є необхідними для цілей справляння митних платежів, формування митної статистики, а також для забезпечення додержання вимог Митного кодексу України та інших законодавчих актів.

Існують такі види митних платежів:

мито;

акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції).

Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси» придбані (отримані) запаси оприбутковуються на баланс за первісною вартістю.

Собівартість імпортованих товарів включає:

суми, що сплачуються постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків - фактурна вартість, зазначена в рахунку-фактурі (інвойсі);

ввізне мито (відповідно до митної декларації);

сплачені непрямі податки, які не відшкодовуються підприємству (ПДВ та акцизний податок (наприклад, якщо імпортер-неплатник ПДВ або імпортер-платник ПДВ, але товар використовується в негосподарської діяльності або неоподатковуваних ПДВ операціях);

транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ): витрати на заготівлю запасів, оплату фрахту за вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання, включаючи витрати зі страхування ризиків транспортування запасів. Сума ТЗВ імпортованих запасів залежить від умов їх постачання за ІНКОТЕРМС;

інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання в запланованих цілях - витрати на оплату послуг митних брокерів, отримання дозвільних документів на ввезення запасів в Україні, переробку запасів до стану, придатного для їх подальшого використання тощо.

Первісна вартість імпортованих товарів зазвичай не дорівнює митній вартості.

Розрахунки з іноземним постачальником може відбуватись на різних умовах. Залежно від умов поставки і порядку здійснення розрахунків, виділяють наступні особливості відображення в бухгалтерському обліку зобов'язань перед іноземним постачальником, наприклад:

1) перша подія – надходження товарів, друга – оплата:

товари оприбутковуються на баланс підприємства за ціною в гривнях, розрахованої виходячи з курсу НБУ який діяв на початок дня їх оприбуткування (п. 5 НП(С)БО 21);

кредиторська заборгованість перед нерезидентом є монетарною статтею балансу, по якій нараховують курсові різниці на дату балансу і на дату її погашення;

2) перша подія – сплата авансу, друга – надходження товарів:

сума передоплати в іноземній валюті перераховується в гривні за курсом НБУ на початок дня його сплати (п. 6 НП(С)БО 21);

дебіторська заборгованість нерезидента – немонетарна стаття балансу (не перераховується ні на дату балансу, ні на дату її погашення (пп. «б» п. 7 НП(С)БО 21);

товари від нерезидента, оприбутковуються на баланс за ціною в гривнях, виходячи з курсу НБУ на початок дня перерахування передоплати;

3) часткова авансова оплата, надходження товарів, кінцевий розрахунок з іноземним постачальником.

Аналітичний облік ведеться окремо за кожним постачальником та підрядником в розрізі кожного документа (рахунку) на сплату. При застосуванні журнальної форми обліку, регістром аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками є відомість 3.3. до журналу 3.

Для узагальнення інформації призначено рахунок 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками", на якому ведеться облік розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконанні роботи і надані послуги.

За кредитом рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" відображається заборгованість за одержані від постачальників та підрядників товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги, за дебетом - її погашення, списання тощо.

Рахунок 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" має такі субрахунки:

631 "Розрахунки з вітчизняними постачальниками";

632 "Розрахунки з іноземними постачальниками";

633 "Розрахунки з учасниками ПФГ".

На субрахунку 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками" ведеться облік розрахунків з іноземними постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги.

Приклад 8.1. Підприємство на загальній системі оподаткування, платник ПДВ придбаває у нерезидента товар вартістю 40 000 євро на умовах часткової передоплати –30 %, доплата після постачання. Митна вартість товару 41 000 євро. Кореспонденція рахунків для відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з іноземним постачальником за товари, наведена в табл. 8.2.

Таблиця 8.2.

Відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з іноземними постачальниками за товари

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		
	Дебет	Кредит	
11.10.N р. Перераховано постачальнику передоплату в розмірі 30 % вартості товару (курс НБУ – 32 грн за €1)	371	312	<u>€2 000,00</u> 384 000,00
Передплата брокеру за послуги по розмитненню товару	377	311	2 700,00
Перераховано кошти для сплати митних платежів	377	311	257 207,30
18.10.N р. Оприбутковано товар за курсом НБУ – 32,50 грн за €1 (€12 000 x 32 + €28 000 x 32,50)	281	362	<u>€40 000,00</u> 1 294 000,00
Закрито розрахунки за передоплатою постачальнику (взаємозалік заборгованостей)	632	371	<u>€2 000,00</u> 384 000,00
Відображено ввізне мито (включено до первісної вартості придбаних товарів) ((€41 000 x 32,50) x 2,5 %)	281	377	33 312,50
Відображено податковий кредит із ПДВ ((€41 000 x 32,50 + 33312,50) x 20 %)	641	377	273 162,50
Отримано акт наданих послуг від митного брокера (включено вартість послуг до первісної вартості придбаних товарів)	281	631	2 700,00
Закрито розрахунки за передоплатою митному брокеру	631	377	2 700,00
25.10.N р. Перераховано постачальнику доплату за товар (за курсом НБУ – 32,80 грн за €1)	632	312	<u>€28 000,00</u> 918 400,00
Відображено курсову різницю від перерахування заборгованості в інвалюті перед постачальником [€28 000 x (32,80 – 32,50)]	945	632	8 400,00

2. Облік зобов'язань за розрахунками з бюджетом в умовах ЗЕД.

Облік кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом – стосується нарахування і сплати до бюджету податків, зборів та інших платежів, що встановлені законодавством.

Порядок справляння податків та зборів в Україні регулюється Податковим кодексом України (далі – ПКУ). Виняток становить мито – порядок його сплати визначається Митним кодексом (далі – МК).

Щоб правильно відобразити в бухгалтерському обліку нараховані податки, необхідно

визначити, що є базою оподаткування згідно з нормами Податкового кодексу України, а також правильно оформити первинні документи, що підтверджують базу оподаткування.

Об'єктом оподаткування податком на додану вартість, зокрема, є постачання товарів і послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, а також ввезення товарів на митну територію України, вивезення товарів за межі митної території України тощо.

Базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість товарів, але не нижче їх митної вартості з урахуванням ввізного мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів (п.190.1 ПКУ). База оподаткування визначається шляхом перерахунку іноземної валюти в гривні за курсом, установленим НБУ на 0 годин дня подання митної декларації, а у разі якщо МД не подається, - дня визначення податкових зобов'язань (п. 391.1, 190.1 ПКУ).

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України є дата подання митної декларації для митного оформлення (п. 187.8 ПКУ).

Під час ввезення товарів на митну територію України суми податку підлягають сплаті до державного бюджету платниками податку до/або на день подання МД безпосередньо на єдиний казначейський рахунок, крім операцій, за якими надається звільнення (умовне звільнення) від оподаткування (п. 206.1 ПКУ).

При оподаткованому ПДВ ввезенні товару сума податку сплачується на митниці без використання електронного ПДВ - рахунку, проте сума ПДВ, сплачена на митниці (з урахуванням листків коригування і додаткових МД), збільшує ліміт реєстрації за рахунок показника «загальна сума податку, сплаченого платником при ввезенні товарів на митну територію України», крім сум податку, сплаченого (нарахованого) відповідно до підпункту 191.1.2 пункту 191.1 статті 191 ПКУ оператором поштового зв'язку, експрес-перевізником.

На дату сплати податкових зобов'язань платник ПДВ має право віднести суми ПДВ, сплачені при митному оформленні товару, до складу податкового кредиту (п. 198.2 ПКУ).

У разі ввезення товарів на митну територію України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається митна декларація, що підтверджує сплату податкового зобов'язання в періоді оформлення відповідної МД (п. 198.6, 201.12 ПКУ).

Попередня (авансова) оплата вартості товарів, що ввозяться на митну територію України, не змінює значення сум податку, які відносяться до податкового кредиту або податкових зобов'язань платника податку (п. 187.11 ПКУ).

Для **операцій з постачання послуг нерезидентом** на митній території України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається податкова накладна, складена платником за такими операціями та зареєстрована в Єдиному реєстрі податкових накладних, податкові зобов'язання за якою включені до податкової декларації відповідного звітного періоду.

Усі податкові накладні підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, та за формою, чинною на день такої реєстрації.

Для відображення господарських операцій з ПДВ в бухгалтерському обліку підприємство використовує субрахунки – 641, 643, 644 та 315:

- на субрахунку **641** «Розрахунки за податками» ведеться облік податків, які нараховуються та сплачуються відповідно до чинного законодавства (зокрема, ПДВ);
- на субрахунку **643** «Податкові зобов'язання» ведеться облік суми ПДВ, визначеної, виходячи із сум одержаних авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню (виконанню);
- на субрахунку **644** «Податковий кредит» ведеться облік суми ПДВ, на яку підприємство набуло право зменшити податкове зобов'язання;

- субрахунок **315** «Спеціальні рахунки в національній валюті» призначений для обліку коштів на рахунку у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, відкритому платнику податку в Казначействі, а також на інших спеціальних рахунках, відкритих у банку та/або органі Казначейства відповідно до законодавства, тощо.

Крім того, рекомендовано вводити додаткові аналітичні рахунки (рахунки другого, третього порядків) до синтетичних рахунків самостійно, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності. Основні проводки з відображення ПДВ на рахунках бухгалтерського обліку наведено в табл. 8.3.

Таблиця 8.3.

**Відображення в бухгалтерському обліку
розрахунків з бюджетом з ПДВ**

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
<i>Придбання товарно-матеріальних цінностей</i>		
<i>Перша подія — оплата ТМЦ</i>		
Перераховано аванс продавцеві	371	301, 311
Отримано зареєстровану податкову накладну*	641	644
Отримано товарно-матеріальні цінності	20, 22, 28,	631
Відображено ПДВ при отриманні товарів	644	631
Зроблено залік заборгованостей	631	371
<i>Перша подія — отримання ТМЦ</i>		
Отримано товарно-матеріальні цінності	20, 22, 28,	631
Відображено право на податковий кредит (до отримання податкової накладної, зареєстрованої в реєстрі)	644	631
Отримано зареєстровану податкову накладну	641	644
Перераховано оплату поставальникові	631	311
<i>Продаж товарно-матеріальних цінностей</i>		
<i>Перша подія – отримано аванс від покупця</i>		
Отримано передоплату від покупця	311	681
Нараховано податкові зобов'язання за ПДВ	643	641
Відображено дохід від реалізації (відвантажено ТМЦ)	361	70
Відображено податкові зобов'язання за ПДВ	70	643
<i>Перша подія — відвантаження</i>		
Відображено дохід від реалізації (відвантажено ТМЦ)	361	70
Відображено податкові зобов'язання за ПДВ	70	641
Перераховано грошові кошти на ПДВ-рахунок	315	311
Списано задекларовані податкові зобов'язання за ПДВ з ПДВ-рахунку в системі	641	315
Отримано податкове повідомлення-рішення і нараховано штраф за несвоєчасну реєстрацію податкової накладної	948	645
Сплачено штраф	645	311

Аналітичний облік ПДВ ведеться в Єдиному реєстрі податкових накладних, відомості 3.6. Реєстром синтетичного обліку є журнал 3.

Перелік питань для самоконтролю знань:

1. Сутність і класифікація зобов'язань.
2. Облік зобов'язань за товарними операціями.
3. Облік зобов'язань за виконані роботи, надані послуги.
4. Облік виникнення та погашення зобов'язань перед бюджетом при здійсненні ЗЕД.
5. Види кредитних угод.
6. Особливості обліку кредитних операцій в іноземній валюті в бухгалтерському обліку.
7. Особливості обліку забезпечення зобов'язань у зовнішньоекономічній діяльності.
8. Умови отримання кредиту.
9. Порядок отримання банківського кредиту в іноземній валюті.
10. Облік кредитних операцій при здійсненні ЗЕД.

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 17, 26, 28-31], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 9. Бухгалтерський облік експортних операцій

Мета: засвоїти обліковий зміст експортних операцій та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Поняття, умови, документальне оформлення експортних операцій
2. Бухгалтерський облік експортних операцій
3. Особливості оподаткування експортних операцій.

1. Поняття, умови, документальне оформлення експортних операцій.

Експорт - це продаж продукції (робіт, послуг) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивозом або без вивозу цих товарів за митну територію України, включаючи реекспорт.

Поняття "експорт", наведене в Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність", відрізняється від поняття "експорт" для цілей оподаткування. У цілях оподаткування під експортом розуміються виключно операції з продажу товарів, вивезених за межу України, з метою їх споживання за її межами. Тобто в податковому обліку при віднесенні операції до експортної вирішальне значення має наявність факту вивезення товарів, підтвердженого вантажною митною декларацією. Таким чином, в цілях податкового обліку продаж товарів нерезидентам на митній території України не розцінюється з погляду податкового обліку як експортна операція.

Юридична особа може здійснювати експорт товарів у разі дотримання наступних умов:

- здійснення експортних операцій повинно бути передбачено статутними документами;
- контракт на експорт повинен відповідати всім вимогам, встановленим Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів;
- при визначенні предмета експорту повинні бути враховані такі обмеження, як квотування і ліцензування експорту, визначені законодавством України.

Основою обліку експортних операцій є договір постачання.

Залежно від предмета експорту митним органам надаються наступні документи:

- митна декларація, що підтверджує факт перетину митної території і надалі підтверджує право на застосування нульової ставки за податком на додану вартість;
- товарної супровідні документи - транспортні накладні;
- рахунки-фактури, інвойси;
- дозволи, сертифікати в залежності від виду експортованого товару (фітосанітарний сертифікат, ветеринарний сертифікат, дозвіл Міністерства культури та інші);
- платіжні документи на переказ сум митних платежів та інших податків.

Граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, встановлені НБУ, до 5 квітня 2022 року становили 365 календарних днів. У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, з 5 квітня 2022 року, становлять 180 календарних днів (Постанова Правління Національного Банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18).

Початком відліку законодавчо встановленого терміну розрахунків в іноземній валюті при здійсненні резидентами України експортних операцій вважаються:

при експорті товарів — наступний календарний день після дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується;

робіт (послуг) — наступний календарний день після дати підписання акту або іншого документа, що засвідчує виконання робіт (надання послуг), експорт прав інтелектуальної власності;

Порушення вказаних термінів спричиняє стягнення пені за кожен день прострочення у розмірі 0,3% від суми неoderжаної виручки.

2. Бухгалтерський облік експортних операцій.

Основними завданнями обліку експортних операцій є:

формування достовірної інформації про реалізацію експортованих товарів;

своєчасне виявлення і правильне визначення експортних операцій;

формування достовірної інформації про стан розрахунків з іноземними покупцями і посередниками;

формування достовірної інформації про курсові різниці.

У бухгалтерському обліку при визнанні доходів слід керуватися п. 5 НП(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів", згідно з яким операції в іноземній валюті під час первинного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції - дату визнання доходів.

Доходи в бухобліку визнаються під час збільшення активу або зменшення зобов'язань, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що дохід може бути достовірно оцінений (п. 5 НП(С)БО 15).

Дохід від реалізації продукції (товарів) визнають при дотриманні всіх наступних умов:

1. Покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товари);

2. Підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами);

3. Сума доходу може бути достовірно визначена;

4. Існує впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені (п. 8 НП(С)БО 15).

Договором можуть бути встановлені інші умови переходу права власності, наприклад, в момент оплати товару або настання інших обставин (ст. 697 ЦКУ). Тому важливо прописувати в ЗЕД-контракті момент переходу права власності на товар з урахуванням моменту передачі ризиків за застосовуваними Правилами ІНКОТЕРМС.

Документи, що підтверджують дату виникнення доходу:

накладна;

транспортні (перевізні) документи в залежності від виду транспорту (CMR, авіа накладна, коносамент та ін.);

інший первинний документ.

Дата визнання доходу в бухобліку може не збігатися з датою, зазначеної в митній декларації.

Порядок визначення розміру доходу при експорті товарів.

Перша подія-відвантаження товарів на експорт:

• Дохід (виручка) від реалізації товарів визнається на дату переходу права власності на товар від продавця до покупця за курсом НБУ на початок дня здійснення операції (п. 8 НП(С)БО 15, п. 5 НП(С)БО 21).

• Заборгованість нерезидента - монетарна стаття балансу і по ній розраховуються курсові різниці (п.7, 8 НП(С)БО 21).

Перша подія-отримання передоплати від нерезидента:

- Дохід (виручка) від реалізації товарів визнається на дату переходу права власності на товар від продавця до покупця за курсом НБУ на початок дня отримання передоплати (п.6 НП(С)БО 21).

- Дата отримання передоплати - дата надходження валюти на розподільчий рахунок (субрахунок 316 «Спеціальні рахунки в іновалюті»).

- Заборгованість нерезидента - немонетарна стаття балансу і по ній не розраховуються курсові різниці (п.7 НП (С)БО 21).

Надходження декількох попередніх оплат:

- Дохід визначається із застосуванням валютного курсу, який діяв на дату отримання кожного з авансів.

- Заборгованість перед нерезидентом є немонетарною, курсові різниці по ній не розраховуються (п. 7 НП(С)БО 21).

Відвантаження товару на умовах часткової передоплати:

- Дохід визначають за курсом НБУ на дату отримання передоплати (п. 5 НП(С)БО 21).

- У неоплаченої частини суму, що включається до доходів, розраховують за курсом НБУ на дату визнання доходу (п. 5 НП(С)БО 21).

Після переходу права власності від продавця до покупця в бухгалтерському обліку дохід від реалізації відображається по дебету рахунку 362 "Розрахунки з іноземними покупцями" і кредиту рахунку 70 "Доходи від реалізації".

Витрати по експортних операціях списуються у звичайному порядку - по дебету рахунку 90 "Собівартість реалізації" і кредиту рахунку 28 "Товари" або рахунку 26 "Готова продукція".

Розглянемо приклад відображення операцій з експорту продукції в бухгалтерському обліку.

Приклад 9.1. Підприємство відвантажило продукцію вартістю 1 000 дол. на експорт, курс НБУ на момент відвантаження склав 27,3 грн. за долар. Собівартість продукції - 12000 грн. На кінець кварталу курс НБУ склав 27,4 грн. за долар. Продукція сплачена в наступному кварталі, при цьому курс НБУ дорівнював 27,45 грн. за долар. На митниці було сплачено мито-5%.

Відобразимо ці операції в бухгалтерському й податковому обліку (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Відображені операції із експорту

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	Відвантаження продукції (1000 x 27,3=13300,0)	362	701	27300,0
2	Списана собівартість продукції	901	26	12000,0
3	Нараховане мито (1000 x 27,3 x 5% =665,0)	93	377	1365,0
4	Сплачено мито	377	311	1365,0
5	Відображена курсова різниця на дату балансу (1000 x 27,4 – 1000 x 27,3 = 100,0)	362	714	100,0
6	Оплата продукції покупцем (1000 x 27,45= 27450,0)	312	362	27450,0
7	Відображена курсова різниця на дату погашення заборгованості(1000 x 27,45 – 1000 x 27,4 = 50,0)	362	714	50,0

При відображенні експортних операцій з отриманням авансу дохід перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату отримання авансу (п.6 П(С)БО 21). Це означає, що доходи визнаються на дату відвантаження товарів, що експортуються, але при цьому визначаються за курсом НБУ, встановленим на дату авансу. У випадку, якщо сума авансу є частковою і вартість реалізованих на

експорт товарів перевищує суму авансу, обсяг такого перевищення визначається із застосуванням валютного курсу на дату визнання доходу.

Розглянемо приклад відображення операцій за експортом продукції на умовах передплати в бухгалтерському обліку.

Приклад 9.2. Підприємство одержало від покупця аванс — 1 000 дол. у розмірі вартості поставки товару. На момент отримання грошових коштів курс НБУ складав 27,15 грн за 1 долар. На кінець кварталу курс НБУ досяг 27,2 грн за 1 долар. На момент відвантаження товарів, яке відбулося в наступному кварталі, курс НБУ був 27,10 грн за долар. На митниці було сплачено мито - 4%, відобразити операції в бухгалтерському обліку (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Відображені операції із експорту

1	Отримання авансу (1000 x 27,15= 27150,0)	312	681	27150,0
2	Відвантаження продукції (1000 x 27,10 = 27100,0)	362	701	27100,0
3	Нараховано мито (1000 x 27,1 x 4% = 1084,0)	93	377	1084,0
4	Сплачено мито	377	311	1084,0
5	Здійснення заліку заборгованості	681	362	27150,0

Таким чином, у даному випадку, незважаючи на зміну курсу на кінець кварталу і на момент відвантаження продукції, курсові різниці не розраховуються, а дохід від продажу продукції визначається за курсом НБУ на дату авансу. Але податки – мито – сплачується за курсом на дату експортування.

Підставою для обліку експортних товарів і їх руху є оформлені відповідним чином товаросупровідні, транспортні, експедиторські, страхові, складські, розрахункові, митні, претензійно-арбітражні й банківські документи. Підтвердженням завершення експортної операції є печатка митниці країни- одержувача на товаросупровідних документах і довідки банку про надходження грошових коштів на рахунок підприємства.

Реалізація експортної продукції відображається за контрактною вартістю відповідно до базисних умов постачання згідно з правилами ІНКОТЕРМС. Крім вартості товару, додатковими елементами контрактної вартості експортної продукції є митний збір і мито, транспортні витрати.

Для узагальнення інформації про розрахунки з іноземними покупцями та іншими дебіторами використовується Журнал № 3 і відомості аналітичного обліку за відповідними рахунками, які ведуться паралельно в національній і іноземній валютах.

3.Особливості оподаткування експортних операцій.

Оподаткування податком на прибуток

Оподаткування експортних операцій податком на прибуток регулюється Податковим Кодексом – ст.153 п.153.1.1.

Згідно до вказаних норм доходу, отримані/нараховані платником податку в іноземній валюті у зв'язку з продажем товарів, виконанням робіт, наданням послуг, у частині їхньої вартості, що не була сплачена в попередніх звітних податкових періодах, перераховуються в національну валюту за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, що діяв на дату визнання таких доходів згідно з цим розділом, а в частині раніше отриманої оплати за курсом, що діяв на дату її отримання.

Таким чином, в податковому обліку підприємства для відображення доходів використовується курс НБУ на дату першої із подій – отриманню валютної виручки у вигляді авансу або відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг). При цьому дата визнання доходів – дата відвантаження товарів.

У декларації про прибуток підприємства вказана сума доходу відображається у складі сукупних доходів від продажу.

Розглянемо приклад відображення експортних операцій.

Приклад 9.3. Підприємство відвантажило продукцію вартістю 2000 дол. На експорт, курс НБУ на момент відвантаження склав 27,1 грн. за долар. На митниці було оплачено мито 5%. Продукція була сплачена покупцем частково в поточному кварталі в розмірі 1500 дол., частково в наступному кварталі в розмірі 500 дол. Курс НБУ на момент оплати 1500 дол. - 27,2 грн., курс НБУ на кінець кварталу - 27,15 грн., курс НБУ на дату оплати 500 дол. 27,13 грн. Відобразимо ці операції в бухгалтерському й податковому обліку (табл. 5.3).

Таблиця 9.3

Відображені операції із експорту

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція		Сума, грн.	Доходи	Витрати
		Дебет	Кредит			
1	Відвантаження продукції (2000 x 27,1=54200,0)	362	701	54200	54200	-
2	Нараховано мито (2000 x 27,1 x 5% = 2710,0)	93	377	2710	-	2710
3	Сплачено мито	377	311	2710	-	-
4	Часткова оплата продукції (1500 x 27,2 =40800,0)	312	362	40800	-	-
5	Відображена курсова різниця на дату часткової оплати (1500 x 27,2 - 1500 x 27,1 = 150,0)	362	714	150	-	-
6	Відображена курсова різниця на дату балансу (500 x 27,15 - 500 x 27,1 = 25,0)	362	714	25,0	-	-
7	Остаточна оплата продукції (500 x 27,13 = 13565,0)	312	362	13565,0	-	-
8	Відображена курсова різниця на дату остаточної оплати (500 x 27,13 - 500 x 27,15 = 10,0)	945	362	10,0	-	-

Оподаткування податком на додану вартість

Базою оподаткування податком на додану вартість при експорті товарів (робіт, послуг) є договірна ціна. Але при цьому згідно до ст.195 Податкового Кодексу операції з вивозу товарів за межі митної території України є об'єктом обкладення податком на додану вартість за ставкою 0% . Нульова ставка податку на додану вартість застосовується тільки при умовах фактичного вивозу товарів за межі митної території України.

Товари вважаються вивезеними за межі митної території України у випадку, якщо їх вивіз засвідчений належним чином оформленою вантажною митною декларацією.

Отримання передоплати від нерезидента не є підставою для відображення податкових зобов'язань з ПДВ резидентом (п. 187.11 ПКУ).

Дата нарахування податкових зобов'язань за нульовою ставкою – це дата оформлення митної декларації (дата підтвердження фактичного вивезення товарів за межі України не впливає на дату нарахування ПДВ за ставкою 0 %).

Мито

Під час експорту товарів з підприємств - експортерів стягуються мито. Платником мита є особа, яка вивозить товари з митної території України у порядку та на умовах, встановлених Митним Кодексом.

Перелік питань для самоконтролю:

1.Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку експортних операцій. Вимоги, що висуваються до здійснення експортних операцій.

2. Вимоги, що висуваються до поміщення товарів у митний режим експорту.
3. Терміни проведення розрахунків за експортними операціями. Штрафні санкції за порушення термінів розрахунків.
4. Контроль банку за експортними операціями.
5. Особливості документального забезпечення митного оформлення експорту. Декларування експортних операцій.
6. Визначення митної вартості в залежності від умов поставки експортних товарів. Перелік супутніх послуг, які прямо пов'язані з експортом товарів.
7. Підходи до оподаткування ПДВ в залежності від змісту експортної операції.
8. Способи платежу податків, зборів і обов'язкових платежів. Бухгалтерський облік митних платежів.
9. Відвантаження товарів іноземному покупцю за правилом першої події. Визнання та визначення суми доходу за експортними операціями.
10. Облік операцій, якщо першою подією є одержання авансу в іноземній валюті; якщо першою подією є відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг).

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 9-15, 18, 24, 25, 28-30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 10. Бухгалтерський облік імпортованих операцій

Мета: засвоїти обліковий зміст імпортованих операцій та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Сутність імпортованих операцій і задачі їх обліку. Загальні засади здійснення імпортованих операцій.
2. Особливості обліку імпорту товарів, робіт і послуг.
3. Бухгалтерський облік імпортованих операцій за умови наступної оплати та за умови передоплати.
4. Особливості нарахування і відображення ПДВ, митних платежів і інших зборів при імпортованих операціях.

1. Сутність імпортованих операцій і задачі їх обліку. Загальні засади здійснення імпортованих операцій.

Значна частка вітчизняних підприємств проводить імпортовані операції - комерційну діяльність, пов'язану із закупівлею і ввезенням до України іноземних товарно-матеріальних цінностей для їх подальшої реалізації на внутрішньому ринку або використання у виробничо-господарській діяльності. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» містить наступне визначення імпорту:

Імпорт (імпорт товарів) – купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Основним документом при переміщенні матеріальних цінностей через митний кордон є митна декларація.

Митна декларація – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

Електронна митна декларація є первинним документом, який фіксує господарську операцію з взяття підприємством **зобов'язання у сумі нарахованих митних платежів** за умови наявності обов'язкових реквізитів»

Законодавством України передбачено два варіанти декларування товарів:

- декларування власником товарів;
- декларування іншою особою, яка діє на підставі договору з власником товарів (митним брокером або декларантом)

Митна декларація заповнюється на кожен товарну партію. За товарну партію береться певна кількість однорідного товару, відправлена по одному контракту в одному напрямі, оформлена одним транспортним документом і одним рахунком-фактурою. За наявності в партії декількох найменувань використовуються додаткові листи.

Обов'язковими документами при імпорті також є:

- ЗЕД-контракт;
- документи імпортованої фірми-постачальника;
- транспортно-експедиційні документи на навантажувально-розвантажувальних роботи і транспортні послуги;
- документи на послуги із зберігання товару;
- розрахункові документи на сплату мита, зборів та інших податків;
- сертифікати походження – документи, необхідні для підтвердження країни-виробника товару. Сертифікат описує товар. Він може бути випущений і підписаний Торгівельною палатою або завіреним консульством країни- імпортера.

Придбані (отримані) запаси оприбутковуються на баланс за первісною вартістю (п. 8 НП(С)БО 9). **Первісна вартість імпортованих товарів зазвичай не дорівнює митній вартості.**

Собівартість (первісна вартість) імпортованих товарів включає в себе (п. 9 НП(С)БО 9):

- суми, що сплачуються постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків - фактурна вартість, зазначена в рахунку-фактурі (інвойсі);

- ввізне мито (графа 47 «Нарахування платежів» митної декларації (МД));

- сплачені непрямі податки, які не відшкодовуються підприємству (графа 47 МД - ПДВ та акцизний податок (наприклад, якщо імпортер-неплатник ПДВ або імпортер-платник ПДВ, але товар використовується в негосподарській діяльності або неоподатковуваних ПДВ операціях);

транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ): витрати на заготівлю запасів, оплату фрахту за вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання, включаючи витрати зі страхування ризиків транспортування запасів. Сума ТЗВ імпортованих запасів залежить від умов їх постачання за ІНКОТЕРМС;

- інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання в запланованих цілях - витрати на оплату послуг митних брокерів, отримання дозвільних документів на ввезення запасів в Україну, переробку запасів до стану, придатного для їх подальшого використання тощо.

При здійсненні розрахунків із зовнішньоекономічних операцій слід враховувати вимоги, встановлені законодавством, щодо термінів проведення таких розрахунків. Порушення вказаної законодавчої норми спричиняє стягнення пені за кожен день прострочення у розмірі 0,3% від митної вартості товарів та продукції, яка не отримана у вказаний строк.

2. Особливості обліку імпорту товарів, робіт і послуг.

Основними завданнями бухгалтерського обліку імпортованих операцій є:

- перевірка правильності документального оформлення товарних і розрахункових операцій;
- дотримання вимог валютного і митного законодавства;
- формування достовірної інформації про рух імпортованих товарів;
- формування достовірної інформації про курсові різниці.

Облік імпортованих товарів має ряд особливостей, до яких належить:

- обов'язкове декларування імпортованих операцій при перетині митної території України;
- формування первісної вартості імпортованих товарів;
- організація аналітичного обліку за найменуваннями, кількістю товарів, облікових партіях;
- розрахунок вартості імпортованих товарів залежить від курсу НБУ та від послідовності

розрахунків за імпортовані товари:

- у випадку, якщо перша подія є отримання товарів, їх вартість відображається в обліку за курсом НБУ на дату отримання товарів (курс вантажної митної декларації);

- у випадку, якщо першою подією є перерахування авансу, вартість імпортованих товарів буде визначатися за курсом НБУ на дату авансу.

Для розрахунків з іноземними постачальниками за придбані товари використовується рахунок 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками", облік на якому ведеться як в національній, так і в іноземній валюті.

У разі виникнення заборгованості за імпортовані товари виникає необхідність розрахунку курсової різниці на дату балансу та на дату погашення заборгованості за товар.

Особливу увагу при відображенні операцій в іноземній валюті слід приділяти авансам в іноземній валюті. Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, при включенні у вартість придбаних активів перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату виплати авансу. Тобто вартість одержаних в рахунок погашення передоплати активів визначається шляхом перерахунку вартості фактично одержаних товарів за курсом НБУ на дату здійснення передплати. Така вартість є історичною собівартістю одержаних немонетарних активів.

3. Бухгалтерський облік імпортованих операцій за умови наступної оплати та за умови

передоплати.

Перша подія - аванс нерезиденту:

- Сума передоплати в іновалюті перераховується в гривні за курсом НБУ на початок дня його сплати (п. 6 НП(С)БО 21).
- Дебіторська заборгованість нерезидента – немонетарна стаття балансу (не перераховується ні на дату балансу, ні на дату її погашення (пп. «б» п. 7 НП(С)БО 21).
- Товари від нерезидента, оприбутковуються на баланс за ціною в гривнях, виходячи з курсу НБУ на початок дня перерахування передоплати.

Перша подія - надходження товару від нерезидента:

- товари оприбутковуються на баланс підприємства за ціною в гривнях, розрахованої виходячи з курсу НБУ, який діяв на початок дня їх оприбуткування (п. 5 НП(С)БО 21).
- Кредиторська заборгованість перед нерезидентом є монетарною статтею балансу, по якій нараховують курсові різниці на дату балансу і на дату її погашення (п. 5, пп. «а» п. 7, п. 8 НП(С)БО 21).

Розглянемо приклад відображення операцій з придбання імпортованих товарів.

Приклад 10.1. Підприємство імпортувало товар вартістю 1000 дол. На митниці були сплачені: ПДВ-20%; мито -2%. На момент оформлення вантажної митної декларації курс НБУ склав 27,3 грн за долар. На кінець кварталу курс НБУ склав 27,4 грн за долар. Товар сплачений в наступному кварталі, при цьому курс НБУ дорівнював 27,35 грн за долар. Відобразимо події в бухгалтерському обліку (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Відображення операцій із придбання товарів

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Отримання товару (1000 x 27,3 = 27300,0)	28	632	27300
2	Сплата мита (1000 x 27,3 x 2% = 546,0)	377	311	546
4	Включення мита у вартість товарів	28	377	546
5	Сплата ПДВ ((1000 x 27,3 + 546) x 20% = 2713,2)	377	311	5569,2
6	Включення суми ПДВ до податкового кредиту	641	377	5569,2
7	Відображення курсової різниці на дату балансу (1000 x 27,4 – 1000 x 27,3 = 100,0)	945	632	100
8	Оплата продукції (1000 x 27,35 = 27350,0)	632	312	27350
9	Відображення курсової різниці на дату оплати (1000 x 27,35 - 1000 x 27,4 = 50,0)	632	714	50

У наведеному прикладі курсові різниці розраховують у наступних випадках:

- на дату балансу, оскільки впродовж звітної частини року товар не був сплачений. У цьому разі відбувається збільшення курсу, тобто борг перед постачальником зростає і відображаються витрати від курсової різниці;
- на дату здійснення розрахунків. У цьому разі відбувається зменшення курсу, тобто борг перед постачальником зменшується і відображаються доходи від курсової різниці.

Розглянемо приклад відображення операцій з придбання імпортованих товарів на умовах передплати.

Приклад 10. 2. Підприємство перераховує постачальнику матеріалів аванс в сумі 2000 дол. США за курсом НБУ — 27,3 грн. за долар, матеріали одержані на суму 3000 дол. за курсом НБУ 27,40 грн. за долар. Остаточна оплата матеріалів відбулася в наступному кварталі. Курс НБУ на кінець кварталу склав 27,35 грн. за долар., курс НБУ на момент оплати – 27,2 грн. за долар. На митниці були сплачені: ПДВ – 20%; мито – 3%.

Відобразимо ці події в бухгалтерському обліку (табл. 10.2).

У наведеному прикладі частина вартості імпортованих матеріалів, що сплачена авансом, перераховується у гривні за курсом НБУ на дату авансу, а частина – за курсом НБУ на дату отримання імпортованих матеріалів, тобто вартість імпортованих матеріалів розраховується за двома курсами.

Таблиця 10.2

Відображення операцій із придбання товарів на умовах авансу

№ п/	Найменування операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.	Доход	Витрати
		Дебет	кредит			
1	Перерахування авансу (2000 x 27,3 = 26600,0)	371	312	2000\$	-	-
				54600,0		
2	Отримання матеріалів (2000* 27,3+1000 x 27,4 = 54800,0)	20	632	82000	-	54800*
3	Сплата мита (3000 x27,4x 3% = 2466,0)	377	311	2466,0	-	-
4	Сплата ПДВ (3000 x27,4+2466,0 x20% =16440)	377	311	16440	-	-
5	Включення мита у вартість матеріалів	20	377	2466,0	-	2466
6	Включення суми ПДВ на підставі ВМД до податкового кредиту	641	377	16440	-	-
7	Залік перерахованого раніше авансу	632	371	54600	-	-
8	Відображення курсової різниці на дату балансу (1000 x 27,35- 1000 x 27,4 =50,0)	632	714	50,0	50,0	-
9	Перерахування остаточної оплати постачальнику (1000 x 27,2 =27200,0)	632	312	1000,0\$	-	-
				27200,0		
10	Відображення курсової різниці на дату проведення розрахунків (1000 x27,2- 1000 x27,35 = 150,0)	632	714	150,0	150,0	-

У даному разі курсові різниці розраховуються:

- на дату балансу, оскільки впродовж звітного кварталу частина товару не була оплачена. У цьому разі відбувається зменшення курсу, тобто борг перед постачальником зменшується і відображаються доходи від курсової різниці;

- на дату здійснення розрахунків. У цьому разі відбувається зменшення курсу, тобто борг перед постачальником зменшується і також відображаються доходи від курсової різниці.

У випадку, якщо частина вартості одержаних немонетарних активів перевищує розмір передплати, то таку частину треба перераховувати в гривні за курсом на дату отримання товарів. Тобто вартість товарів буде визначатися за двома курсами - курсом НБУ на дату авансу і курсом НБУ на дату отримання товарів.

4. Особливості нарахування і відображення ПДВ, митних платежів і інших зборів при імпорتنних операціях.

Ключовим моментом процедури митного оформлення товарів, що імпортуються, та їх подальшого оподаткування, є встановлення митної вартості товару.

Митна вартість товару - це вартість товару, визначена в національній валюті шляхом перерахунку суми контракту в іноземній валюті за курсом НБУ на дату імпорту.

У разі неможливості визначення митної вартості товарів на основі поданих документів і невідповідності поданої інформації митна вартість визначається на підставі цін на ідентичні товари, що діють в країнах- експортерах. При визначенні митної вартості в розрахунок береться вартість товарів з урахуванням витрат на транспортування до митної межі України.

При переміщенні товарів через митну межу України сплачуються митні платежі, які включають:

- мито;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок.

Мито - це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом.

Об'єктами оподаткування митом є товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами.

Митний тариф України – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України.

Тобто розмір мита для різних груп товарів різний - він залежить від того, до якої групи відноситься такий товар.

Акцизний податок справляється тільки в тому разі, якщо імпортовані товари відносяться до групи підакцизних товарів.

До підакцизних товарів належать:

- спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;
- нафтопродукти, скраплений газ;
- автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли.

Базою оподаткування акцизним податком є вартість товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари (продукцію), які він імпортує, без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку.

Сума акцизного податку встановлюється у процентах до митної вартості і обчислюється за формулою:

$$C_a = C_m (H) \times A, \quad (10.1)$$

де C_a – сума акцизного податку;

C_m – митна вартість;

H – кількість товару;

A – ставка акцизного податку.

У разі обчислення податку із застосуванням специфічних ставок з вироблених на митній території України або ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) базою оподаткування є їх величина, визначена в одиницях виміру ваги, об'єму, кількості товару (продукції), об'єму циліндрів двигуна автомобіля або в інших натуральних показниках.

Податок на додану вартість. Товари, що ввозяться на територію України, підлягають обкладенню податком на додану вартість (ПДВ).

Об'єктом оподаткування податком на додану вартість є операції з ввезення (пересилання) товарів на митну територію України, зокрема операції з ввезення за об'єктів за договорами оренди (лізингу), застави і іпотеки.

Базою оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, є договірна

(контрактна) вартість, але не нижче митної вартості цих товарів, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів. При визначенні бази оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, перерахунок іноземної валюти у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України до цієї іноземної валюти, встановленим НБУ, що діє на день подання митної декларації для митного оформлення.

Підставою для сплати податку на додану вартість є митна декларація. Для послуг, які постачаються нерезидентами на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких послуг з урахуванням податків та зборів, за винятком податку на додану вартість, що включаються до ціни постачання відповідно до законодавства.

Визначена вартість перераховується в національну валюту за валютним (обмінним) курсом Національного банку України на дату виникнення податкових зобов'язань. У разі отримання послуг від нерезидентів без їх оплати база оподаткування визначається, виходячи із звичайних цін на такі послуги без урахування податку. Податок на додану вартість розраховують за формулою:

$$\text{ПДВ} = (\text{См} + \text{Са} + \text{Т}) \times 20\% / 100\% \quad (10.2)$$

де ПДВ – сума податку на додану вартість;

Т – мито.

ПДВ, сплачений під час імпортування, включається до складу податкового кредиту.

Датою виникнення права на віднесення сум податку до податкового кредиту є дата сплати податку за податковими зобов'язаннями, а для операцій з постачання послуг нерезидентом на митній території України - дата сплати (нарахування) податку за податковими зобов'язаннями, що були включені отримувачем таких послуг до податкової декларації попереднього періоду.

Оподаткування податком на прибуток. Порядок оподаткування операцій в іноземній валюті проводиться відповідно до п.153.1 ст.153 Податкового кодексу.

Вказаними нормами встановлено два основних правила, які можуть бути застосовні під час відображення імпорتنих операцій:

1) Витрати, здійснені (нараховані) платником податку в іноземній валюті у зв'язку з придбанням у звітному податковому періоді товарів, робіт, послуг, включаються до витрат такого звітного податкового періоду шляхом перерахування в національну валюту тієї частини їх вартості, що не була раніше оплачена, за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, що діяв на дату здійснення операції з такого придбання, а в частині раніше проведеної оплати - за таким курсом, що діяв на дату здійснення оплати.

2) Визначення курсових різниць від перерахунку операцій, виражених в іноземній валюті, заборгованості та іноземної валюти здійснюється відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Тобто правила, встановлені щодо відображення курсових різниць у П(С)БО 21, застосовуються для відображення доходів та витрат в податковому обліку.

3) Під час придбання товарів витрати не відображаються до моменту їх реалізації (тобто до моменту визнання доходів від їх реалізації) (п.138,4 Податкового Кодексу).

Перелік питань для самоконтролю:

1. Загальна характеристика документального оформлення операцій по імпорту товарів, сировини та інших матеріальних цінностей.
2. Митне оформлення імпорتنих товарів, митні платежі.
3. Особливості нарахування акцизного збору і податку на додану вартість на імпорتنі товари.
4. Синтетичний і аналітичний облік імпорتنих товарів, сировини, матеріалів та іншого майна.
5. Загальна характеристика документального оформлення операцій по імпорту товарів, сировини і інших матеріальних цінностей.
6. Які суми платежів включаються при визначенні ПДВ на матеріальні цінності чи послуги при імпортних операціях?
7. Контрактна вартість матеріальних цінностей, мито, митний збір.
8. Митна вартість матеріальних цінностей, мито, митний збір, страхування вантажів.

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 9-15, 18, 24, 25, 28-30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 11. Бухгалтерський облік бартерних операцій в умовах зовнішньоекономічної діяльності

Мета: засвоїти обліковий зміст бартерних операцій та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Поняття бартерних операцій, особливості оформлення.
2. Особливості оподаткування бартерних операцій.
3. Бухгалтерський облік бартерних операцій.

1. Поняття бартерних операцій, особливості оформлення

Міжнародний бартер - це операція, що включає експорт і імпорт товарів без грошової оплати і участі банків у розрахунках.

При укладенні бартерного договору слід чітко визначити номенклатуру зустрічних поставок, а також збалансувати за вартістю експортну і імпортну частини угоди.

Визначення сторін у бартерному контракті відрізняється тим, що кожна з них є одночасно і продавцем, і покупцем. Тому в контракті вказується тільки назва фірми.

Право на проведення товарообмінних (бартерних) операцій у сфері ЗЕД мають всі суб'єкти ЗЕД.

Договір бартеру в ЗЕД повинен складатися в простій письмовій формі.

Відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону про бартер у ЗЕД з метою збільшення надходжень в Україну валютних коштів, стабілізації грошової національної одиниці та оздоровлення фінансово-банківської системи України КМУ може встановлювати перелік товарів (робіт, послуг), ЗЕД-бартер за участю яких заборонений.

Відповідно до ст. 16 Закону про ЗЕД ліцензування бартерних операцій здійснюється в тому випадку, якщо предметом цих операцій є товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню. При цьому відносно кожного виду товарів може встановлюватися лише один вид ліцензії.

Підприємства, які здійснили експорт або імпорт робіт, послуг за бартерним договором, зобов'язані протягом п'яти робочих днів з дня підписання акта або іншого документа повідомити про факт здійснення експорту товарів (робіт, послуг):

- органи державної митної служби України (якщо імпортується або експортується за даним договором товари);

- органи державної податкової служби України (якщо імпортується або експортується за даним договором роботи чи послуги).

Неподання або несвоєчасне подання такої інформації тягне за собою нарахування пені в розмірі одного відсотка вартості експортованих товарів (робіт, послуг) за кожний день прострочення. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати вартості експортованих товарів (робіт, послуг).

Органи державної митної служби України здійснюють контроль за надходженням товарів за імпортом згідно з бартерним договором та інформують органи державної податкової служби про порушення строків надходження товарів.

Згідно ч. 1 ст. 2 Закону про бартер у ЗЕД товари, імпортовані за бартерним договором, підлягають ввезенню на митну територію України у строки, визначені договором, але не пізніше 365 календарних днів з дати митного оформлення (дати оформлення експортної митної декларації) товарів, що фактично експортовані за бартерним договором, а в разі експорту за бартерним договором робіт, послуг - з дати підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг.

Порушення суб'єктом ЗЕД 180-денного строку ввезення товарів (виконання робіт, надання послуг), що імпортується за бартерним договором, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3 % вартості неоподаткованих товарів (робіт, послуг), що імпортується за бартерним договором. При цьому загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати розміру заборгованості (ч. 1 ст. 3 Закону про бартер у ЗЕД).

Якщо заборгованість за бартерним договором виникла через обставини непереборної сили

або форс -мажору , строки, передбачені ч. 1 ст. 2 Закону про бартер у ЗЕД , призупиняються , і пеня за їх порушення не стягується.

2. Особливості оподаткування бартерних операцій

Податок на прибуток. Для суб'єктів ЗЕД - резидентів будь-яку бартерну ЗЕД- операцію можна умовно розділити на дві складові (експорт та імпорт) , кожна з яких матиме свої податкові наслідки. Тому порядок визначення ЗЕД- бартерних доходів і витрат розглянемо окремо в розрізі експортної та імпортної її частини.

Імпортна частина бартерної операції:

При ввезенні імпортних товарів за бартерним договором слід враховувати , що в момент їх оприбуткування витрати в податковому обліку не відображаються. У той же час при придбанні імпортних товарів відбувається формування їх собівартості (собівартість придбаних та реалізованих товарів в термінах ПКУ), яка в подальшому, при продажу таких товарів, буде врахована в складі «податкових» витрат.

Вартість робіт, послуг, отриманих від нерезидента за бартерним ЗЕД- договором, включається до складу витрат у періоді їх отримання, а якщо такі роботи, послуги використовуються при виробництві продукції - у періоді реалізації такої продукції.

Перерахунок собівартості придбаних товарів, а також суми витрат на придбання робіт (послуг) повинен здійснюватися залежно від того , яка з подій відбулася першою :

- За курсом НБУ , що діяв на дату здійснення операції придбання , якщо першою подією за договором ЗЕД- бартеру було отримання імпортних товарів (робіт, послуг);
- За курсом НБУ на дату визнання доходу від експортної операції , якщо першою подією за договором ЗЕД- бартеру було відвантаження товарів (надання результатів робіт , послуг) нерезиденту.

З першою ситуацією все більш-менш зрозуміло - підприємство отримує імпортні товари (роботи, послуги) і за курсом на дату їх оприбуткування (отримання) визначає суму витрат, понесених у зв'язку з їх придбанням.

Відповідно до п. 153.10 ПКУ доходи і витрати від проведення товарообмінних (бартерних) операцій визначаються відповідно до договірної ціни такої операції, але не нижче (вище) звичайних цін.

Звичайна ціна на продукцію – це ціна реалізації товарів (робіт, послуг) продавцем, включаючи суму нарахованих (сплачених) відсотків, вартість іноземної валюти, яка може бути одержана у разі їх продажу особам, не зв'язаним з продавцем за звичайних умов ведення господарської діяльності. Тобто звичайна ціна - це ціна, яка склалася на певний момент на конкретний вид товарів (робіт, послуг) виходячи з ринкової кон'юнктури.

Експортна частина бартерної операції

Сума доходу від здійснення бартерної ЗЕД-операції, виражена в іноземній валюті, перераховується у національну валюту України залежно від того, яка з подій було першим:

- За курсом НБУ, що діяв на дату продажу товарів (робіт, послуг) нерезиденту , якщо першою подією було відвантаження товарів нерезиденту (виконання робіт, надання послуг);
- За курсом НБУ, що діяв на дату здійснення операції придбання імпортних товарів (робіт, послуг) , якщо першою подією було отримання товарів (робіт , послуг) .

При визначенні бартерного доходу слід пам'ятати про необхідність застосування в цьому випадку звичайних цін. Адже згідно зі згаданим вище п.153.10 ПКУ доходи від проведення товарообмінних (бартерних) операцій визначаються відповідно до договірної ціни такої операції , але не нижче (вище) звичайних цін.

У періоді визнання доходів від реалізації товарів (робіт, послуг) за бартерним ЗЕД- договором підприємство має право збільшити витрати, пов'язані з такою реалізацією, на підставі п. 138.4 ПКУ. При цьому собівартість придбаних та реалізованих товарів формується відповідно до п. 138.6 ПКУ , а собівартість виготовлених та реалізованих товарів (виконаних робіт , наданих послуг) розраховується згідно з вимогами п. 138.8 ПКУ.

Податок на додану вартість

Податкові наслідки бартерної операції у сфері ЗЕД в ПДВ- обліку платників податків - резидентів також розглянемо в розрізі імпоротної і експортної частини такої операції.

Імпортна частина бартерної операції. Ввезення товарів на митну територію України згідно до п.п. «В» п. 185.1 ПКУ є об'єктом оподаткування ПДВ за ставкою 20 %. Причому зверніть увагу: сплачувати ПДВ при ввезенні товарів повинні і особи, не зареєстровані платниками ПДВ (звичайно ж, тільки в разі ввезення товарів в обсягах, що підлягають оподаткуванню). Ця вимога прямо передбачено п.ПКУ.

Водночас із загального правила є й винятки. Так , податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються при ввезенні звільнених від оподаткування товарів , які згідно п. 197.4 НКУ також є пільговими. Крім того, ряд ПДВ- пільг при імпорті встановлює підрозд. 2 розд. ХХ «Перехідні положення» ПКУ.

Для нарахування ввізного ПДВ базу оподаткування в іноземній валюті перераховують у гривні за офіційним курсом НБУ на дату подання митної декларації для митного оформлення, а при нарахуванні податкових зобов'язань митним органом у разі, якщо митну декларацію не подавав - за офіційним курсом НБУ на день визначення податкових зобов'язань (абзац другий п. 190.1 ПКУ).

Крім необхідності нарахування податкових зобов'язань з ПДВ, імпорт товарів тягне за собою виникнення у підприємства - імпортера права на податковий кредит з ПДВ (п.п. «а» п. 198.1 ПКУ). При цьому, відбиваючи податковий кредит, потрібно враховувати наступні нюанси:

- право на податковий кредит виникає на дату сплати ввізного ПДВ при імпорті (п. 198.2 ПКУ);
- документом, що засвідчує право на податковий кредит, є митна декларація, оформлена відповідно до вимог законодавства та підтверджує сплату податку (п. 201.12 ПКУ).

Експортна частина бартерної операції. Вивезення товарів за межі митної території України є об'єктом оподаткування ПДВ на підставі п.п. «Г» п. 185.1 ПКУ. При цьому ставка оподаткування при експорті становить 0 % бази оподаткування (п.п. 195.1.1 ПКУ).

Податкові зобов'язання з ПДВ у експортера виникають на дату оформлення митної декларації, яка підтверджує факт перетину митного кордону України , оформленої відповідно до вимог митного законодавства (п.п. «б » п. 187.1 ПКУ).

База оподаткування при експорті товарів визначається за загальними правилами, встановленими п. 188.1 ПКУ, тобто виходячи з договірної (контрактної) вартості товарів, але не нижче звичайних цін, з урахуванням загальнодержавних податків і зборів. При цьому перерахунок такої вартості в національну валюту здійснюється за курсом НБУ на дату оформлення митної декларації.

3. Бухгалтерський облік бартерних операцій

Особливості бухгалтерського обліку бартерних операцій полягають в наступному:

1. Бартерна заборгованість відноситься до немонетарних статей, оскільки за бартерними контрактами очікується надходження (переказ) не грошей, а товарів (робіт, послуг). Отже, така заборгованість підпадає під загальні правила обліку немонетарних статей і, згідно з НП(С)БО 21, перерахунку у зв'язку із зміною валютних курсів не підлягає.

2. Доходи, одержані від здійснення бартерних операцій, і вартість товарів (робіт, послуг), одержаних внаслідок здійснення бартерних операцій, визначаються шляхом перерахунку вартості товарів (робіт, послуг), визначеної в іноземній валюті, із застосуванням валютного курсу на дату здійснення першого з подій:

або відвантаження нерезиденту товарів (надання робіт, послуг);

- або отримання від нерезидента товарів (робіт, послуг).

3. Відсутні грошові розрахунки з іноземними партнерами.

4. Кредиторська заборгованість іноземному партнеру за імпортовані товари повинна дорівнювати контрактній вартості відвантаженої на експорт продукції.

5. Вартість одержаної продукції і дохід визначаються, виходячи із справедливої вартості.

Справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснений обмін активу в результаті операції між проінформованими, зацікавленими і незалежними сторонами. Справедлива вартість визначається по кожній партії одержаної продукції.

При бартерному обміні обмін може бути здійснений як подібними (однаковими за призначенням і справедливої вартості), так і неподібними (різними за призначенням і/або справедливої вартості) активами.

При цьому відповідно до НП(С)БО 15 "Дохід" при обміні подібними активами дохід не визнається. Первинна вартість активів, одержаних в обмін на подібний актив, рівна балансовій вартості переданого активу. У разі, якщо балансова вартість переданого активу перевищує його справедливу вартість, то первинною вартістю одержаного активу є справедлива вартість переданого об'єкта з віднесенням різниці до витрат звітного періоду.

При обміні неподібними активами відповідно до НП(С)БО 15 "Дохід" дохід визнається за справедливою вартістю активів, робіт, послуг, одержаних підприємством, зменшеним або збільшеним на суму переданих або одержаних грошових коштів і їх еквівалентів.

Розглянемо приклади відображення зовнішньоекономічних бартерних операцій.

Приклад 1. Підприємство відвантажило в межах бартерного договору продукцію на експорт вартістю 1 000 дол. США, курс НБУ на момент відвантаження складав 27,3 грн. за долар. Згодом підприємство одержало за імпортом товари на суму 1000 дол. США, які були розмитнені при курсі НБУ 27,4 грн. за долар. Митні платежі і мито складають 0,2 і 10% митної вартості товарів. Відобразити ці події в бухгалтерському і податковому обліку (табл. 11.1).

Таблиця 11.1

Відображення бартерних операцій

п/п	Зміст операції	Кореспонденція		Сума, грн.
		дебет	кредит	
1	Відвантаження продукції на експорт (1000 x 27,3=27300)	362	701	27300
2	Сплата митних платежів і мита (27300 x 0,2% + 27300 x 10% = 54,6+2730=2784,6)	377	311	2784,6
3	Нарахування митних платежів і мита	93	377	2784,6
4	Оприбуткування імпортованих товарів (1000 x 27,3=27300,0)	28	632	27300,0
5	Сплата митних платежів і мита (27,4 x 1000 x 0,2% + 27,4 x 1000 x 10% = 54,8+2740=2794,8)	377	311	2794,8,8
6	Включення у вартість товарів митних платежів і мита	28	377	2794,8
7	Сплата імпортного ПДВ (27400+27400 x 10)*20%	377	311	6028,0
8	Включення сплаченого ПДВ до податкового кредиту	641	377	6028
9	Залік взаємних вимог в рамках бартерного договору	632	362	27300

Приклад 2. Підприємство одержало за імпортом в межах бартерного договору товари на суму 1 000 дол. США, курс НБУ складав 27,3 грн. за долар. Потім підприємство відвантажило на експорт товари вартістю 1 000 дол. США при курсі НБУ 27,4 грн. за долар. Митні збори і мито складають 0,2 і 10% митної вартості товарів. Відобразити ці події в бухгалтерському і податковому обліку (табл. 11.2).

Таблиця 11.2

Відображення бартерних операцій, перша подія - імпорт

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	Оприбуткування імпортованих товарів(1000 x 27,3 = 27300,0)	28	632	27300
2	Сплата митних платежів і мита (27300x 0,2% + 27300 x 10%= 2784,6)	377	311	2784,6
3	Включення в первинну вартість товарів митних платежів і мита	28	377	2784,6

4	Сплата імпортного ПДВ $(27300+2730)*20\%$	377	311	6006,0
5	Відвантаження продукції на експорт	362	701	27400,0
6	Сплата митних платежів і мита $(27400 \times 0,2\% + 27400 \times 10\% = 54,8 + 2740 = 2794,8)$	377	311	2794,8
7	Нарахування митних платежів і мита	93	377	2794,8,8
8	Залік взаємних вимог у межах бартерного договору	632	362	27300,0

Перелік питань для самоконтролю:

1. Особливості відображення в обліку експортної частини бартерної операції в зовнішній торгівлі.
2. Особливості відображення в обліку імпортної частини бартерної операції в зовнішній торгівлі.
3. Спеціальні режими при здійсненні бартерних операцій — застава, гарантія та їх відображення в системі бухгалтерського обліку.

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 9-15, 18, 22, 24, 25, 28-30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 12. Бухгалтерський облік операцій з давальницькою сировиною в умовах зовнішньоекономічної діяльності

Мета: засвоїти обліковий зміст операцій з давальницькою сировиною в умовах зовнішньоекономічної діяльності та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Основні поняття операцій з давальницькою сировиною.
2. Документальне оформлення операцій із переробки давальницької сировини.
3. Особливості бухгалтерського обліку операцій із переробки давальницької сировини.

1. Основні поняття операцій з давальницькою сировиною

Давальницька сировина - сировина, матеріали, напівфабрикати, що комплектують вироби, енергоносії, ввезені на територію України іноземним замовником або вивезені за її територію українським замовником для використання у виробництві готової продукції з подальшим поверненням продукції повністю або частково в країну замовника або вивозом у третю країну.

Право власності на імпортовану давальницьку сировину і виготовлену з неї готову продукцію належить іноземному замовнику.

Операція з давальницькою сировиною (операція з переробки) – операція з переробки давальницької сировини, ввезеної на митну територію України (або придбаної іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) з метою отримання готової продукції за відповідну плату. При цьому вартість сировини повинна складати не менше 20% вартості виготовленої продукції.

У операціях з давальницькою сировиною беруть участь наступні суб'єкти:

- **замовник** – суб'єкт господарювання, який надає давальницьку сировину;
- **виконавець** – суб'єкт господарювання, який здійснює переробку давальницької сировини.

При здійсненні операцій з давальницькою сировиною обов'язковим є попереднє здійснення постачання давальницької сировини виконавцю для повернення виготовленої з нього готової продукції замовнику.

Термін здійснення операції з давальницькою сировиною повинен бути не більше 365 календарних днів з моменту оформлення митної декларації на давальницьку сировину.

Законодавством передбачені операції з переробки давальницької сировини в різних митних режимах:

- переробка на митній території України;
- переробка за межами митної території України.
-

2. Документальне оформлення операцій із переробки давальницької сировини

Розміщення товарів у митний режим переробки на митній території допускається з письмового дозволу органу доходів і зборів за заявою власника цих товарів або уповноваженої ним особи.

Разом із заявою власник товарів або уповноважена ним особа подає органу ДФС такі документи:

1) зовнішньоекономічні договори або документи, що їх замінюють, на підставі яких здійснюватиметься переробка товарів, і які повинні містити, зокрема, відомості про обов'язковий обсяг виходу продуктів переробки, конкретний обсяг робіт і строк їх виконання. Якщо зовнішньоекономічний договір або документ, що його замінює, не містить зазначених відомостей, такі відомості подаються окремим документом;

2) технологічні схеми переробки (крім випадків ввезення товарів з метою ремонту, у тому числі модернізації, відновлення та регулювання), в яких повинні бути зазначені відомості про всі етапи переробки та процесу перетворення товарів, поміщених у митний режим переробки на митній території, на продукти переробки, кількісні показники товарів, поміщених у митний режим переробки на митній території, та інших товарів, що витрачаються підприємством на здійснення операцій з переробки, з обґрунтуванням виробничих втрат товарів на кожному етапі, а також

відомості про найменування та кількість відходів переробки;

3) договори на переробку товарів з іншими підприємствами, якщо окремі операції (або повний цикл) з переробки товарів здійснюватимуться такими іншими підприємствами;

4) інші документи за бажанням власника товарів або уповноваженої ним особи - висновки державних органів, експертних установ, організацій, державні стандарти й стандарти підприємства, технічні умови, описи чи креслення зразків, відповідно до яких здійснюватиметься переробка, тощо.

Зовнішньоекономічний контракт на переробку давальницької сировини повинен визначати:

- обов'язки сторін контракту;
- взаємозв'язок між виконавцями і визначення підприємства, яке відвантажуватиме готову продукцію;
- порядок взаємозаліків за проведену операцію і подальші дії виконавця з готовою продукцією;
- залогову вартість давальницької сировини;
- контрактну вартість готової продукції;
- розрахунок виходу готової продукції у результаті переробки давальницької сировини;
- марку і сорт продукції;
- умови повернення готової продукції ;
- наявність технологічної схеми переробки.

3. Особливості бухгалтерського обліку операцій із переробки давальницької сировини

Порядок відображення операцій з давальницькою сировиною у бухгалтерському обліку залежить від того, ким є підприємство – замовником чи виконавцем операцій з переробки давальницької сировини.

Облік у замовника

Право власності на давальницьку сировину, передану в переробку на сторону, належить замовнику, отже така сировина в замовника враховується на балансовому рахунку 20 "Сировина і матеріали".

Факт передачі давальницької сировини виконавцю оформляється записом: дебет 206 "Матеріали, передані в переробку" і кредит 201 "Сировина і матеріали".

Витрати з оплати послуг інших організацій з переробки давальницької сировини в замовника відображаються по дебету рахунку 26 "Готова продукція" і кредиту рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками і підрядниками".

При отриманні готової продукції з давальницької сировини замовник списує вартість давальницької сировини по кредиту рахунку 206 "Матеріали, передані в переробку" в дебет рахунку 26 "Готова продукція".

Облік у виконавця

У виконавця давальницька сировина відображається на за балансовому рахунку 022 "Матеріали, прийняті для переробки" за цінами, вказаними в договорі. Готова продукція, виготовлена з давальницької сировини, також відображається на за балансовому рахунку 023 "Матеріальних цінності на відповідальному зберіганні" підприємства - виробника. Сума витрат з переробки сировини у виконавця відображається на балансовому рахунку 23 "Виробництво" з подальшим списанням на субрахунок 903 "Собівартість наданих послуг" у момент реалізації. Реалізація послуг відображається за дебетом субрахунку 362 "Розрахунки з іноземними покупцями" і кредитом субрахунку 703 "Дохід від реалізації робіт та послуг".

Податковий облік операцій з давальницькою сировиною

Операції з давальницькою сировиною мають особливості залежно від виду операції.

Ввезення на митну територію України давальницької сировини іноземним замовником.

Поміщення товарів у митний режим переробки на митній території здійснюється з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами.

Сплата податку на додану вартість і акцизного податку здійснюється українським

підприємством-виконавцем тільки за ту частину давальницької сировини, яка буде залишатися на території України (буде використана для проведення розрахунків за послуги з її переробки).

За давальницьку сировину, що використовується для виготовлення готової продукції, сплата митних платежів не здійснюється.

- **Вивезення готової продукції за межі України.**

При вивезенні готової продукції з давальницької сировини існують наступні особливості сплати податків:

- застосовується нульова ставка по податку на додану вартість;
- при частковому вивозі готової продукції виникає необхідність в погашенні митних платежів з частини вартості продукції, що залишилася у виконавця.

Розглянемо приклади відображення операцій з давальницькою сировиною.

Приклад 3. Іноземна фірма 20.08 увезла на територію України давальницьку сировину вартістю 20000 дол. для переробки на ТОВ "Грант" з умовою сплати послуг по переробці грошовими коштами в сумі 4000 дол. Витрати за митне оформлення - 2680 грн. Курс НБУ на 20.08-27,5 грн. за дол. Готова продукція була відвантажена замовнику 10.09. Курс НБУ -27,0 грн за дол. Собівартість переробки - 60000 грн. Кошти від замовника надійшли на валютний рахунок ТОВ "Грант" 20.09. Курс НБУ -27,2 грн за дол. Відобразити ці події у бухгалтерському та податковому обліку (табл. 11.3).

Таблиця 11.3

Відображення операцій із давальницькою сировиною

№	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн	Доходи	Витрати
		дебет	кредит			
1	Сплачені витрати за митне оформлення	377	311	2680		
2	Відображена у складі витрат плата за митне оформлення при ввезенні давальницької сировини	949	377	2680		2680
3	Оприбутковано сировину, яка отримана для переробки (20000 x 27,5= 270000)	022		550 000		
4	Відображено контрактну вартість послуг з переробки (4000 x 27,0=108 000)	362	703	108 000	108 000	
5	Списана давальницька сировина		022	550 000		
6	Зарахована собівартість переробки давальницької сировини	903	23	60 000		60 000
7	Сплачена плата за митне оформлення	377	311	2680		
8	Відображена плата за митне оформлення у складі витрат	93	377	2680		2680
9	Отримано грошові кошти від іноземного підприємства (4000 x 27,2= 52800)	312	362	108800		
10	Відображено курсову різницю	362	714	800	800	

- **Вивезення давальницької сировини з України з метою її переробки в готову продукцію**

Підчас вивезення давальницької сировини з території України оформлюється Дозвіл про повернення готової продукції у строк, вказаний в Дозволі, але не пізніше 365 днів.

Контрактна вартість готової продукції, що підлягає ввезенню на митну територію України, має бути не менше суми митної вартості вивезеної давальницької сировини і суми коштів, що сплачені (підлягають сплаті) за переробку (обробку, збагачення чи використання) цієї сировини.

У разі ввезення готової продукції до неї застосовується часткове вивільнення від сплати митних платежів - сплаті підлягає позитивна різниця між сумою митних платежів, нарахованих на вартість готової продукції, і сумою митних платежів, яка б нараховувалася на вартість

давальницької сировини, що була вивезена за межі України для переробки.

Якщо готова продукція не повертається в Україну, то давальницька сировина повинна переоформлюватися у режим експорту і мито, податки і збори справляються в повному обсязі.

Перелік питань для самоконтролю знань:

1. Поняття давальницької сировини та зміст операцій з нею.
2. Види здійснення операцій з давальницькою сировиною.
3. Експорт давальницької сировини.
4. Імпорт давальницької сировини.
5. Реалізація готової продукції у країні переробки.
6. Реалізація готової продукції у третіх країнах.
7. Повернення готової продукції в країну замовника.
8. Спільна реалізація готової продукції.
9. Компенсація витрат за переробку сировини.

Рекомендована література: основна [1, 3, 6, 9-15, 18, 22, 24, 25, 28-30], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 13. Бухгалтерський облік неторговельних операцій в умовах зовнішньоекономічної діяльності

Мета: засвоїти обліковий зміст неторговельних операцій в умовах зовнішньоекономічної діяльності та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку.

План лекції:

1. Суть і види неторговельних операцій.
2. Облік кредитних операцій.
3. Облік кредитних операцій.
4. Облік інвестицій в спільні підприємства.
5. Облік лізингових операцій та офшорний бізнес

1. Суть і види неторговельних операцій.

До поточних неторговельних операцій належать операції, зазначені у підпунктах другому - двадцять першому пункту 4 розділу I Положення про здійснення операцій із валютними цінностями, затв. Постановою Правління Національного банку України 02.01.2019 № 2, а саме:

- платежі у вигляді процентів за кредитами (позиками);
- платежі у вигляді дивідендів за корпоративним правами, процентних доходів за цінними паперами та інших доходів (прибутків) за об'єктами інвестиційної діяльності, що не пов'язані з їх відчуженням, продажем, ліквідацією, зменшенням статутного капіталу;
- платіж у вигляді процентів, нарахованих за коштами на поточних, вкладних (депозитних) рахунках;
- операції з оплати праці, виплати стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної та гуманітарної допомоги, виплат і компенсацій, уключаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної працівникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, пов'язаних із виконанням ними трудових обов'язків, жертвам політичних репресій, жертвам нацистських переслідувань, членам їхніх родин і спадкоємцям, відшкодування за страховими випадками, виплати премій, призів, успадкованих коштів, коштів за договорами дарування;
- виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових органів, а також слідчих та інших правоохоронних органів;
- оплата витрат, пов'язаних зі смертю фізичних осіб за кордоном (транспортні витрати і витрати на поховання);
- операції з оплати платежів, що мають обов'язковий характер, іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (уключаючи сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів) в іноземних державах, витрат іноземних адвокатів у разі порушення судових або кримінальних справ за кордоном;
- оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, уключаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;
- оплата фізичними особами лікування в медичних закладах в іноземній державі, а також оплата транспортування хворих на лікування за кордоном;
- оплата фізичними особами навчання і стажування в навчальних закладах в іноземній державі, витрат пов'язаних із ними;
- оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних держав;
- оплата фізичними особами літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;
- оплата витрат, пов'язаних із відрядженням за кордон;
- платежі, пов'язані з прийняттям спадщини;
- платежі на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій,

представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб-нерезидентів в Україні, які не займаються підприємницькою діяльністю (інші операції, пов'язані з функціонуванням цих установ);

- операції з виплати авторських гонорарів, премій, призів та інших виплат за використання об'єктів права інтелектуальної власності фізичних осіб;
- оплата фізичними особами продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності, що набуваються в нерезидентів за кордоном для власного споживання;
- операції фізичних осіб у разі оформлення виїзду таких осіб за кордон на постійне місце проживання;
- платежі на виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань таких витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних із виконанням ними професійних обов'язків;
- оплата вступних, членських внесків до міжнародних організацій або інших юридичних осіб-нерезидентів.

2. Облік кредитних операцій

Банківський кредит – це кошти, що надаються в позику юридичній або фізичній особі на певний строк і під процент. Крім банківського кредиту, у сфері господарювання можуть використовуватися комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту.

Кредит в іноземній валюті може бути одержаний як від банківської установи, так і від іноземного контрагента.

При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності розрізняють різні види комерційних і банківських кредитів.

1. *Комерційний кредит* - це відповідна кредитна угода між двома підприємствами — продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником) у вигляді відстрочення платежу.

2. *Вексельний кредит* - кредитування експорту (імпорту) під виданий або одержаний вексель.

3. *Кредит по відкритому рахунку* - полягає у продажу товарів у кредит, при цьому у експортера немає гарантій одержання платежу від імпортера. Такі розрахунки застосовуються тоді, коли існують регулярні і стабільні ділові відносини між покупцем і виробником (наприклад, асоційованими членами транснаціональних корпорацій) і немає законодавчих обмежень.

4. *Факторинг* – форма кредитування, при якій розрахунки здійснює посередник (банк), який за певну комісію і банківський процент викупляє платіжні документи за поставлені товари. При викупі посередник оплачує тільки частку вартості постачання.

5. *Форфейтинг* – операція із придбання фінансовим агентом (форфейтором) комерційного зобов'язання покупця - імпортера перед кредитором (продавцем). Операція є специфічною формою кредитування торгових операцій.

6. *Акцептний* – полягає в акцепті банком векселя, який стає гарантією оплати експортеру. Банк акцептує вексель за тієї умови, що до терміну платежу по векселю клієнт внесе в банк суму, необхідну для погашення векселя.

7. *Овердрафт* – форма кредитування експорту, за якою банк списує грошові кошти з рахунку клієнта, що перевищують залишок на рахунку (дебетове сальдо) Овердрафт надають особливо надійним клієнтам.

Умови отримання кредиту

Комерційні банки можуть надавати кредити всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від їх галузевої належності, статусу, форм власності, за наявності в них реальних можливостей та правових форм забезпечення своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків (комісійних) за користування ним. Основними умовами надання кредиту є наступні умови:

Рис.13.1 Основні умови надання кредиту

Ці та інші умови встановлюються кредитним договором.

Суттєвими умовами кредитного договору є:

- мета отримання кредиту;
- вид валюти;
- сума і строк кредиту;
- умови й порядок надання і погашення кредиту;
- види забезпечення зобов'язань позичальника;
- відсоткові ставки;
- порядок плати за кредит;
- обов'язки, права та відповідальність сторін щодо надання та погашення кредиту.

Однією з умов кредитного договору є також нарахування пені за несвоєчасне повернення кредитних коштів або сплата процентів за користування ними. При визначенні розміру пені слід ураховувати, що максимальний розмір пені обмежений подвійною обліковою ставкою НБУ.

орядок отримання банківського кредиту

Для отримання банківського кредиту до банку треба подати:

- клопотання (заявку);
- техніко-економічне обґрунтування кредитного заходу;
- розрахунок економічного ефекту від його реалізації;
- копії документів, що обґрунтовують необхідність отримання кредиту (договори, рахунки-фактури на поставку товарно-матеріальних цінностей чи обладнання, з метою придбання яких береться кредит);
- фінансову звітність у складі Балансу (форма № 1) і Звіту про фінансові результати (форма № 2) за останні два – вісім звітних періодів;
- Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (форма № 1-Б);
- документи, що гарантують повернення кредиту в разі нерентабельності проекту, який кредитується.

Якщо позичальник не відкрив поточний рахунок у банку-кредиторі, то крім перелічених вище документів необхідно також подати:

- засновницькі документи із зазначенням юридичної адреси;
- свідоцтво про державну реєстрацію;
- довідку органів державної статистики з ЄДРПОУ;
- картку зі зразком підпису керівника чи іншої особи, уповноваженої підписувати кредитний договір, і відбитком печатки. Підпис і печатку має бути засвідчено нотаріально чи банком;

- довідку з обслуговуючого банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами.

Цей перелік не є вичерпний. Банк-кредитор може встановити необхідність подання і деяких інших документів. Щоб уникнути кредитного ризику, банк надає кредит за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу

належного позичальника майна, під інші гарантії, прийняті в банківській практиці. З цією метою банк аналізує та вивчає діяльність потенційного позичальника, визначає його кредитоспроможність, прогнозує ризик неповернення кредиту і приймає рішення про надання або відмову в наданні кредиту.

Основними критеріями оцінки кредитоспроможності позичальника можуть бути:

- забезпеченість власними коштами не менше ніж на 50 відсотків усіх його витрат;
- репутація позичальника (кваліфікація, здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);
- оцінка продукції, що випускається, наявність замовлення на її реалізацію, характер послуг, що надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках, попит на продукцію, послуги, обсяги експорту);
- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку позичальника, наявність джерел коштів для капіталовкладень) тощо.

Після підписання кредитного договору банк відкриває позичальнику позичковий рахунок на строк дії такого договору. З цього рахунку грошові кошти перераховуються банком на поточний рахунок позичальника в іноземній валюті, реквізити якого зазначені в кредитному договорі.

3. Облік кредитних операцій

Облік одержаних кредитів ведеться на рахунках:

- 502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті"- відображається кредит банку терміном більше 1 року;
- 504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в інвалюті" – відображається кредит банку за умов пролонгації;
- 506 "Інші довгострокові позики в іноземній валюті"- відображається кредит партнера терміном більше 1 року;
- 602 "Короткострокові кредити банків в іноземній валюті"- відображається кредит банку терміном менше 1 року;
- 604 "Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті"- відображається кредит банку за умови пролонгації.

Сальдо по цих рахунках відображає суму залишку заборгованості по кредитах.

Аналітичний облік ведеться по кожному одержаному кредиту в іноземній валюті.

Перерахунок у гривневий еквівалент здійснюється за курсом НБУ на день здійснення операцій в іноземній валюті.

Для перерахунку кредитних операцій подіями є:

- дата надходження суми кредиту на валютний рахунок;
- дата нарахування відсотків, що підлягають сплаті;
- дата оплати відсотків;
- дата погашення кредиту;
- кінець звітного періоду.

Заборгованість по кредитах відноситься до монетарних статей, отже перерахунок заборгованості в іноземній валюті по кредитах здійснюється на кінець звітного періоду і на дату погашення кредиту.

Курсові різниці за наслідками перерахунку заборгованості по кредитах у бухгалтерському обліку відображаються у складі доходів (витрат) від неопераційної курсової різниці на рахунках:

- 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці";
- 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці".

Відсотки по валютних кредитах відносяться до фінансових витрат і відображаються на рахунках 95 "Фінансові витрати", 85 "Інші витрати".

У податковому обліку заборгованість за кредитом в іноземній валюті, а також

заборгованість по виплаті відсотків, нарахованих за користування кредитом і не погашених в строк, повинна перераховуватися при зміні курсу НБУ. Заборгованість за кредитом в іноземній валюті, а також заборгованість з виплати відсотків треба перераховувати як на кінець звітного періоду, так і у разі погашення частини кредиту або заборгованості по відсотках за користування кредитом з віднесенням результату перерахунку до складу доходів чи витрат. Розглянемо приклад відображення операцій з отримання та погашення кредиту в обліку.

Приклад 1. Підприємство одержало короткостроковий кредит у розмірі 8000 дол. при курсі НБУ 27,2 грн. за долар. На кінець кварталу нараховані відсотки за користування кредитом у розмірі 100 дол. Курс НБУ на кінець кварталу-27,35. У наступному кварталі були сплачені відсотки, курс НБУ- 27,0, та була погашена частина кредиту в розмірі 2000 дол. Курс на момент погашення - 27,3 грн. за долар. Відобразити вказані операції в податковому і бухгалтерському обліку (табл. 13.2).

Таблиця 13.2

Відображення операцій із отримання кредиту

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція		Сума, грн	Доходи	Витрати
		дебет	кредит			
1	Отримання короткострокового кредиту на валютний рахунок підприємства ($8000 \times 27,2 = 105600,0$)	312	602	217 600	–	–
2	Нарахування курсової різниці на кінець кварталу на непогашену частину кредиту ($8000 \times 27,35 - 8000 \times 27,2 = 1200,0$)	974	602	1200	–	1200
3	Нарахування відсотків за користування кредитом ($100 \times 27,35 = 2735,0$)	95	684	2735	–	1335
4	Сплата частини кредиту ($2000 \times 27,3 = 54600,0$)	602	312	54600	–	–
5	Курсова різниця на момент погашення частини кредиту ($2000 \times 27,3 - 2000 \times 27,35 = 100$)	602	744	100	100	–
6	Сплата відсотків за кредитом ($100 \times 27=2700$)	684	312	2700	–	–
7	Курсова різниця на момент сплати відсотків за кредитом ($100 \times 27,0 - 100 \times 27,35 = 35$)	684	744	35,0	5,0	–

4. Облік інвестицій в спільні підприємства

Іноземними інвестиціями визнаються цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іноземними інвесторами в Україні можуть бути:

- юридичні особи, створені згідно із законодавством, відмінним від законодавства України;
- фізичні особи іноземці і особи без громадянства, які не мають постійного місця проживання на території України;
- міжнародні урядові й неурядові організації;
- інші держави;
- інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, визначені законом.

Найбільш поширеними видами іноземних інвестицій є:

- іноземна валюта першої групи Класифікатора;
- валюта України — при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування або в які-небудь інші об'єкти інвестування;
- рухоме і нерухоме майно і пов'язані з ним майнові права;
- цінні папери, а також корпоративні права, виражені в конвертованій валюті;
- грошові вимоги і права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані банками і мають вартість у конвертованій валюті;
- інші права інтелектуальної власності, вартість яких в конвертованій валюті підтверджена

згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговими звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, в тому числі легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау.;

- права на здійснення господарської діяльності, в тому числі права на користування надрами і використання природних ресурсів, надані відповідно до законодавства або договорів.

Оцінка іноземних інвестицій, включаючи внески до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, здійснюється в іноземній конвертованій валюті і в гривнях, за згодою сторін, на підставі цін міжнародних ринків або ринку України. При цьому перерахунок сум в іноземній валюті в гривні здійснюється за курсом, встановленим НБУ.

У бухгалтерському обліку існують наступні особливості обліку отримання інвестицій в іноземній валюті:

- облік статутного капіталу починається з дати державної реєстрації підприємства;
 - статутний фонд підприємства з іноземними інвестиціями формується за курсом, зафіксованим в засновницькому договорі;

- розмір статутного капіталу підлягає оцінці в грошовій одиниці України за курсом НБУ на дату здійснення операцій і не підлягає подальшому перерахунку у зв'язку із зміною курсу іноземних валют;

- датою виникнення заборгованості іноземних інвесторів є дата підписання засновницького договору.

Внески до статутного фонду засновником–нерезидентом можуть здійснюватися шляхом внесення до статутного фонду основних засобів (нематеріальних активів, запасів), а також шляхом перерахування валютних коштів на рахунок підприємства. Особливу увагу при цьому слід приділити перерахунку заборгованості засновників–нерезидентів по внесках до статутного фонду у зв'язку із зміною валютного курсу.

У бухгалтерському обліку заборгованість засновників може мати різний характер:

1) у випадку якщо очікується внесення до статутного фонду основних засобів (нематеріальних активів, запасів), заборгованість засновників відноситься до немонетарної, і отже, перерахунку не підлягає;

2) у випадку, якщо очікується отримання на рахунок підприємства валютних засобів, заборгованість відноситься до монетарних статей і підлягає перерахунку як на дату балансу, так і на дату здійснення розрахунків засновником- нерезидентом. Курсові різниці, які виникають внаслідок перерахунку зобов'язань засновників при формуванні статутного капіталу, відображаються у складі додаткового капіталу(п.8 П(С)БО 21). На субрахунку 423 "Накопичені курсові різниці" узагальнюється інформація про курсові різниці, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу та визнаються в іншому сукупному доході.

Оскільки внесок у статутний капітал пов'язаний з інвестиційною діяльністю, курсова різниця внаслідок перерахунку відображається у складі доходів та витрат від неопераційної курсової різниці таким чином:

- Дебет 46 "Неоплачений капітал" Кредит 423"Накопичені курсові різниці";

- Дебет 423" Накопичені курсові різниці" Кредит 46"Неоплачений капітал".

Приклад 2. Розмір статутного капіталу підприємства визначений у розмірі 10000 дол. (при курсі НБУ 27,4 грн за долар). При цьому внесок до статутного капіталу повинен здійснитися грошовими коштами (курс НБУ в момент фактичного внесення грошових коштів склав 27,2 грн за долар). Відобразити ці операції в бухгалтерському обліку (табл. 13.3).

Таблиця 13.3

Відображення операцій із формування статутного капіталу

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дебет	Кредит	

1	Визначений розмір статутного капіталу згідно із засновницькою угодою (10000 x 27,4 =274000,0)	46	40	274000
2	Перераховані як внесок до статутного капіталу грошові кошти (10000 x 27,2 =272000,0)	312	46	272000
3	Відображена курсова різниця (10000 x 27,2 – 10000 x 27,4 =2000,0)	423	46	2000,0

У податковому обліку заборгованість засновників не відноситься до перерахованої заборгованості, а, отже, не підлягає перерахунку в зв'язку із зміною валютного курсу.

Розглянемо приклад відображення операцій по внесенню іноземним інвестором інвестицій до статутного капіталу.

Приклад 3. 10 жовтня 2018 р. засновники підприємства підписали установчий договір, згідно з яким розмір статутного капіталу підприємства склав 700 000 тис. грн. Внесок українського засновника – 272 500 грн., внесок іноземного засновника - 15 тис. дол. США.

Іноземний засновник 20.10.18 р. вніс верстат, вартість якого оцінена в 5000 дол. США та гривні, а 20.06.19 р. вніс валютні кошти-10 000 дол..

Курси НБУ на дати здійснення операцій: 10.10 – 28,50 грн/ дол. США; 20.10 – 28,60 грн/ дол. США; 20.06.18- 28,0 грн./дол. США. Відобразити ці операції в бухгалтерському обліку (табл. 13.4).

Таблиця 13.4

Відображення операцій із формування статутного капіталу

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція		ума, грн
		дебет	кредит	
1	Визначений розмір статутного капіталу згідно із засновницькою угодою (272 500+ 15000 x28,5)	46	40	700 000
2	Здійснено внески засновників: грошовими коштами в гривні; основними засобами (5000 x 28,6 = 42500,0)	311	46	272500
		15	46	143 000
3	Внесені валютні кошти (10000 x 28=280000)	312	46	280000
4	Відображена курсова різниця (10000 x 28 – 10000 x 28,5 = 5000)	46	423	5000

При інвестуванні коштів в підприємства, розташовані за кордоном (придбання акцій, корпоративних прав та інше), необхідно відобразити в балансі фінансові інвестиції.

Залежно від термінів, протягом яких підприємство має в своєму розпорядженні фінансові інвестиції, вони підрозділяються на:

- довгострокові інвестиції - інвестиції, які має в своєму розпорядженні підприємство протягом періоду, що перевищує один рік, а також інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент, тобто неліквідні активи;

- короткострокові фінансові інвестиції - інвестиції, які має в своєму розпорядженні підприємство протягом періоду, що не перевищує один рік, і які можуть бути згодом вільно реалізовані у будь-який момент.

Фінансові інвестиції в статутний капітал підприємств залежно від ступеня впливу інвестора на об'єкт інвестування підрозділяються на дві групи:

- 1) фінансові інвестиції в асоційовані, дочірні підприємства або спільну діяльність, що враховуються за методом участі в капіталі;
- 2) фінансові інвестиції в підприємства, які не можна віднести до асоційованих, дочірніх або сумісних, що враховуються за собівартістю або справедливою вартістю.

Фінансові інвестиції за своєю природою можуть відноситися як до монетарних, так і до немонетарних статей. Проте для обліку фінансових інвестицій в господарські одиниці за межами України передбачені особливі правила, згідно з якими курсові різниці, що виникають відносно фінансових інвестицій в господарські одиниці за межами України, відображаються у складі іншого додаткового капіталу. Від'ємна сума курсової різниці віднімається від суми іншого додаткового капіталу, залишок приводиться із знаком «-». Тобто при перерахунку фінансових

інвестицій робляться проводки :

- дебет 14 "Фінансові інвестиції" Кредит 423 "Накопичені курсові різниці" ;
- дебет 423 "Накопичені курсові різниці" Кредит 14 "Фінансові інвестиції".

Таким чином, у бухгалтерському обліку при зміні валютного курсу на дату балансу і на дату погашення вартість фінансових інвестицій слід перераховувати.

При ліквідації підприємства-нерезидента або продажі акцій сума, накопичена на рахунку 423 "Накопичені курсові різниці", відноситься відповідно до складу доходів або витрат від неопераційної курсової різниці наступними проводками:

- дебет 423 "Накопичені курсові різниці" кредит 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці";
- д-т 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці" кредит 423 "Накопичені курсові різниці".

У податковому обліку фінансова інвестиція - це господарська операція, що передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. Відповідно до норм п.153 Податкового кодексу перерахунок курсових різниць проводиться відповідно до норм П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

5. Облік лізингових операцій та офшорний бізнес

Серед орендних операцій найбільше поширення в міжнародній торговій практиці одержали лізингові операції. Порядок здійснення лізингових операцій регулюється нормами Закону України "Про фінансовий лізинг".

За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі). Після закінчення терміну дії контракту лізингоодержувач може повернути об'єкт оренди лізингодавцю чи купити його за кінцевою вартістю.

Таким чином, у лізинговій операції приймають участь:

- 1) *орендодавець (лізингодавець)* - лізинговий посередник, фірма, яка спеціалізується на купівлі-продажу і будівництві рухомого й нерухомого майна виробничого характеру;
- 2) *орендар (лізингоодержувач)* - користувач чи споживач об'єкта оренди у вигляді промислового чи торгового підприємства;
- 3) *продавець, постачальник* - фірма виробничого чи торгового профілю по випуску або доставці обладнання згідно до заявки орендаратора.

Згідно до п. 14.1.96 Податкового кодексу лізинг (оренда) вважається фінансовим, якщо лізинговий (орендний) договір містить одну з таких умов:

- об'єкт лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менш як 75 відсотків його первісної вартості, а орендар зобов'язаний придбати об'єкт лізингу у власність протягом строку дії лізингового договору або в момент його закінчення за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі;
- балансова (залишкова) вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більше як 25 відсотків первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору.

Лізинг є міжнародним, коли лізингова компанія і орендар, лізингова компанія і постачальник чи всі три учасники операції знаходяться в різних країнах. Лізингові операції мають як переваги, так і недоліки, що важливо враховувати при їх здійсненні в будь-якій країні, особливо в країнах з перехідною економікою. *Переваги лізингу для лізингоодержувача полягає в наступному:*

- 1) можливість використання нової дорогої техніки, високих технологій без значних одноразових витрат;
- 2) питання фінансування і придбання обладнання вирішується одночасно. Лізинг дозволяє 100%-е кредитування угоди;

3) лізинг дозволяє також спочатку використати машини, а потім купити їх, а обладнання в сезонних галузях орендувати лише на період його фактичної експлуатації;

4) порядок здійснення лізингових платежів більш гнучкий, ніж при кредитних угодах, орендні платежі частіше всього фіксовані, що сприяє стабільності фінансових планів орендаратора.

При підготовці лізингового договору сторони повинні враховувати, що в існуючій практиці нема єдиних типових лізингових договорів.

Однак вони повинні містити в собі такі основні статті:

- назву сторін;
- об'єкт лізингу;
- термін, на який приймається договір;
- доставка і прийом в експлуатацію об'єкта лізингу;
- розмір і порядок виплати лізингових платежів;
- використання обладнання;
- умови повернення об'єкта лізингу;
- умови страхування об'єкта лізингу;
- права й обов'язки сторін;
- порядок вирішення суперечок;
- форс-мажорні обставини;
- додатки.

При визначенні об'єкта лізингового договору вимагається його чіткий опис, точна назва і вказання на приналежність. В договорі повинно бути чітко визначено місцезнаходження об'єкта договору. При переміні місця його знаходження потрібна письмова згода лізингової фірми. В статті про період дії лізингового договору треба вказати термін, на протязі якого договір не можна розірвати. Він, як правило, становить від 40 до 90% терміну користування майном у відповідності до вимог експлуатації.

Лізинговий договір вступає в силу з дати підписання акту прийому обладнання як об'єкта угоди, зданого в експлуатацію, і діє на протязі встановленого в ньому терміну. *Лізингові платежі можуть включати:*

- а) суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- б) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; в) компенсацію відсотків за кредитом;
- г) інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Оподаткування податком на прибуток лізингових операцій Порядок відображення лізингових операцій має наступні особливості (п.153.7 Податкового кодексу):

1) лізингодавець на момент передачі майна у фінансовий лізинг збільшує доходи на вартість об'єкту фінансового лізингу, а в разі передання у фінансовий лізинг майна, що на момент такої передачі перебувало у складі основних фондів лізингодавця, прирівнює до нуля балансову вартість відповідного об'єкта основних засобів. При нарахуванні винагороди лізингодавцю за отримане у лізинг майно він збільшує доходи. Розмір доходів визначається за курсом НБУ на дату першої події - або на дату нарахування, або на дату авансу

2) лізингоодержувач збільшує вартість основних фондів на вартість об'єкта фінансового лізингу (без урахування процентів або комісій, нарахованих або таких, що будуть нараховані на вартість об'єкта фінансового лізингу відповідно до договору) за наслідками податкового періоду, в якому відбувається таке передання.

На частину лізингового платежу, яка дорівнює сумі процентів або комісій, нарахованих на вартість об'єкта фінансового лізингу (без урахування частини лізингового платежу, що надається у рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу), за наслідками податкового періоду, в якому здійснюється таке нарахування, збільшує витрати.

Курс НБУ для розрахунку вартості об'єкту – або на дату отримання об'єкту або на дату перерахування передоплати.

Важливо також врахувати норми п.160.1 (г) Податкового кодексу, згідно до яких під

доходами, отриманими нерезидентом із джерелом їх походження з України, слід розуміти лізингову/орендну плату, що сплачується резидентами або постійними представництвами на користь нерезидента- лізингодавця/орендодавця за договорами оперативного лізингу/оренди.

Резидент або постійне представництво нерезидента, що здійснюють на користь нерезидента будь-яку виплату з доходу з джерелом його походження з України, зобов'язані утримувати податок із таких доходів, зазначених у пункті цієї статті, за ставкою в розмірі 15 відсотків їх суми та за їх рахунок, який сплачується до бюджету під час такої виплати, якщо інше не передбачено положеннями міжнародних договорів України.

Оподаткування податком на додану вартість

Порядок оподаткування лізингових операцій податком на додану вартість регулюється нормами Податкового кодексу:

- з метою оподаткування до імпорту прирівнюється ввезення з-за меж митного кордону України на митну територію України товарів за договорами лізингу (оренди);

- з метою оподаткування до експорту товарів прирівнюється вивезення товарів за межі митного кордону України за договорами фінансового лізингу (оренди).

Передача об'єктів основних засобів згідно із договорами міжнародного лізингу з метою оподаткування ПДВ прирівнюється до імпортних та експортних операцій.

Офшорні компанії – це компанії, зареєстровані в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування або звільненням від оподаткування за умови здійснення невеликої фінансової плати.

Відсутність оподаткування або його низький рівень приваблюють комерційні структури, а також фізичних осіб створювати власні підприємства, товариства, банки та страхові компанії в офшорних зонах.

Офшорні зони (юрисдикції) - країни або відокремлені території єдиних держав, де на державному рівні для визначеного типу компаній, власниками яких є іноземці, встановлено значні пільги в оподаткуванні, знижено або скасовано вимоги до бухгалтерського обліку й аудиту, частково або повністю знято митні й торговельні обмеження.

Контроль за діяльністю офшорної компанії здійснюється тією юрисдикцією, де вона зареєстрована. При цьому офшорні компанії повинні здійснювати діяльність за межами офшорної зони і, таким чином, не обтяжувати територію додатковими витратами, а навпаки – забезпечувати приплив фінансових коштів в економіку за рахунок внесення реєстраційних зборів, оплати послуг секретарських компаній, офісних службовців, придбання майна та нерухомості. Конфіденційність справжніх власників компаній обумовлена особливостями реєстрації. При реєстрації офшорної компанії її акціонерами записуються не справжні власники, а юристи, які її реєструють, або трастові компанії.

Слід також звернути увагу на те, що поряд з так званими чистими офшорами у світі існують території, на яких з тих чи інших причин протягом деякого часу не сплачуються податки. Наприклад, новостворені підприємства в Естонії – 1,5 року, компанії з обмеженим партнерством у США до моменту розподілу активів між партнерами (звичайно 30 років). До таких підприємств, відносяться також підприємства з іноземними інвестиціями, створені в Україні, які не сплачували податки.

Перелік офшорних зон повинен щорічно оприлюднюватися Кабінетом Міністрів України.

Трастові компанії – це компанії, що можуть держати акції в дорученні від імені справжніх власників компанії.

Секретарські фірми надають повний спектр послуг, які включають:

- підготовку та реєстрацію установчих документів;
- надання юридичної адреси, номера телефону, факсу;
- ведення бухгалтерської звітності та подання її до відповідних органів;
- організацію та проведення аудиту.

Фактичне управління номінальною організацією та проведення фінансово-господарських операцій за межами офшорних зон здійснюють її справжні власники.

Обмеження в отриманні інформації про справжніх власників офшорної компанії не дає

можливості визначити коло пов'язаних осіб відповідно до вимог Податкового кодексу.

Особливості оподаткування

Пунктом п.161.2–161.3 ст.161 Податкового кодексу передбачено, що у випадку укладення угод, які передбачають здійснення оплати товарів (робіт, послуг) на користь нерезидентів, розташованих у офшорних зонах, або при здійсненні розрахунків через таких нерезидентів або через їх банківські рахунки незалежно від того, здійснювалась така оплата (в грошовій чи іншій формі) безпосередньо чи через інших резидентів або нерезидентів, витрати платників податку на оплату вартості таких товарів (робіт, послуг) відносяться до складу витрат у сумі, яка становить 85% від сплаченої вартості таких товарів (робіт, послуг).

Перелік питань для самоконтролю:

1. Облік розрахунків, пов'язаних з відрядженням за кордон.
2. Організація та регулювання іноземного інвестування в економіку України.
3. Поняття службового відрядження, розрахунок і видача авансу.
4. Облік витрат на відрядження в іноземній валюті.
5. Витрати на відрядження, які не включаються до складу витрат. Вимоги включення витрат на відрядження до складу витрат підприємства.
6. Види кредитних угод. Умови отримання кредиту. Порядок отримання банківського кредиту.
7. Особливості ввозу майна як внеску до статутного фонду з точки зору оподаткування.

Рекомендована література: основна [3, 4, 7, 9-11, 13-15, 17, 19, 21, 24, 28-31], допоміжна [1-8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

Тема 14. Звітність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

Мета: засвоїти зміст звітності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та особливості її складання і подання.

План лекції:

1. Фінансова звітність суб'єктів ЗЕД.
2. Статистична звітність суб'єктів ЗЕД.
3. Податкова звітність суб'єктів ЗЕД.
4. Переоцінка монетарних статей внаслідок зміни валютних курсів: загальні процедури, внутрішня регламентація.

1. Фінансова звітність суб'єктів ЗЕД

Формування і здійснення комерційних зв'язків з іноземними партнерами, ефективне управління експортно-імпортними операціями неможливе без науково обгрунтованого підходу до розв'язання комплексу завдань їх інформаційного забезпечення, які вирішуються в системі звітності. Дані звітності підприємства є необхідним елементом при прийнятті обгрунтованих управлінських рішень, обранні надійних партнерів для одержання ефективних результатів фінансово-господарської діяльності.

Дослідження розвитку експортно-імпортних операцій суб'єктів господарювання свідчить про відсутність системного підходу до організаційно-методичного забезпечення їх обліку, і як наслідок розкриття інформації у звітності, що призводить до серйозних порушень валютного, податкового та митного законодавства. Більше того, становлення зовнішньоекономічної діяльності відбувається в період реформування бухгалтерського обліку, що характеризується наявністю певних прорахунків та неузгодженостей і підвищує ризик ринкової невизначеності.

Основні положення здійснення зовнішньоекономічної діяльності на території України та відображення її результатів в обліку і системі звітності регулюються Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Податковим та Митним Кодексами, національними НП(С)БО.

Дотримуюсь вимог Законів України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (ст.2) та «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 22), усі юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством.

Фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Фінансова звітність підприємства (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва, визнаних такими відповідно до чинного законодавства) **включає:**

- Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Звіт про рух грошових коштів;
- Звіт про власний капітал;
- Примітки до фінансової звітності.

Відповідно до принципу єдиного грошового вимірника, вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці – в національній валюті України. При розрахунках між резидентами і нерезидентами у зовнішньоекономічних операціях як засіб платежу використовується іноземна валюта. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах визначає НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», відповідно до положень якого під операціями в іноземній валюті розуміють господарські операції, вартість яких визначена в іноземній валюті або які потребують розрахунків в іноземній валюті.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату

здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат). Якщо на дату балансу або на дату здійснення розрахунків валютний курс змінився, виникають курсові різниці.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності від 28.03.2013р. № 433 відображенню у **Балансі (Звіті про фінансовий стан)** підлягають: активи за умови, що їх оцінка може бути достовірно визначена і очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням; зобов'язання, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення; власний капітал відображається одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призводять до його зміни. При чому всі монетарні статті відображаються за офіційним валютним курсом НБУ на дату його складання (останній день звітного періоду) (табл.8.1).

Таблиця 14.1

Монетарні статті Балансу (Звіту про фінансовий стан), які підлягають перерахунку на дату звітності

АКТИВ		ПАСИВ	
Назва статті	Код рядка	Назва статті	Код рядка
Довгострокові фінансові інвестиції	1030 1035	Довгострокові кредити банків	1510
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	Інші довгострокові зобов'язання	1515
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	Короткострокові кредити банків	1600
		Векселі видані	1605
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	1610
Поточні фінансові інвестиції	1160	товари, роботи, послуги	1615
Гроші та їх еквіваленти	1165	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640
		Інші поточні зобов'язання	1690

У діючій формі **Балансу (Звіту про фінансовий стан)** для відображення грошових коштів в касі та на рахунках в банку передбачено рядок 1165 «Грошові кошти та їх еквіваленти», а у складі додаткових статей фінансової звітності 1166

«Готівка» та 1167 «Рахунки в банках», тобто наявна іноземна валюта в касі підприємства та на рахунках в банку відображення повністю відповідає принципам складання фінансової звітності, а особливо принципу застосування єдиного грошового вимірника.

На нашу думку, для надання більшій інформативності Звіту про фінансовий стан, пропонуємо внести до складу додаткових статей фінансової звітності такі рядки: 1168 «Готівка в іноземній валюті» та 1169 «Рахунки в банках в іноземній валюті»

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності від 28.03.2013р. № 433 відображенню у **Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід)** підлягають доходи і витрати, які відповідають критеріям, визначеним в національних НП(С)БО 15 «Дохід» та НП(С)БО 16 «Витрати», а саме: доходи, оцінка яких може бути достовірно визначена з результату надходження активу або погашення зобов'язання, що призводить до збільшення, власного капіталу підприємства (крім застосування капіталу за рахунок внесків учасників); витрати, оцінка яких може бути достовірно визначена, в результаті вибуття активу або збільшення зобов'язання, що призводить до зменшення власного капіталу (крім зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу між власниками).

Специфічними видами доходів та витрат, які виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та підлягають відображенню в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), є курсові різниці.

При проведенні перерахунку заборгованості слід пам'ятати, що згідно з п. 7–8 НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» тільки монетарні заборгованості, виражені в іноземній валюті,

підлягають перерахунку на день їх погашення та на дату балансу. Немонетарні статті балансу, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на дату здійснення операції. Ці статті за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на дату визначення цієї справедливої вартості.

В залежності від впливу на фінансовий результат курсові різниці поділяють на позитивні і негативні; в залежності від виду діяльності – операційні та не операційні. Тому, у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) вони відображаються в окремих статтях (табл. 14.2).

Таблиця 14.2

Відображення курсових різниць у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід)

Види доходів і витрат	Назва статті	Код рядка
Дохід від операційної курсової різниці	Інші операційні доходи	2120
Втрати від операційної курсової різниці	Інші операційні витрати	2180
Дохід від неопераційної курсової різниці	Інші доходи	2240
Втрати від неопераційної курсової різниці	Інші витрати	2270

Зміна курсів валют впливає також на заповнення річної форми фінансової звітності - Звіту про рух грошових коштів форми у випадку, якщо на дату його складання в Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства відображені статті в іноземній валюті. При складанні фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання Звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту.

Так, у **Звіті про рух грошових коштів**, що складається за непрямим методом у рядку 3515 "Збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць" у графі "Надходження" відображаються збитки, у графі "Витрати" - прибутки від курсових різниць, що виникли внаслідок перерахунку у результаті перерахунку статей Балансу в іноземній валюті, не пов'язаних з операційною діяльністю.

Незалежно від обраного методу складання Звіту про рух грошових коштів, у рядку 3410 "Вплив зміни валютних курсів на залишок грошових коштів" відображається сума збільшення або зменшення залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом звітного періоду.

Примітки до фінансової звітності - сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними НП(С)БО або МСФЗ.

У Примітках до річної фінансової звітності наводиться інформація:

1) про суму курсових різниць, що включена до складу доходів і витрат протягом звітного періоду;

2) про суму курсових різниць, що включена протягом звітного періоду до складу іншого додаткового капіталу, а також інформація, що пояснює взаємозв'язок між сумою таких курсових різниць на початок і на кінець звітного періоду.

Інформація про суму курсових різниць, що включена до складу доходів і витрат протягом звітного періоду, відображається у розділі V "Доходи і витрати" Приміток до річної фінансової звітності у рядках "Операційна курсова різниця" та "Неопераційна курсова різниця" всіма підприємствами, а також і тими, для яких оприлюднення не є обов'язковим.

У діючій формі Приміток до річної фінансової звітності для відображення грошових коштів та їх еквівалентів призначено окремий розділ VI "Грошові кошти" (рядки 640-691). На нашу думку, для надання більшій інформативності Приміткам до річної фінансової звітності, пропонуємо внести до складу додаткових статей розділу VI такі рядки: 692 «Готівка в іноземній валюті» та 693 «Рахунки в банках в іноземній валюті»

2. Статистична звітність суб'єктів ЗЕД.

Відповідно до статей 8, 14 Закону України „Про державну статистику”, враховуючи

положення статей 80, 81 Цивільного кодексу України, частини восьмої статті 19 та статті 55 Господарського кодексу України, та з метою подальшого удосконалення державних статистичних спостережень зі статистики зовнішньої торгівлі товарами і послугами та отримання повної, всебічної й об'єктивної статистичної інформації Державною службою статистики України затверджено форми державних статистичних спостережень зі статистики зовнішньої торгівлі товарами і послугами.

Відповідно до ст. 8 Закону України „Про державну статистику” усі юридичні особи, розташовані на території України, а також юридичні особи України, що знаходяться за її межами, розташовані на території України структурні одиниці, що не є юридичними особами і головні організації яких розташовані за її межами, фізичні особи, які проживають на території України, незалежно від їх громадянства, подають дані, необхідні для проведення державних статистичних спостережень, безплатно, якщо інше не передбачено законодавством України.

Статистичні дані повинні бути достовірними і подаватися у повному обсязі, у встановлені строки і за визначеними адресами. Порядок подання статистичних даних визначається у формах державної звітності, затверджених органами державної статистики.

Крім загальноприйнятих форм звітності, що подаються до відповідних контролюючих органів на рівні з іншими суб'єктами господарювання, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності подають наступні форми статистичної звітності (табл. 14.3).

Таблиця 14.3.

Форми державної статистичної звітності в сфері ЗЕД

Назва форми	Призначення
Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування (№ 5- ЗЕЗ)	Подають юридичні особи, які здійснюють експортно-імпортні операції з товарами, що не проходять митного декларування
Звіт про експорт (імпорт) послуг (№ 9-ЗЕЗ)	Подають юридичні особи-резиденти України та їхні відокремлені підрозділи, усіх видів економічної діяльності, які здійснюють експортно- імпортні операції послугами та постійні представництва нерезидентів в Україні
Звіт про іноземні інвестиції в Україну (№10-ЗЕЗ)	Подають юридичні особи (резиденти) усіх видів економічної діяльності, які одержали інвестиції від зарубіжних партнерів-нерезидентів та мають пов'язані з цим зобов'язання/вимоги перед нерезидентами, включаючи дані щодо всіх відокремлених та структурних підрозділів, а також філії та постійні представництва нерезидентів в Україні
Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів і членів екіпажу (№ 14-ЗЕЗ)	Подають юридичні особи, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та мають ліцензію на право перевезення пасажирів і вантажів транспортними засобами
Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу (№13- ЗЕЗ)	Подають юридичні особи (резиденти) усіх видів економічної діяльності, які здійснили інвестиції за межі України, включаючи дані щодо всіх відокремлених та структурних підрозділів, а також філії нерезидентів в Україні
"Розширений звіт про експорт-імпорт послуг з будівництва" (№ 1-ЗЕЗ (буд) (річна)	Показники форми характеризують вартість експортно-імпортних операцій з будівельних послуг, наданих нерезиденту або одержаних від нерезидента в межах будівельного проєкту протягом звітного року юридичними особами-резидентами України, представництвами нерезидентів в Україні, зовнішньоторговельними

	<p>об'єднаннями фірм з урахуванням даних усіх їх підрозділів, згідно з договором (контрактом).</p> <p>Джерелами інформації показників форми № 1-ЗЕЗ (буд) (річна) є дані первинної облікової документації підприємств, установ, організацій (далі – підприємства), зокрема, договорів-контрактів між підприємствами партнерами, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність будівельними послугами, актів здачі-приймання робіт, банківських валютних рахунків, платіжних вимог-доручень на виконання або одержання послуг, оборотно-сальдових відомостей.</p> <p>Моментом здійснення процедури експорту-імпорту будівельних послуг та відповідно їх обліку може вважатися дата фактичного надання або одержання цих послуг на основі принципу нарахування (за виписаними рахунками). Дата реєстрації таких операцій збігається із часом виробництва послуг.</p>
--	--

Інформація про зовнішньоекономічну діяльність широко розкривається у формах статистичної звітності, що дозволяє її використовувати для складання зовнішньоторговельного платіжного балансу країни.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Порядок відображення залишків на рахунках у формах фінансової звітності
2. Особливості відображення доходів і витрат від курсової різниці у формах фінансової звітності
3. Форми статистичної звітності і порядок їх складання та подання.
4. Форми податкової звітності порядок їх складання та подання.

Рекомендована література: основна [3, 7, 11, 13-15, 20, 23, 28-30], допоміжна [2-5, 7, 8], інф. ресурси [1-13], міжнародні видання [1-5].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р № 436-IV (редакція 19.08.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Інкотермс. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати. Видання МТП N 560 (редакція 2020 року): Міжнародна торгова палата. Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988_007#Text
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. Наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
4. Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон: затв. наказом Міністерства фінансів України № 59 від 13.03.98 (редакція 12.05.2020). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text>
5. Класифікатор іноземних валют та банківських металів: затв. постановою НБУ від 04.02.1998 р. № 34. (редакція 28.04.2020). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98#Text>
6. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI (редакція 02.04.2020). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції": затв. наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 N 91. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text>
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доходи»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 року № 290. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 року № 318. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів": затв. наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text>
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси": затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
13. Облік зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / за заг. ред. С. О. Кузнецова, – Х. : Видавництво Іванченко І. С., 2019. – 221 с.
14. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. Наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>
15. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VII. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
16. Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та розрахунку довідкового значення курсу гривні до долара США й облікової ціни банківських металів: затв. Постановою Правління Національного банку України 10.12.2019 № 148. (редакція 04.01.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-19#Text>
17. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. №88. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0168-95>

18. Положення про митні декларації: затв. Постановою КМУ 21.05.2012 р. № 450. (редакція 24.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#n16>
19. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000. № 2121-III. (редакція 15.08.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
20. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. (редакція 10.08.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
21. Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 р. 2473-VIII (в редакції 27.07.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#top>
22. Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Постанова КМУ від 29.04. 1999 р. N 756 (редакція 26.12.2012). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-99-%D0%BF#Text>
23. Про затвердження форми Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами: наказ Міністерства фінансів України № 207 від 25.12.95 р. (редакція 21.07.2017). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96#Text>
24. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 р. № 959-XII. (редакція 01.08.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#top>
25. Про Митний тариф України: Закон України від 04.06.2020р. № 674-IX (редакція 01.07.2021). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>
26. Про платіжні послуги: Закон України від 27.07.2022 № 2463-IX. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
27. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996р., № 93/96-ВР. (в редакції 17.08.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Танасієва М.М. Облік і оподаткування зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / М.М. Танасієва. Чернівці : Технодрук, 2021. 100 с.
29. Ткачук І.М. Облік зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Луцьк: Луцький НТУ, 2017. – 308 с.
30. Фінансовий облік: навчальний посібник / Краєвський В. М., Колісник О. П., Гуріна Н. В. та ін. – Ірпінь: УДФСУ, 2022. – 616 с.
31. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-VI, із змінами. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Допоміжна:

1. Багрова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. Підручник для вузів. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 580 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності. 2-е вид., доп. і перероблене. Житомир: ПП “Рута”, 2008. 544 с.
3. Войтенко Т. ЗЕД: бухгалтерський і податковий облік у подробицях. Харків: Фактор, 2018. 400 с.
4. Голов С. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами. Практичний посібник. Київ, Лібра, 2016, 840 с.
5. Кадуріна Л.О., Стрельнікова М.С. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 606 с.
6. Мазаракі А.А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: [монографія] / А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 470 с.
7. Облік зовнішньоекономічної діяльності. Навч. посіб / М.Ф.Осійчук, В.Г.Шандуровська, М.І.Беленкова та ін : Київ: Алерта, 2015. 332 с.
8. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч. Посібник / Г.О. Король, Н.Г. Шпанковська, Р.Б. Сокольська та ін.; За ред. д.е.н., проф. К.Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ:

Інформаційні ресурси:

1. [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua) - сайт Верховної Ради України.
2. [http:// www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua) - сайт Міністерства фінансів України.
3. <http://www.osvita.org.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України
4. [http:// www.customs.gov.ua/](http://www.customs.gov.ua/) - сайт Державної митної служби України.
5. [http:// www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua) - сайт Національного банку України.
6. <https://dasu.gov.ua/> - сайт Державної аудиторської служби України.
7. <https://www.ukrstat.gov.ua/> - сайт Державної служби статистики України.
8. <https://www.nssmc.gov.ua/> - сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.
9. [http:// www. library. univ.kiev.ua/ukr/res/resour.php3](http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/res/resour.php3) – Бібліотеки ВНЗ України.
10. <http://www.nbu.gov.ua>. – сайт Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського
11. <http://library.nusta.edu.ua/> - Сайт наукової бібліотеки ДПУ.
12. <http://uk.wikipedia.org> – вільна енциклопедія.
13. [http://web/worldbank/org](http://web.worldbank/org). – сайт Світового банку

Міжнародні видання:

1. Biondi Y. The Pure Logic of Accounting: A Critique of the Fair Value Revolution / Y. Biondi // Accounting, Economics, and Law. Vol. 1: Iss. 1. 2015. Article 7. 46 s.
2. FIA Foundations of Financial Accounting FFA (ACCA F3). Practice and Revision Kit. 2017.
3. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. 2003 Edition. International Federation of Accountants. New York 10017 USA. D. 2.
4. Martin N. Hoogendoorn (1996) Accounting and taxation in Europe — A comparative overview, European Accounting Review, 5:sup1, 783-794, DOI: [10.1080/09638189600000050](https://doi.org/10.1080/09638189600000050)
5. Osborne S. P. Social Accounting and Public Management: Accountability for the Public Good / Stephen. P. Osborne, Amanda Ball. - London, UK : Routledge, 2016. 382 p.